

Tillsammans

Samverkansprojektet i teori och praktik

Ungdomsstyrelsen

Riksdagens mål för ungdomspolitiken är att ungdomar i Sverige ska kunna leva ett självständigt liv, att de ska ha verkligt inflytande och att deras resurser ska tas tillvara. Ungdomsstyrelsen är en statlig myndighet som i samverkan med andra verkar för att dessa mål ska uppnås.

- Vi samordnar uppföljningen av statliga och kommunala insatser för ungdomar
- Vi följer utvecklingen, utreder och föreslår åtgärder för att förbättra ungdomars levnadsvillkor
- Vi arbetar för att kommunernas och föreningslivets ungdomsverksamheter ska förnyas
- Vi ansvarar för EU-programmet Ungdom och andra former av internationellt ungdomssamarbete
- Vi fördelar statsbidrag till ungdomsorganisationer
- Vi informerar om och skapar opinion i ungdomspolitiska frågor
- Vi förmedlar samhällsinformation genom webbplatsen Ungdomskanalen

Våra målgrupper är främst beslutsfattare och de som arbetar med ungdomsfrågor.

© Ungdomsstyrelsens skrifter 2002

ISSN 1400-8327

ISBN 91-89050-43-6

projektledare Rolf Josefsson/Per-Uno Frank

redaktör Lisa Modée

grafisk form Tobias Bovin/Christián Serrano

tryck Elanders Tofters AB

distribution Ungdomsstyrelsen, Box 17801, 118 94 Stockholm

tfn 08-462 53 50, *fax* 08-644 88 13

e-post: info@ungdomsstyrelsen.se

webbplats: www.ungdomsstyrelsen.se

webbplats: www.ungdomskanalen.nu

Förord

Samverkansprojektet genomfördes på uppdrag av regeringen och med medel från Allmänna arvsfonden mellan åren 1997 och 2001. Syftet med projektet var att stödja femton medelstora kommuners utvecklingsarbete med att samordna insatser för ungdomar i riskmiljöer. Rolf Josefsson och Per-Uno Frank, båda från Ungdomsstyrelsen, har varit projektledare. Som utgångspunkt för arbetet fanns erfarenheter och slutsatser från ett tidigare samverkansprojekt kring unga, det så kallade Plus-projektet, som pågick från 1990 till 1995 i tolv av storstädernas miljonprogramsområden.

De forskare och doktorander som följt kommunernas arbete heter: Anders Bjerkman, Tore Brännberg, Agnes Börjesson, Per Hall, Karin Hellström, Ola Nordlund Jan-Erik Perneman, Soveig Perjos, Carina Pettersson, Gunnel Rönöls och Mats Trondman.

Deras material och rapporter utgjorde underlaget för Ungdomsstyrelsens slutsatser om projektet som överlämnades till regeringen i mars 2002. Forskarnas tankegångar präglar också denna antologi om samverkan i teori och praktik. Antologin riktar sig till politiker och tjänstemän och till er som möter unga människor ute i olika verksamheter – till exempel i skolan, på fritidsgården, eller i idrottsföreningen. Det är vår förhoppning den ska tjäna som inspirationskälla i arbetet runt om i landets kommuner.

Leif Linde
generaldirektör
Ungdomsstyrelsen

Innehåll

- 5 Inledning**
- 7 Ungdomsstyrelsens slutsatser**
7 Anders Kassman
Samverkansprojektet – att hitta former för arbete kring utsatta ungdomar
- 25 Samverkan**
26 Tore Brännberg
Tio år av samverkan – en utvecklingsprocess
40 Ingrid Jacobsson
Vidgade horisonter skapar nya möjligheter
48 Helena Bjerkelius
Politisk samordning en förutsättning
58 Att tänka på...
- 61 För unga**
62 Mats Trondman
Från ingenmansland till samverkansland – en fantasi om en ungdomssekreterare med verkningskraft
100 Elizabeth Martinell Barfoed
Lära för livet
108 Elizabeth Martinell Barfoed
IV-elever som skolutvecklare
114 Att tänka på...
- 119 Ankharen**
120 Gunnel Rönnöls
Samverka – för vem?
140 Ingrid Jacobsson
”Ungdomar behöver ett antal vuxna som visar att de bryr sig”
148 Thomas Östlund
Boxning med socialt ansvar
160 Ingrid Jacobsson
Soc+skola+fritid=sant?
- 167 Empowerment**
168 Jan-Erik Perneman
Det medskapande mötet – om det mänskliga mötets olika former
182 Elizabeth Martinell Barfoed
”Vi vill ha verkligt inflytande”
194 Thomas Östlund
Råbys nya hjärta
202 Att tänka på...
- 203 Rapporter**

Inledning

Tillsammans. Ja, vi funderade länge på vad vi skulle kalla denna antologi om Samverkansprojektet. Kanske kan man säga att vi rider på vägen från Lukas Moodyssons film med samma namn. Det finns vissa likheter. Filmen handlar om hur det kan vara när en grupp människor ska göra något ihop. I det lilla kollektivet i sjuttioalets Sverige som filmen handlar om finns bråk och konflikter, svikna löften och utnyttjande av andra, men också glada skratt, stöd, hjälpsamhet, lyhördhet och en stor portion människokärlek.

Om detta handlar också Samverkansprojektet. Erfarenheterna visar att det till exempel kan vara svårt att samarbeta över sektorsgränserna i den kommunala förvaltningen. Det tar tid att enas, beslut drar ut på tiden, revirtänkande sätter käppar i hjulet, pengar fattas, vissa tar mer plats än andra och så vidare. Samtidigt visar projektet att när en grupp människor väl kommit en bit på väg, då kan de förändra och skapa nya möjligheter. De kan komma längre, nå fler, än de skulle ha gjort ensamma.

Vad är det då för speciellt med samverkan i just detta projekt? Det bygger till stora delar på olika empowerment-strategier. Empowerment står för maktmobilisering, eller att ge makt åt eller bemyndiga individer eller grupper som vanligtvis inte har något inflytande. I detta fall ungdomar i olika riskmiljöer. Det handlar om att öka deras delaktighet och att se till att de får reellt inflytande, både i sina vardagliga liv och, om de vill, i mer övergripande frågor. En annan grupp som också mobiliserats inom projektet är de olika människor som genom sitt yrkesliv eller på annat vis möter dessa unga i idrottsföreningen, på fritidsgården, i skolan, men vars erfarenheter inte alltid tas till vara i det övergripande arbetet med unga. I och med att Samverkansprojektet byggde på att de kommunala förvaltningarna skulle samverka med föreningslivet

fick ungdomsarbetare och föreningsaktiva chansen att tillsammans med experter förstärka stödet och bidra till att skapa bra verksamheter för unga i riskmiljöer.

Antologin *Tillsammans* handlar om hur bra samverkan kan skapas. Den inleds med en sammanfattning av Ungdomsstyrelsens slutsatser av fyra års projektarbete. Därefter följer fyra kapitel som alla börjar med en längre artikel från någon av de forskare som följt projektet. Tore Brännberg jämför Samverkansprojektet med det tidigare Plus-projektet, Mats Trondman argumenterar för en ungdomssekreterare med verkningskraft, Gunnel Rönnols diskuterar olika perspektiv på "utsatta ungdomar" och Jan-Erik Perneman skriver om empowerment och medskapande möten.

Varje forskartitel följs av intervjuer med projektledare, eldsjälur, föreningsaktiva, lärare och andra som ger sin syn på samverkan. Unge engagerade människor som på olika sätt blivit involverade i projektet finns också med. Intervjuerna är fristående från forskartexterna, men tillsammans bildar de en helhet av teori och praktik.

På några ställen i boken finns också avdelningar som fått namnet "Att tänka på...". De kan användas som checklistor när man ska driva projekt eller när man vill ordna verksamheter för ungdomar i riskmiljöer. Längst bak i boken finns en förteckning över Samverkansprojektets forskarrapporter och studentuppsatser.

Ungdomsstyrelsen vill med denna antologi passa på att tacka alla er som deltagit i Samverkansprojektet. Vi har fått viktiga kunskaper, något som vi också gärna delar med oss av till fler kommuner. Kontakta oss gärna.

Lisa Modée
redaktör

Ungdomsstyrelsen statister

Ungdomsstyrelsens slutsatser

Anders Kassman

Samverkansprojektet – att hitta former för arbete kring utsatta ungdomar

Samverkansprojektet startade i en tid då ungas levnadsförhållanden hade förändrats. Ungdomsarbetslösheten var hög och vi levde i besparingstider. Alltsedan 1970-talet hade Sverige genomgått en utveckling mot en mer decentraliserad välfärdsstat. Beslut som berör människor i deras vardag ska fattas så nära dem som möjligt. Parallellt med projektet har arbetet med utformningen av den nationella ungdomspolitikerna pågått. Tre övergripande politiska mål har antagits av riksdagen och Ungdomsstyrelsen verkar för en sektorsövergripande ungdomspolitik. Syftet med Samverkansprojektet var att se hur olika lokala aktörer kunde samordna insatser för ungdomar i riskmiljöer under dessa nya förhållanden. Det ansågs viktigt att ta till vara olika professionella aktörers kompetens inom området och bygga projektet från dem som dagligdags arbetar med unga. Med utgångspunkt i den nya sektorsövergripande ungdomspolitikerna strävade projektet till att stödja och stimulera ungas deltagande. Ungdomsstyrelsen anlade ett främjandeperspektiv och eftersträvade att lyfta fram goda exempel på verksamheter som fungerade väl. Arbetssättet liknade i stora drag det som användes i det tidigare Projektet för lokal utveckling (Plus-projektet) som drevs av Civildepartementet ett par år tidigare. De båda projekten liknar varandra på flera sätt men deras omgivning ser olika ut. Plus-projektet genomfördes i tolv av storstädernas miljonprogramsområden.

Om samverkansprojektet

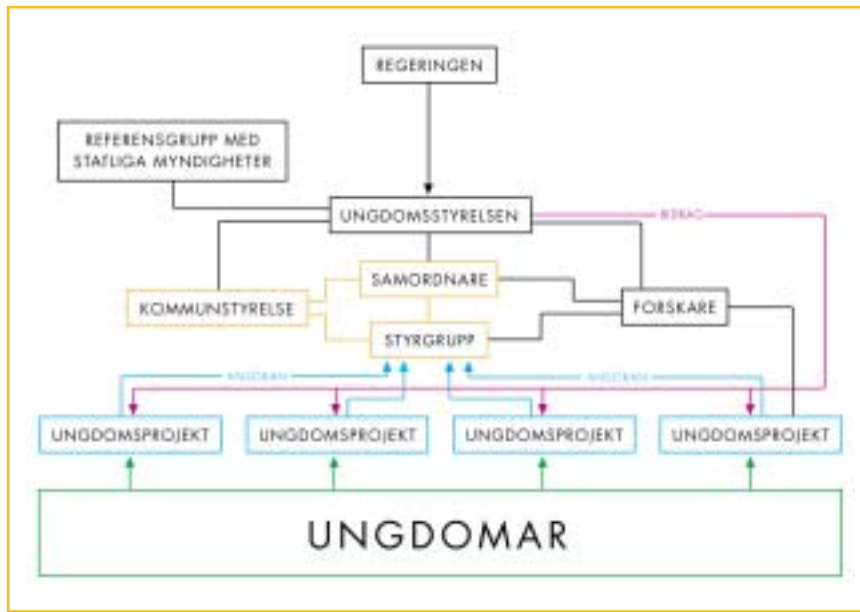
Samverkansprojektet pågick 1997–2001 i 15 medelstora kommuner runtom i landet. För att genomföra projektet ställde regeringen 30 miljoner kronor från Allmänna arvsfonden till Ungdomsstyrelsens förfogande. Samverkansprojektet hade en likartad uppbyggnad i alla de 15 deltagande kommunerna med en lokal projektsamordnare och en styrgrupp som tillsattes av kommunstyrelsen. Projektsamordnaren stod i kontakt med projektledningen vid Ungdomsstyrelsen som beviljade stöd till många vitt skilda verksamheter i kommunerna. Avsikten var att stödet till föreningslivet tillsammans med den kommunala grundstrukturen skulle stimulera till nya samverkansformer i de olika kommunerna. Vid utbetalningen av medlen gavs föreningarna uppmaningen att samverka med den kommunala styrgruppen och projektsamordnaren. Alla ansökningar om medel för olika ungdomsprojekt gick via kommunens samverkansgrupp och samordnare till Ungdomsstyrelsen. Inga projekt beviljades bidrag utan förankring i den kommunala samverkansgruppen. Projektmedlen betalades ut direkt från Ungdomsstyrelsen till de sökande projekten. Ansökningar som ansågs falla inom ramarna för Samverkansprojektet bearbetades i dialog med ansökarna i syfte att förädlade idéerna utan att komma i konflikt med de sökandes ursprungstankar. Projektledarna vid Ungdomsstyrelsen försökte inte heller styra vilka olika verksamheter som borde komma in med ansökningar. Inga kampanjer eller liknande företogs för att uppmuntra någon speciell typ av projekt eller satsningar inom särskilda områden.

Nio forskare med olika forskningsinriktningar från olika universitet och högskolor kontrakterades för att följa projektet. De ansvarade var och en för olika kommuner, men träffades även regelbundet för att diskutera gemensamma frågor.

Femton kommuner

1. Båstad, cirka 14 000* invånare, Skåne län
2. Finspång, cirka 21 260* invånare, Östergötlands län
3. Gamla Uppsala kommun del i Uppsala, cirka 22 000 invånare, Uppsala län
4. Hammarby Råby kommun del i Västerås, cirka 6 000 invånare, Västmanlands län
5. Hämösand, cirka 25 200* invånare, Västernorrlands län
6. Häryda, cirka 30 500* invånare, Västra Götalands län
7. Kungsbacka, cirka 65 950* invånare, Hallands län
8. Lindesberg, cirka 23 500* invånare, Örebro län
9. Nynäshamn, cirka 24 340* invånare, Stockholms län
10. Ronneby, cirka 28 540* invånare, Blekinge län
11. Staffanstorps, cirka 20 140* invånare, Skåne län
12. Söderköping, cirka 13 920* invånare, Östergötlands län
13. Umeå, cirka 104 900* invånare, Västerbottens län
14. Växjö, cirka 74 110* invånare, Kronobergs län
15. Östersund, cirka 58 280* invånare, Jämtlands län

* Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsstatistik 2001.

Figur 1. Samverkansprojektets grundstruktur

I projektets inledningsskede skrevs ett samarbetsavtal mellan Ungdomsstyrelsens generaldirektör och ordföranden i respektive kommunstyrelse. Vid Ungdomsstyrelsen sköttes det löpande arbetet av de två projektledarna som i huvudsak hade kontakt med de olika kommunernas projektsamordnare. I vissa kommuner fylldes denna funktion av en särskilt anställd person utan andra sysslor än att samordna samverkan i kommunen, medan arbetet i andra kommuner sköttes av en förvaltningschef från någon av de samverkande förvaltningarna. Samtliga kommuner hade någon form av styrgrupp med representanter för de olika samverkande förvaltningarna. Cheferna för socialförvaltning, skol- och utbildningsfrågor samt kultur- och fritidsfrågor utgjorde kärnan i många av dessa styrgrupper. Dessutom tillkom i en del fall representanter för polis och arbetsförmedling och i några kommuner deltog ungdomsråd eller liknande. I vissa fall bestod styrgruppen av politiska representanter från olika nämnder. Den löpande kontakten med Ungdomsstyrelsen skedde i samtliga kommuner via en projektsamordnare som utsågs av styrgruppen.

Samverkansprojektet riktades i stället till femton mindre kommuner. Lågkonjunktur och besparingar har dessutom gjort att samverkan idag är långt mer accepterad i kommunerna.

Främjandeperspektiv

Ungdomsstyrelsen menar att verksamheterna inom Samverkansprojektet har präglats av ett främjandeperspektiv. Jan-Erik Perneman definierar detta perspektiv längre fram i denna antologi med orden: "Det innebär att utveckla former för att förebygga ohälsa och främja hälsa". Inom forskningen används framförallt begreppen empowerment och känsla av sammanhang (KASAM) när sådana verksamheter diskuteras.

Empowerment

Bengt Starrin är en svensk sociolog som intresserat sig för begreppet empowerment (Starrin 1997). Han illustrerar begreppet genom att ställa det mot vad han betecknar en paternalistisk modell. Kännetecknande för den paternalistiska modellen är att den bygger på över- och underordning. Den utgår från att vissa experter, överordnade, vet vad som är bäst för andra, underordnade och att det enbart finns en lösning på olika typer av sociala problem. Som alternativ till denna traditionella, kontrollerande, stela modell som pekar med hela handen finns empowermentmodellen som utgår från att det alltid finns mer än ett sätt att se på sociala problem. Här betonas människans lika värde och betydelsen av att stå sida vid sida med utsatta grupper.

Empowerment
maktmobilise-
ring, ge makt,
bemyndiga

Tabell 1. Kännetecken hos den paternalistiska modellen och empowermentmodellen

Den paternalistiska modellen					
Relationstyp	Aktörer	Handlingar	Idealtyp	Kunskapskälla	Språklig kod
Människan som herre och undersåte; Över- och underordning; Centrum periferi	Stat; Kommun; Landsting; Företag; Byråkratier	Direktiv; Inspektion; Omhändertagande; Kontroll; Service; Ordnings-skapande	Patriarken; Den stränge och allsmäktige fadern; Den goda modern; Experten	Storskaliga utredningar; Konferenser; Sammanträden	Känslomässigt neutral; Teknisk; Expertinriktad; Formell; Ordningsskapande
Empowerment-modellen					
Människan som medborgare; Medborgarrätten okränkbar; Jag-Du-relation	Nya folkrörelser; Byalag; Kooperativ; Självhjälps-grupper; Aktionsgrupper	Mobilisering; Participation; Hjälptill självhjälpt; Informella lösningar; Civil olydnad	Eldsjal; Folkbildare; Fixare; Pättryckare	Lokala studier; Personliga erfarenheter; Studiecirkeln; Dialog; Learning by Doing	Både känslomässigt och känslomässigt neutral; Sammanbindande; Delaktighets-skapande; Självförtroende-skapande

Källa: Starrin 1997 s. 17 och s. 21.

Empowermentmodellen framstår i denna beskrivning som klart mer sympatisk och självklar att föredra, men den har en del uppenbara problem och dessa problem tenderar att förtydligas när vi talar om ungdomar. Starrin beskriver problemen inom folkhälsoområdet. Där har den klassiska, paternalistiska modellen visat sig mest framgångsrik mot sådan ohälsa som är direkt relaterad till den yttre miljön som till exempel hälsorisker relaterade till luft, vatten, kemiska och fysikaliska ting. Det kan till exempel handla om insatser mot rökning, alkohol och osunda matvanor. Inom sådana områden tycks den klassiska, paternalistiska modellen ha en tydligare uppgift, och dess roll blir ännu mer

uppenbar när vi talar om barn och unga. Många kampanjer, till exempel mot rökning och användandet av droger, riktas direkt till unga och vi har en ständigt pågående debatt om att barn och unga rör sig för lite och har felaktiga kostvanor. Som Starrin beskriver de olika modellerna finns en tydlig motsättning mellan å ena sidan viljan att påverka medborgarnas beteenden inom områden man erfarenhetsmässigt vet leder till ett bättre liv och å andra sidan en strävan att mer förutsättningslöst utgå från individens egen horisont.

Den viktiga frågan är alltså hur ett empowermentinspirerat arbete bedrivs. Det som empowermentmodellen klart kan tillföra är att arbetet bör föras närmare och i samarbete med de inblandade grupperna.

Känsla av sammanhang (KASAM)

En professor i medicinsk sociologi Aron Antonovsky utvecklar i en mycket omtalad bok, *Hälsans mysterium* (Antonovsky 1991), sin syn på hur vissa människor kan klara sig igenom de mest fruktansvärda situationer med hälsan i behåll. Han utvecklar sitt resonemang kring begreppet *känsla av sammanhang* (KASAM). Vår känsla av sammanhang består av tre komponenter; begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. En stark känsla av sammanhang som byggts upp under barndomen kan vara grunden för att ta sig igenom en omtumlande ungdomstid. De personer som arbetar med barn och ungdomar, professionellt såväl som ideellt, har en viktig roll då de aktivt kan medverka till att stärka en individs känsla av sammanhang. Stabilitet och förutsägbarhet gör tillvaron mer begriplig och på så vis kan man lättare hantera sin situation. Om en ung person upplever familjelivet som stökigt och otryggt blir det desto viktigare med stabilitet och kontinuitet utanför hemmet. En trygg och stabil miljö på fritiden eller i skolan blir därför oerhört viktig.

Folkhälsoinstitutet har gett ut en skrift som inspirerats av Antonovskys tankar och forskningen kring så kallade maskrosbarn där man frågar sig hur samhället kan utvecklas för att kompensera för utsatta ungdomars svåra livsvillkor. Författarna tar fasta på fyra olika skyddsfaktorer (Hagström et al. 1998):

1. att bli sedd av och ha en ömsesidig relation till åtminstone en vuxen utanför familjen
2. att goda sociala nätverk utvecklas
3. att det finns tydliga ramar och en trygg struktur
4. att få möjlighet att utveckla social och emotionell kompetens

Dessa skyddsfaktorer är centrala och möjliga att påverka och bidrar till att ungdomar får en ökad känsla av sammanhang vilket i sin tur bidrar till en positiv utveckling.

Mål och aktörer

Syftet med Samverkansprojektet var att pröva olika modeller för samverkan i kommunerna och att stimulera samarbete mellan en rad olika aktörer som arbetar med ungdomar. I många kommuner kom Samverkansprojektet in i redan etablerade samverkansstrukturer och där har man försökt bygga vidare på dessa. Andra kommuner hade inte kommit lika långt. Tanken var att de olika kommunerna skulle kunna lära av varandra. Detta medförde att projektet fick olika innebörd i olika kommuner och för olika aktörer inom kommunerna. De som hade samarbetsformer som låg i linje med det nya projektet kände sig stärkta av uppmärksamheten medan andra, med andra former av samarbete eller inget samarbete alls, såg projektet som mer nydanande. Där det redan fanns en inarbetad samverkansgrupp visade det sig svårt att utveckla denna ytterligare genom att till exempel ta in nya aktörer. Samverkansprojektet tycks ha varit mest utvecklande i de kommuner som haft en tradition av nätverkstänkande och som sett fördelarna med detta men som inte haft alltför starka etablerade samverkansgrupper som tilldelats uppgiften att driva projektet i kommunen.

Verksamheter och målgrupper

Målgruppen för Samverkansprojektet var ungdomar i olika riskmiljöer för vilka det inte är säkert att någon kommunal aktör har ett givet ansvar. Socialtjänsten har ett tydligt ansvar för många utsatta ungdomar. Kommunernas fritidsverksamhet riktas även den ofta, om än inte lika klart uttalat, till ungdomar med olika former av problem. De allra flesta ungdomar vistas en stor del av sin vardag i skolan vilket bidragit till att även skolan har varit en viktig part i samverkan. På senare tid har vi i Sverige även börjat uppmärksamma föreningslivets och ideella aktörers betydelsefulla roll i det förebyggande och främjande arbetet. Ungdomar som samarbetspartner i den kommunala verksamhetsplaneringen och beslutsfattandet poängteras i den nationella ungdomspolitik.

I tabellen nedan har olika blåtoner använts för att illustrera den ojämfärliga fördelningen av de i Samverkansprojektet ingående verksamheterna. De flesta verksamheterna riktades mot olika riskgrupper. Vissa projekt hade ett mer allmänt syfte. Ytterligare några verksamheter inom Samverkansprojektet var exempel på stödjande åtgärder för sådana med mer uttalade problem. Men ingen verksamhet har förekommit som skulle kunna placeras in i ruta ett, sju eller nio.

Tabell 2. Olika verksamheter uppdelat efter aktörer och målgrupper för samverkan

	Alla ungdomar	Unga i riskzon	Unga med särskilda problem
Samverkan mellan kommunala förvaltningar	1. Traditionell välfärdspolitik. Ofta statligt reglerad	2. Identifiera ungdomar i riskzon	3. Olika former av terapi, vård eller stödprogram
Samverkan med föreningsliv	4. Fritidspolitik, kommunal verksamhetsplanering	5. Samverkan med särskilda verksamheter	6. Hjälporganisationer och ellsjälär. Ideella motiv
Samverkan med privata intressen	7. Uppfräschning av allmänna ytor	8. Resurssamordning kring specifika områden	9. Privata vårdhem

I tabellens rader är olika aktörer som medverkat i Samverkansprojektet uppräknade och i dess kolumner olika målgrupper för samverkan. I rutorna står olika former av verksamhet som kan vara aktuell för samverkan mellan de aktörer och med de målgrupper som återfinns i tabellen.

I den första rutan är det fråga om olika former av generell välfärdspolitik som ofta är statligt reglerad och som inte var aktuell inom Samverkansprojektet, men som ändå utgör en viktig grund för de övriga delarna. Socialförsäkringssystemet är ett sådant exempel. Den andra rutan i första raden tar upp en viktig del av en sektorsövergripande kommunal ungdomspolitik. Samverkan underlättar för olika förvaltningar att identifiera riskgrupper och ungdomar som det är på väg att gå snett för. Den tredje rutan behandlar samverkan mellan till exempel socialtjänst och skola för att bistå eller hjälpa olika unga som har uttalade problem: De kanske blir mobbade, har problematiska hemförhållanden eller liknande.

Den andra raden tar upp samverkan mellan kommunen och föreningslivet. Samverkan för en allmän målgrupp mellan kommunala aktörer och föreningsliv, ungdomsråd eller liknande kan då exempelvis röra sig om planering och stöd till ett Ungdomens hus eller vad man ska satsa på inom idrotten. Mer riktad samverkan med föreningslivet sker tillsammans med sådana verksamheter som man av erfarenhet vet lockar till sig ungdomar som befinner sig i riskzon. Exempel på sådan samverkan är det samarbete som skett inom Samverkansprojektets ramar i Gamla Uppsala mellan TeenWork och Uppsala idrottsförenings boxningsklubb eller i Östersund mellan Wargentinskolans individuella program och föreningarna i Gamla Tingshuset. Samverkan med de delar av föreningslivet som stöder ungdomar med ett uttalat problem beteende exemplifieras av samverkan med olika hjälporganisationer och liknande som ofta drivs av ideella motiv. Det kan till exempel handla om religiösa organisationer eller klientrörelser.

Samverkan med det privata näringslivet bygger till stor del på möjligheten att övertyga enskilda näringsidkare eller deras organisationer om att de har något att tjäna på åtgärderna. Ofta finns en del good-will att hämta i olika typer av samhällsförbättrande projekt. I Samverkansprojektet har det till exempel handlat om handledning av kommunala nattvärdar i Båstad eller om finansiering av en datastudio till Café Pax i Växjö.

Aktörer med olika intressen

Olika aktörer har olika motiv för samverkan och alla parter måste ha något att vinna på samverkan. Det finns en generell strävan i samhället att förebygga så många olika typer av problem som möjligt så tidigt som möjligt. Samtidigt finns det en växande medvetenhet om de praktiska svårigheterna i detta. Staten har tvingats till besparingar och samtidigt verkat för ökat brukarinflytande. För enskilda aktörer som samverkar i sitt eget intresse går intresseriktningarna ofta åt motsatt håll mot det allmännas. Såväl föreningsliv som enskilda företagare och andra är intresserade av att välfärdsstaten fungerar, åtminstone på en grundläggande nivå. Samtidigt ligger det i enskilda aktörers intresse att hålla nere kostnaderna för det allmänna. Att dessa intresseriktningar pekar åt olika håll behöver inte leda till oöverstigligena motsättningar mellan de olika aktörerna utan pekar även på möjliga vinster av samverkan.

Samverkan har vunnit på att olika aktörer kunnat behålla sin specifika yrkeskompetens och träffats för att lösa vissa speciella problem. I denna samverkansform har ingen part större inflytande än någon annan utan man träffas på lika villkor. För att skapa detta behövs en samordnare utan starka kopplingar till någon av de samverkande parterna. En viktig förutsättning för att denna fria roll ska fungera är att den har ett tydligt bemyndigande från något håll som accepteras av samtliga inblandade parter.

I flera fall har yrkesgruppen fritidsledare visat sig vara bra på att genomdriva det interna förändringsarbetet mot en ökad samverkan. Fritidsledarna står lägst i den kommunala hierarkin och har minst att

förlora på en nyordning. Det var ofta de som stod för nytänkandet och sammanhållningen inom Samverkansprojektet och tydligast solidariserade sig med ungdomarna. Övriga aktörer hade en högre professionell status och litade oftare till det egna yrkets sakkunskap.

Ungdomsinflytande

Inom Samverkansprojektet var tanken att ungdomar skulle få ett ökat inflytande. Framförallt diskuterades ungas inflytande på fyra olika nivåer. För det första förekom inflytande i form av ungdomsråd, parlament eller liknande som befattar sig med den kommunala planeringen. På andra håll har rådslag eller enkäter använts för att ta reda på ungdomarnas åsikter. Inflytandet kan även ske inom de olika verksamheterna eller projekten i form av ungdomsdeltagande i styrelser och i ledningen av föreningar. Slutligen har det handlat om inflytande i form av valfrihet, att det till exempel finns ett tillräckligt brett utbud av fritidsaktiviteter så att ungdomarna kan rösta med fötterna och helt enkelt delta i den verksamhet som passar dem bäst.

Tanken om ungdomsinflytande har växt sig starkare under projektets gång. Regeringens ungdomspolitiska proposition har spelat en viktig roll för detta. Många nämner propositionen när de diskuterar inflytandefrågor. Den mest övertygande formen av ungdomsinflytande inom Samverkansprojektet har handlat om inflytande inom olika former av verksamheter för utsatta ungdomar som till exempel i Växjö. Inflytande över den kommunala planeringen har inte varit lika framgångsrik.

Samverkansprojektet lägger ett stort ansvar på vuxenvärlden. Vuxenvärlden vet ofta ganska väl vad de unga har för behov och det handlar om att vuxna ska agera utifrån denna kunskap. Det var den lokale projektsamordnarens uppgift att hålla en så pass tät och bra kontakt med ungdomarna i området att han eller hon kan fungera som deras ställföreträdare i samverkan med andra aktörer. Självklart ger detta ett högst begränsat ungdomsinflytande över verksamhetsplaneringen i stort. Men angreppssättet tar hänsyn till de erfarenheter som säger att de personer som engagerar sig i de stora frågorna och organiserar sig i

ungdomsråd eller andra former av inflytandeforum har en tendens att komma från mer välsituerade förhållanden än Samverkansprojektets målgrupp. Det behövs en tydligare empowermentstrategi om ungdomsinflytandet ska kunna öka även inom verksamheter som riktar sig till målgrupper med mer problematiska levnadsförhållanden.

Inom Samverkansprojektet finns lovande exempel på sådana verksamheter. En viktig beståndsdel inom dessa program är att ungdomarna känner delaktighet och engagemang för sin egen utveckling.

Framtida projekt bör sträva efter att finna strategier för ett ännu tydligare inflytande för olika ungdomsgrupper. Särskilt bör man då sträva efter att göra grupper som traditionellt inte självmant tar egna initiativ till projektverksamhet och liknande mer delaktiga inom olika verksamheter.

Ett sätt att beakta ungdomars idéer kan vara att på ett mer systematisk sätt fråga ungdomar själva vilka problem de upplever i sin vardag. I ett nergånget centrumområde i en av Samverkansprojektets medverkande kommuner, Hammarby-Råby i Västerås, genomfördes ett omfattande arbete för att ta reda på invånarnas åsikter inför förnyelsen av Råby centrum. Den omfattande förankringsprocessen innebar att de ursprungliga planerna fick ändras och centrumet invigdes senare än planerat i december 2001. Den lokala projektsamordnaren menar att projektet bidragit till en ökad delaktighet bland de inblandade. Samtidigt finns det en betydande risk att deltagarna blir besvikna på grund av orealistiska förhoppningar om möjligheterna att genomföra förslagen. Tänker man genomföra ett liknande arbete bör man vara beredd på att agera efter de synpunkter som kommer fram, som man gjort i Västerås, annars gör man enbart ungdomarna en otjänst.

Slutsatser

Se till så att ingen part dominerar samverkan

Samverkan stimuleras då samtliga parter kan delta på lika villkor. Det behövs en organisation som kan ta till vara olika parter intressen och där alla parter kan mötas kring verksamheter som de olika deltagarna

finner ligga i linje med sina intressen. Förutsättningarna för samverkan ser olika ut beroende på deltagande aktörer och vilka målgrupper som är aktuella. De bästa förutsättningarna för samverkan finns då parterna har utsikter att göra tydliga vinster genom samverkan. Den kommunala samverkan stärks av en oberoende ungdomssamordnare som är placerad centralt i den kommunala organisationen och som inte har någon starkare koppling till en enskild förvaltning.

Missbruka inte eldsjälarna

Det finns en risk att vi i besparingstider lägger ett alltför stort ansvar på enskilda medborgares engagerade deltagande. Eldsjälarna kan vara anställda inom olika verksamheter, inom kommunen eller arbeta ideellt. Deras engagemang och idéer förtjänar att tas till vara men risken finns att de bränns ut och att organisationer som byggs kring dessa har svårt att leva vidare. Verksamhet som drivs av eldsjälur riskerar att bli alltför personbunden, erfarenheter och kunskaper överförs inte i tillräcklig utsträckning till den ordinarie organisationen.

Genomför undersökningar av ungas behov och agera efter dessa

Samverkansprojektet har visat att ungdomspolitiken kan vinna på att göra ungdomar från olika typer av målgrupper mer delaktiga i de verksamheter som de medverkar i. Samtidigt visar projektet att vuxenvärlden har ett stort ansvar för att ge grupper som annars inte kommer till tals goda förutsättningar att ge uttryck för sina behov. Det är viktigt att uppmärksamma de olika problem som unga kan ha i sin vardag och agera för att undanröja dessa. Inom flera områden vet vi ganska väl hur ungas situation ser ut och vilka behov de har. I andra fall finns det vinster att göra på att kartlägga situationen och behoven tydligare. Vikten av att också agera efter de resultat som framkommer i sådana undersökningar kan inte nog understrykas. Genomförandet av sådana undersökningar bidrar också till att fokus behålls så att verksamheten koncentreras kring ungas villkor och onödigt arbete kan undvikas.

Knyt samverkan till verksamheten

Kommunal samverkan mellan olika förvaltningar kan ha en mängd olika målsättningar. En viktig form är samordning där syftet är att undvika resursslöseri i form av verksamheter som krockar i tid eller på annat sätt. Samverkan kan även fylla ett viktigt syfte för att identifiera unga i riskzon, vilka ungdomar som har problem inom skolan, kontakter med socialtjänsten och kanske till och med besvär med polisen. För ungdomar med uttalade problem eller som befinner sig i riskzon för att utveckla problem finns tydliga vinster att göra på att samverka för att främja en gynnsam utveckling. Det måste dock finnas ett tydligt syfte för samverkan om den inte ska ta alltför mycket tid i anspråk. Erfarenheterna visar att det tar tid att samverka. Inom sådana områden där syftet är klart formulerat har dock Samverkansprojektet visat att det inte behövs mycket samverkan för att skapa en bra verksamhet.

Ordna stödjande verksamheter för unga i riskzon

Samverkansprojektet har visat flera exempel på projekt som med ganska enkla medel tycks fungera väl och ge deltagarna välbehövligt stöd i sin utveckling. Erfarenheterna från bland annat Östersund och Växjö visar tydliga likheter sinsemellan och kan jämföras med forskningen kring maskrosbarn och begreppet Känsla av sammanhang (KASAM). Folkhälsoinstitutet har publicerat en lista på fyra centrala skyddsfaktorer som praktisk vägledning i ungdomsarbetet (Hagström et al 1998). Liknande listor finns från erfarenheterna i Växjö och Östersund som beskrivs längre fram i denna antologi. De utgör naturligtvis förenklingar men är högst användbara för att planera projekt för utsatta ungdomar.

Beakta forskningsresultat

Det finns en utbredd tillämpad forskning som ofta ger relativt konkreta resultat som är värda att omsätta i praktiken. I rapporten *En utvärdering av Gamla Tingshusets samverkansprojekt med Wargentinskolans individuella program* gör Ola Nordlund en summering av det internationella forskningsläget när det gäller att utforma behandlingsprogram för unga i

riskzon. Det finns även tillämpad forskning inom andra områden som inte beaktas i lika stor utsträckning inom Samverkansprojektet. Några sådana områden är forskningen kring ungdomars skilda fritidsvanor, marginaliseringsforskning och forskning kring särskilt utsatta geografiska områden. Ibland kan forskningsresultat vara svårtolkade för den praktiska verksamheten och inte ge mycket praktisk vägledning. Nordlund har dock visat ett sätt att använda forskningsresultaten i den praktiska verksamheten inom sitt område.

Verksamheterna bör vara attraktiva och lagom utmanande

Samverkansprojektet visar att olika ungdomsverksamheter måste utformas så att de attraherar olika ungdomsgrupper. Det är viktigt att ungdomarna deltar på sina villkor och finner verksamheten lagom utmanande. Utifrån den enskilda individens horisont är det viktigt med en ständig utveckling. Däremot behöver inte själva verksamheten ständigt förändras. Det räcker att den skapar utrymme för de enskilda individerna att utvecklas. Ungdomar växer och utvecklas men det kommer hela tiden nya som också behöver utrymme för sin utveckling. Samverkansprojektet har visat flera exempel där gamla industribyggnader kunnat utnyttjas för en bra ungdomsverksamhet¹. Det är viktigt med ett öppet förhållningssätt gentemot enskilda ungdomar och olika grupper av unga och att samtidigt skapa förståelse för andra ungdomars och vuxnas vilja och synsätt.

Det behövs lämpliga ungdomsledare

Samverkansprojektet lägger ett stort ansvar för ungas utveckling på vuxenvärlden. Det offentliga har ett ännu större ansvar för de unga som har svåra hemförhållanden. För detta arbete betonas ofta rent personliga egenskaper hos ungdomsledarna som centrala för att stödja och stimu-

¹ Inom Samverkansprojektet finns samtidigt exempel där ungdomarna använts för att fylla lokaler som man annars inte riktigt visste vad man skulle göra med. Sådant vill vi självfallet inte rekommendera.

lera ungas utveckling. Som grund för dessa personliga egenskaper bör det dock finnas en professionalitet som ger ledarna stöd i sin yrkesutövning. Det behövs professionella ungdomsledare med kunskap om hur de bör agera i särskilt svåra situationer och som har en tydlig förankring i sin egen vuxenidentitet.

Låt deltagarna vara med och bestämma över verksamheten

Ofta är ganska enkla frågor av största vikt för att stimulera ett ökat deltagande från de inblandade ungdomarna. Unga vill, liksom vuxna, vara med och bestämma vilken färg det ska vara på väggarna i ungdomsgården. De vill bestämma mål för utflykten och vilken matsäck de ska ha med sig. Samverkansprojektet har visat att sådana frågor är viktiga för utvecklingen av ungdomars demokratiska känsla. Vi får för den sakens skull inte glömma att ungdomar som vill, även bör få delta i mer övergripande frågor som till exempel den kommunala planeringen. Det handlar om olika typer av ungdomsinflytande som kräver ett öppnare samhälle på flera olika plan.

Modeller för samverkan

Syftet med Samverkansprojektet var att pröva och utveckla olika modeller för samverkan. Slutsatsen är att det finns lika många modeller som det finns verksamheter. Det centrala budskapet är att det är viktigare med ett öppet förhållningssätt gentemot initiativ och idéer underifrån än någon speciell organisatorisk lösning. Samverkansprojektet har också visat ett antal goda exempel på verksamheter. Några av dem beskrivs längre fram i denna antologi.

Litteratur

Antonovsky, Aaron (1991): *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.

Ds 1995:54. *Plus för unga – slutsatser från lokalt utvecklingsarbete* Slutrapport från PLUS-gruppen inom Civildepartementet. Stockholm: Fritzes.

Forsberg, Erik et al. (red.) (1997): *Frigörande kraft. Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Stockholm: Gothia.

Hagström, Ulf et al. (1998): *Låter sig skyddsänglar organiseras? Hälsöfämjande strategier för ungdomar i utsatta bostadsområden*. Rapport 1998:41, Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Proposition 1998/99:115. *På ungdomar villkor. Ungdomspolitik för demokrati, rättvisa och framtidstro*.

Starrin, Bengt (1997): "Empowerment som tankemodell" s. 9–32 i Lundberg, Bertil och Starrin, Bengt (red.) *Frigörande kraft. Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Stockholm: Gothia.

Trägårdh, Lars (2000): *Empowerment och egenmakt*. Stockholm: Timbro/Centrum för välfärd efter välfärdsstaten.

Ungdomsstyrelsen (2001): *Ung 2001 – första årets uppföljning av den nationella ungdomspolitikerna*. Ungdomsstyrelsen utredningar nr 26.

Sahlin, Ingrid (red.) (1996): *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur

SOU 2001:79. *Välfärdbokslut för 1990-talet*. Slutbetänkande av kommittén Välfärdsbokslut. Stockholm: Fritzes.

Zusammenfassung

Samverkan

Vad menar vi med samverkan? Ofta lite olika saker. Samarbete, samverkan, samordning används ibland synonymt. Att samverkan betyder att alla ska vara överens är också en ganska vanlig tolkning.

En viktig slutsats har kunnat dras både från Samverkansprojektet och det tidigare Plus-projektet. Samverkan fungerar bäst när de olika personerna eller aktörerna behåller sitt särskilda perspektiv. Mångfalden bidrar till gruppens styrka. Idealet är att ingen har större inflytande än den andre. Kommunikation är därför A och O. De olika aktörerna ser olika lösningar på en problemsituation och kanske ska gruppen inte heller samverka om allt.

Men det blir inte alltid som det är tänkt. Obalans i inflytande mellan olika aktörer kan avgöra vad gruppen satsar på. Ska samverkan dessutom gagna en stor grupp av unga uppstår nya svårigheter. Det som en tjänsteman ser som ett stort problem som behöver särskilda insatser, är inte alltid lika viktigt för en annan. Den minsta gemensamma nämnaren kan då få styra och i stället satsar man bara på det alla är överens om.

I en samverkan mellan offentlig sektor och aktörer i lokalsamhället blir det än mer viktigt att tänka på detta – att värdesätta varje aktörs kompetens som unik, oavsett vilken förvaltning eller förening personen kommer ifrån. Olika aktörer har olika ansvar, något som inte är en nackdel utan bidrar till helheten. Kommer man dit, ja då går det att se både problem och möjligheter man inte trodde fanns och dessutom kan man finna konstruktiva lösningar. Tillsammans.

• Tore Brännberg som följt både Plus-projektet och Samverkansprojektet skriver om ett tioårigt utvecklingsarbete

• Projektledare och andra engagerade från Umeå och Finspång berättar

• "Att tänka på innan..." Carina Petterssons slutsatser från två kommuner

Tore Brännberg

Tio år av samverkan – en utvecklingsprocess

I denna artikel kommer samverkansprojekt att stå i fokus. Syftet är att beskriva den utveckling och förändring som ägt rum genom sociala samverkansprojekt under tio år. Min utgångspunkt för diskussionen är två statligt initierade ungdomsprojekt. Det första är dåvarande Civildepartementets Plus-projekt (1992–95) och det andra är Ungdomsstyrelsens Samverkansprojekt (1997–2001). Jag har valt att utgå från dessa projekt av två skäl. För det första är de "syskonprojekt", då Samverkansprojektet utgår från Plus-projektet. För det andra har jag som forskare haft möjlighet att följa de båda projekten på nära håll. Mitt syfte med denna artikel är dels att lyfta fram likheter och skillnader mellan dessa båda satsningar, dels att utifrån de båda projektens utvecklingsprocesser beskriva konturerna av vart vi kan vara på väg, det vill säga hur morgondagens sociala arbete kan tänkas gestalta sig.

En första likhet är att båda projekten handlar om samverkan. Men såväl begreppet projekt som begreppet samverkan är mångtydiga. Ett projekt kan till exempel betraktas som en organisationsform, en organisation som befinner sig vid sidan av den "ordinarie verksamheten". Det kan också betraktas som ett fysiskt fenomen (jag går till projektet), en tid (jag har projektet på tisdag), en målgrupp (de tillhör projektet), eller aktörer (han jobbar i projektet) och inte minst ett anslag (det tar vi på projektet) (Sahlin 1996).

Men ett projekt har också en mer filosofisk utgångspunkt. Begreppet är sammansatt av de latinska orden pro vilket betyder "fram" och iacio som betyder "jag kastar". Projekt betyder med andra ord jag kastar fram eller jag framkastar. Ett projekt kan alltså innebära att kasta något, in i en osäker framtid. Projektet är en rörelse i tiden och ett försök att skapa något nytt, men befinner sig samtidigt i världen och påverkas därför av strukturer, diskurser och andras handlingar. Ett projekt lever ofrånkomligt sitt liv i spänningsfältet mellan det möjliga och det rådande, vilket såväl Plus- som Samverkansprojektet vittnar om (Sartre 1984, Brännberg 1995).

Diskurser
används inom
sociologin för att
förklara hur makt
och kontroll skapas
och upprätthålls
både genom språket
och genom faktiska
handlingar

Begreppet samverkan är som sagt minst lika mångtydigt. Vad menar vi egentligen med samverkan? Man kan bli något förvirrad, med all rätt, av hur begreppen samverkan, samarbete, samordning eller till exempel samråd används i olika projekt. Inte alltför sällan används dessa begrepp synonymt vilket innebär att vi egentligen inte alltid vet vad samverkan innebär. Flera forskare har dock gjort försök att bena ut vad som är skillnaden mellan ovanstående begrepp (se t.ex. Berggren, 1986, Oliver, 1990). I denna artikel varken kan eller ska alla dessa aspekter på såväl projekt som samverkan behandlas. Dessa teman behandlas mer utförligt i de rapporter som forskarna, däribland jag själv, redovisat i sina slutrapporter från såväl Plus-projektet som Samverkansprojektet (Brännberg, Bjerkman, 2002, Brännberg, 1995).

Denna artikel kommer att kretsa kring tre till synes enkla frågor. Den första frågan är: Vilka parter är det som samverkar? Den andra frågan är: Hur har denna samverkan gestaltat sig, det vill säga vilka hinder/möjligheter har funnits för att åstadkomma en samverkan? Den tredje frågan riktar sig mot framtiden: Kommer det sociala arbetet att förändras på grund av de projekt vi här diskuterar?

För att kunna besvara den första frågan vill jag lansera begreppen monad-samverkan, dyad-samverkan samt triad-samverkan. Monad-samverkan är samverkan som enbart äger rum inom staten eller mellan den offentliga sektorns olika aktörsgrupper, till exempel socionomer, fritidsledare, lärare och poliser. Med dyad-samverkan åsyftar jag en samverkan som sker mellan å ena sidan staten, här representerad av den offentliga sektorn, och å andra sidan det civila samhället eller marknaden. Triad-samverkan innebär att aktörer från den offentliga sektorn, det civila samhället och marknaden är representerade i utvecklingen av projektet.¹

¹ Den uppmärksamme läsaren kan reagera på hur jag använder dessa begrepp. Rent logiskt kan till exempel självklart en monad-samverkan äga rum inom antingen det civila samhället eller inom marknaden. Att jag här gör ovanstående definition beror på den verklighet jag mött. Staten, här representerad av den offentliga sektorns olika nivåer har alltid varit en av aktörerna, samtidigt har marknaden enbart varit med när också det civila samhället varit representerat.

Den andra frågeställningen kommer jag att försöka besvara genom att, om än rapsodiskt, försöka beskriva de två olika projekten. Jag vill här göra läsaren uppmärksam på att de två projekten griper in i varandra samtidigt som de äger rum i två delvis olika tidsepoker. Plus-projektet kan på många sätt betraktas som ett pionjärprojekt medan Samverkansprojektet tar sin utgångspunkt i Plus-projektet. Medan Plus-projektet pågick under en brytningstid mellan det moderna samhället och det senmoderna, så är Samverkansprojektet mer eller mindre en produkt av ett senmodernt samhälle, ett samhälle som präglas av en påtaglig mångfald.

Senmodern
 brukar användas
 som beteckning
 för att moderniseringsprocessen
 från att främst ha
 varit föremål för
 västvärlden nu
 istället blivit
 global

Den tredje frågeställningen riktar sig mot framtiden och här kan vi i en mening enbart spekulera. Båda de aktuella projekten pekar till exempel mot att vi i framtiden kommer att möta nya yrkesroller inom den offentliga sektorn. Med dessa frågor som utgångspunkt kan vi nu närma oss de två projektsatsningar som står i fokus.

Plus-projektet (1992–1995)

Plus-projektet har sina rötter i sent 1980-tal. Det var en tidsperiod som kännetecknades av nedskärningar i den offentliga sektorn. Allt sedan efterkrigstiden hade statens ansvarsområden expanderat och offentlig sektor hade fått ett allt större ansvar. (Ronnby 1981). Under 1980-talet kritiserades den offentliga sektorns expansion kraftigt, såväl från höger som från vänster. Denna kritik tillsammans med att vi gick in i en ekonomisk lågkonjunktur kom till slut att leda till kraftiga nedskärningar inom den offentliga sektorn.

I slutet av 1980-talet tillsatte regeringen Storstadsutredningen. I utredningen konstateras att i många så kallade miljonprogramområden var det inte bristen på resurser som var problemet utan att resurserna inte var samordnade. I utredningen betonas betydelsen av samverkan över sektorsgränserna (SOU: 1990:36). Utifrån Storstadsutredningens slutsatser fick dåvarande Civildepartementet i uppdrag av regeringen att stimulera samverkan mellan olika intressenter för att därigenom göra samverkansvinster i ungdomsarbetet. Projektet kom att gå under be-

nämningen Plus-projektet (Projekt för Lokal Utveckling genom Samverkan). Tolv storstadsområden kom att medverka. Den samverkan som stod i centrum var dels samverkan inom den offentliga sektorns olika nivåer, dels samverkan mellan den offentliga sektorn och det lokala föreningslivet (Plus för Unga, Ds 1995:54).

För att åstadkomma samverkan arbetade Civildepartementet både med "moroten och piskan". Moroten var att man erbjöd projektmedel för tänkta projekt i stadsdelarna. Piskan var att dessa inte utbetalades om de tänkta projekten inte var en frukt av samverkan mellan den offentliga sektorn och föreningslivet i stadsdelen. Man kan säga att staten mer eller mindre försökte "tvinga" de olika parterna till förhandlingsbordet för att skapa samverkan. I början av Plus-projektet kan man påstå att det var staten som var den drivande kraften för att uppnå samverkan medan stadsdelarna, den offentliga sektorn, många gånger funderade på hur man på ett smidigt sätt skulle komma åt statens "penningpåse". Med detta vill jag ha sagt att initialt var inte alla stadsdelar införstådda med att Civildepartementet faktiskt på allvar menade att de skulle samverka med det civila samhället. Den samverkan som kommit till stånd skedde oftast inom den offentliga sektorn, i monad, och många föreningar hade skrivit på ansökan mer eller mindre in blanco. De visste egentligen inte vad som förväntades av dem utan lockades av kommunernas beskrivning av en kommande penningpåse. Många av Plus-projekten kännetecknades därför initialt av ett hierarkiskt förhållningssätt där den offentliga sektorns aktörer inte tog det civila samhällets aktörer riktigt på allvar. Men på grund av penningpåsen tvingades de till samverkan i dyad, det vill säga till att samverka med det civila samhället, i detta sammanhang med föreningslivet.

De erfarenheter som Plus-projektet gav var bland annat att det fanns såväl möjligheter som hinder för att skapa en "god samverkan". Vi kan dock konstatera att samverkan i Plus-projektet i första hand kännetecknades av samverkan inom den offentliga sektorn, det som jag kallar samverkan i monad. Detta på grund av att samverkan i stor utsträckning handlade om att skapa en gemensam syn och ett enat förhållningssätt i

ungdomsarbetet inom den offentliga sektorn (Brännberg, 1995). Däremot hade man inom projekten, och kanske just därför, svårt att förutom med väletablerade lokalorganisationer, finna samverkan med det övriga civila samhället. Den samverkan som ägde rum skedde allt som oftast på den offentliga sektorns villkor. Föräldragrupper eller lokala idrottsföreningar skulle till exempel utföra arbete på fritidsgårdar etcetera som mer eller mindre ställföreträdande offentligt anställda. I Plus-projektet skapades förvisso fysiska mötesplatser, där tanken var att alla skulle delta på lika villkor. Denna ambition var välmenad men den offentliga sektorns representanter tycktes, av tradition, utgå från sina egna perspektiv, sitt eget paradigm. De projekt som startade tog sin utgångspunkt i de offentliga aktörernas expertkunskap och det var ett förhållningssätt som successivt bröts ner genom Plus-projektet. Det uppstod därför en rad olika "kulturkrockar" när den offentliga sektorn mötte föreningslivets representanter. Jag ska nedan exemplifiera hur den offentliga sektorn fortfarande, vid denna tidpunkt, till synes oreflekterat utgick från sin egen världsbild när man mötte andra representanter för samhället.

Paradigm
tanke-system,
världsbild

Den offentliga sektorn ville ha möten som tidsmässigt låg på dagtid, vilket innebar att det civila samhällets representanter både fick problem och kände sig sidoskuffade. För de offentliganställda var det självklart att mötena skulle äga rum på arbetstid (9–16) medan föreningslivets aktiviteter mer eller mindre alltid äger rum på kvällstid. Att inom det gemensamma projektet kalla föreningsmännskor till möten mitt på dagen, upplevdes av föreningslivet som att de bjöds in med armbågen. Det var naturligtvis inte så alla gånger, utan det berodde snarast på att man inom den offentliga sektorn saknade kulturkompetens – ett slags barnsjukdom i samverkan mellan de kommunala representanterna och det civila samhället.

Jag hämtar här ett exempel från ett konkret möte inom ett av Plus-projekten. Mötet ägde rum mitt på dagen, i en av de medverkande föreningarnas klubblokal där man flera gånger tidigare hade haft möten och alltid mitt på dagen. Varje gång hade föreningsledarna tagit ledigt från sina arbeten för att delta. Problemet var dessutom att det var de

kommunala tjänstemännen som satt på projektets expertis och "penningpåse" vilket helt och hållet styrde vilka projektinsatser som godkändes och fick pengar. Det civila samhällets representanter tyckte sig inte få gehör för sina idéer och de var vid det aktuella tillfället något frustrerade. Till mötet hade en förening dukat upp kaffe och smörgåsar. På mötet frågade föreningens ordförande, något ironiskt, om man möjligen åtminstone kunde erhålla projektmedel för kaffet. Efter en viss betänketid tog den offentliganställda projektledaren till orda och förkunnade att "denna typ av förmåner inte skulle belasta projektet". Då reste föreningsledaren sig upp och vandrade resolut ut från lokalen! Här rådde en påtaglig kulturkrock. Inte nog med att de föreningsaktiva hade tagit ledigt från sina respektive arbeten – de skulle inte ens få en fika. Kulturkrocken bestod i att föreningsmänniskor alltid har möten på sin fritid, det vill säga på kvällstid, och den enda ersättning de brukade få för sitt oavlönade arbete var att de åtminstone fick en kopp kaffe och en smörgås. För de offentliganställda ägde mötet däremot rum på dagtid, det vill säga på arbetstid, och kaffe och smörgås äter man på sin rast och betalar själv. Föreningsmänniskorna uppfattade beslutet som nedlåtande, man fick inte ens en kopp kaffe, medan de offentligt anställda, utifrån sitt perspektiv, inte ville "utnyttja" projektet för egna förmåner. Så olika kunde man se på en tillsynes trivial situation! Det intressanta i Plus-projektet var att just denna typ av hinder undanröjdes under processen och att den offentliga sektorn insåg att samverkan måste äga rum på mer lika villkor (Brännberg 1995).

Ovanstående exempel pekar på hur Plus-projektet i sin inledning präglades av den offentliga sektorns regler och normer. Det var också "experterna" som visste bäst, även om projektets syfte var att samverka med andra. Men under projektets gång ifrågasattes detta förhållningssätt av föreningslivet och andra representanter för det civila samhället och man började problematisera det till synes givna. I de flesta av Plus-projekten började en medvetenhet växa fram inom den offentliga sektorn om att en förutsättning för att få med föreningslivet och andra aktörer i det civila samhället var att man skapade förutsättningslösa möten (Brännberg

1995). När fler mötesplatser skapades fick de olika kulturerna fler ställen där de kunde brytas mot varandra och därmed ökade antalet tillfällen att också förstå och närma sig varandra. Här, någonstans under resan, övergav många offentligt anställda sin tro på expertkunskapen och började gå i öppen hjärtlig dialog med det civila samhällets representanter. Man kan säga att de började närma sig den demokratiska dialog på lika villkor som filosofen Jürgen Habermas betecknar som kommunikativ rationalitet (Habermas 1984).

Trots att samverkan i Plus-projektet till stor del ägde rum inom den offentliga sektorn och trots att projekten till en början hade svårigheter att finna samverkansformer med föreningslivet fanns embryon till nya förhållningssätt. Denna slutsats har jag kunnat dra i efterhand. Jag vill i detta sammanhang knyta an till den tyske filosofen Georg Wilhelm Friedrich Hegel som någonstans myntat uttrycket: Minervas uggla lyfter först i skymningen. Minervas uggla är kunskapens uggla och vad Hegel menar är att det är först i slutet av en tidsepok eller ett projekt som man kan se tillbaka och egentligen förstå vad som har hänt. Jag erkänner därför villigt att jag idag delvis har en ny bild av Plus-projektet efter att fått möjligheten att ta del av Ungdomsstyrelsens Samverkansprojekt. Så i detta avseende tycks Hegel ha haft rätt.

Samverkansprojektet (1997–2001)

Ungdomsstyrelsens Samverkansprojekt (1998–2001) kan på goda grunder betraktas som en fortsättning av Plus-projektet. Året 1997 gav regeringen myndigheten uppdraget att följa upp Plus-projektet genom att pröva hur samverkan kunde gestalta sig i medelstora svenska kommuner. Femton kommuner utsågs, däribland Kungsbacka, Båstad, Staffanstorp och Härryda. Ungdomsstyrelsens generaldirektör Leif Linde beskriver Samverkansprojektet på följande sätt:

Syftet är att pröva olika modeller för samverkan mellan kommunala förvaltningar, lokala föreningar och andra aktörer. Hur kan lärare, kuratorer, socialsekreterare, närpoliser, föreningsmedlemmar och andra samarbeta? Målet är att skapa goda möjligheter för en förebyggande och främjande verksamhet för ungdom i riskmiljö. Betoningen ligger på ett främjande perspektiv, där ungdomarna blir stärkta att själva förändra sin situation. Gruppen ungdomar i riskmiljö ska tolkas brett. Idag är inte bara ungdomar med grava sociala problem en utsatt grupp. Arbetslöshet och konkurrens om utbildningsplatser drabbar ungdomar extra hårt. Därför är avsikten med Samverkansprojektet att också nå en mer allmän grupp ungdomar. Ett mycket viktigt inslag i de lokala projekten är ungdomarnas närvaro och möjlighet till inflytande. (BRUS Special 1998, s. 2).

Ovanstående beskrivning kunde lika gärna ha gällt Plus-projektet. Den stora skillnaden är dock att Samverkansprojektet började drygt fem år senare och att det därför hunnit flyta mycket vatten under samhällets broar. När Samverkansprojektet påbörjades fanns en helt annan syn på samverkan mellan den offentliga sektorn och det civila samhället. Redan i inledningen av projektet fanns representanter för offentlig sektor som pläderade för en samverkan på lika villkor mellan de olika aktörerna, samtidigt som andra offentliganställda höll fast vid ett mer traditionellt synsätt, där de själva var experter. Dessa olikheter ledde i flera kommuner till en konflikt som jag valt att kalla en paradigmstrid.

Begreppet paradigm har jag lånat från vetenskapsfilosofen Thomas S. Kuhn. Kuhn menade att vetenskapen inte utvecklas kumulativt utan att det råder vissa regler, tankestrukturer, som man vid en viss given tidpunkt tänker inom. De vetenskapliga "revolutionerna" äger rum när man börjar tänka på ett nytt sätt och därmed ser nya saker. Att alla utgår från samma föreställningar betecknar Kuhn som att man tänker inom ett paradigm (Kuhn 1962).

I Samverkansprojektet observerades i flera projekt konflikter mellan vissa offentliganställda som hävdade att välfärdstaten var garant för att värna om dem som for illa och andra som hävdade att problem-situationer måste lösas tillsammans med de medborgare som berörs och detta i interaktion med andra samhällsaktörer. Ett typexempel på denna konflikt var "stängningen" av fritidsgårdar i en av de femton kommu-

Kumulativ
lägga ihop,
addera

nera. Skälet till stängningen var att man ville bredda sin ungdomsatsning, få med andra aktörer och i dialog med dessa och tillsammans med ungdomarna möta de behov som fanns. Det bör nämnas att denna satsning inte innebar någon ekonomisk eller personell reducering i den kommunala budgeten, därav citationstecknen.

En grupp inom den offentliga sektorn betraktade dock stängningen som ett uttryck för nedskärning av den offentliga sektorn. De ansåg att det var på fritidsgården som de, som experter, fick kontakt med ungdomar som for illa och kunde hjälpa om ungdomen ifråga behövde hjälp, en möjlighet som nu försvann. Den andra gruppen menade i stället att de nu var tvungna att hitta nya arbetsformer och att de inte längre enbart kunde se sig själva som experter. I detta exempel utgick de två grupperna, enligt min mening, från två helt olika paradig; det vill säga de såg på verkligheten på helt olika sätt. Den ena gruppen ville bevara den yrkesroll och det arbetssätt som de hade haft under många år, medan den andra gruppen sökte efter lösningar och en ny yrkesroll som skulle leda till samverkan med andra samhällsaktörer. Det var en strid mellan ett delvis hierarkiskt synsätt och ett mer demokratiskt synsätt. Efter stängningen av fritidsgårdarna började aktörerna inom den offentliga sektorn successivt att arbeta mer med ungdomarna, föräldrarna och andra samhällsaktörer om hur de befintliga resurserna borde användas. Därmed skapades också helt nya yrkesroller för de offentliganställda.

Jämför vi Plus-projektet med Samverkansprojektet finns det i Samverkansprojektet en medvetenhet om att samverkan måste äga rum på lika villkor. Är det något begrepp som tycks känneteckna Samverkansprojektet så är det empowerment. Översatt till svenska betyder det att "ge makt" eller att "ge tillåtelse och möjligheter". Men begreppet har också betydelsen att "gripa makt" i stället för att bli tilldelad makt. Oavsett vad ordet betyder, är empowerment intimt förknippat med att betrakta människor som aktivt handlande aktörer, fullt kapabla att forma sin egen framtid (Forsberg & Starrin 1997).

I de olika projekt som ingått i Samverkansprojektet har vi forskare kunnat se att ett mer empowermentinspirerat förhållningssätt bidragit

Empowerment
maktmobilise-
ring, ge makt,
bemyndiga

till att fler aktörsgrupper känt sig manade att ingå i förändringsprocessen. Det intressanta är att vi inte enbart har mött fungerande samverkan i dyad, det vill säga mellan den offentliga sektorn och föreningslivet. I flera av de aktuella kommunerna har också en samverkan i triad påbörjats, det vill säga en samverkan där även det lokala näringslivet på ett mycket konkret sätt har medverkat i sociala förändringsprocesser. Vi ska i detta sammanhang vara medvetna om att det är stor skillnad mellan att få med marknaden i en liten kommun jämfört med i en storstad. Det intressanta är dock att i många av samverkansprojekten medverkar såväl den offentliga sektorn, föreningslivet som det lokala näringslivet för att skapa det goda lokalsamhället.

Ett av de tydligaste exemplen på samverkan i triad finner vi i Båstad. Utgångspunkten för denna samverkan var att Båstads stora turistattraktion, tennisen, höll på att förlora i lyskraft. Det var ett problem som berörde hela kommunen, såväl näringslivet, kommunen som föreningslivet. Utifrån detta mobiliserade kommunen olika grupper av aktörer till en satsning som fick namnet Framtid Båstad. I Framtid Båstad skapades, genom dialog, en mötesplats där alla samhällsaktörer deltog. Det konkreta syftet var att rädda den internationella tennisveckan med allt vad evenemanget innebar för kommunen, näringslivet och dess invånare. Satsningen medförde att man från kommunens sida insåg nödvändigheten av att bejaka och ta tillvara alla resurser som finns i lokalsamhället. Detta innebar att man började förstå betydelsen av samverkan.

I förlängningen av arbetet med Framtid Båstad skapades en rad olika mötesplatser som också berörde helt andra samhällsfrågor, exempelvis ungdomar. Genom samverkan mellan näringslivet, kommunen och föreningslivet startade en rad olika verksamheter där ungdomars delaktighet stod i centrum. För att få ungdomarna delaktiga i det politiska livet skapades mötesplatser som utifrån en aktiv ungdomsplan ledde fram till både ett ungdomsråd och en "ungdomshearing". Den sistnämnda innebar att politiker mötte ungdomar på ungdomars villkor kring för kommunen viktiga frågor. Båda parter upplevde dessa möten som mycket givande.

I de flesta frågor har alla samhällsaktörer varit inblandade, vilket inneburit att man funnit okonventionella lösningar på många problem. Så har till exempel några krogvakter fungerat som handledare för kommunens ungdomsvårdar, samtidigt som polisen och socialtjänsten också bidragit med utbildning. Om vi lyfter oss över den enskilda, kommunala nivån, ser vi här embryon till såväl ett empowermentinspirerat arbete från kommunens sida som till framväxten av helt nya yrkesroller. Som den gode läsaren säkert redan noterat talar jag inte specifikt om kommunens sociala arbete. Jag är övertygad om att kommunens alla olika avdelningar måste anamma ett empowerment-perspektiv för att medborgarna, såväl gamla som unga, ska känna sig delaktiga i samhällsutvecklingen. Det sociala arbetet i Båstad tycks idag vara på väg åt detta håll, även om det ännu inte nått riktigt ända fram. Man kan säga att de kommunala aktörerna i stort sett arbetar efter devisen "att ingen fråga är någons fråga utan vi ska tillsammans finna den bästa lösningen". Denna attityd är en samverkansattityd och kan därför få symbolisera Ungdomsstyrelsens övergripande satsning på samverkan.

Att medvetet skapa vår framtid

I inledningen av denna artikel betonade jag att ett projekt äger rum i spänningsfältet mellan *det möjliga* och *det rådande*. De två statligt initierade projekt jag här, kort, redogjort för ska förstås utifrån denna vetenskap. Det ena projektet har varken varit "bättre" eller "sämre" än det andra. Mitt syfte har inte heller varit att betygsätta de olika satsningarna utan att visa att olika förutsättningar i olika tidsepoker ger olika projekt. Därmed kan vi skönja en historisk utvecklingsprocess, där de första stegen mot att införliva det civila samhället i socialt förändringsarbete togs redan i Plus-projektet, och att denna strävan utvecklats samt att det lokala näringslivet tillkommit i Samverkansprojektet. Ju fler av samhällets aktörer som medverkar i dialogen om ungas väl och ve handlar i slutändan om att stärka demokratin. Att centralstaten, genom politiska åtgärder och projektsatsningar, går i bräschen för att utveckla såväl den lokala demokratin som den offentliga sektorn är inte något som är själv-

klart. Kulturskribenten Anders Ehnmark kommenterar denna, ibland bortglömda, debatt på följande sätt,

Idag finns det å ena sidan grupper som vill avskaffa politiken för att uppnå demokrati, å andra sidan grupper som genom politiken vill uppnå demokrati.
Göteborgs-Posten 5 november 2001

Överför vi Ehnmarks diskussion till vad som diskuterats i denna artikel framträder såväl Plus-projektet som Samverkansprojektet som en produkt av det senare. Alla som värnar om en välfungerande offentlig sektor bör, av politiska och demokratiska skäl, välkomna ytterligare satsningar likt Plus- och Samverkansprojekten.

Vad framtiden har i sitt sköte kan vi självklart inte veta, men vi kan utifrån Plus- och Samverkansprojekten skönja vissa tendenser. De har till exempel ifrågasatt expertkunskap och hierarkiskt tänkande och vi har kunnat se hur helt nya yrkesroller i socialt arbete börjat ta form. Frågan som aktualiserats i de olika projekten är om det över huvud taget finns någon "expert" som kan sitta inne med de "rätta svaren". I vårt senmoderna samhälle finns det inte entydiga svar utan en brokig mångfald av lösningar. Vad som är bäst för den enskilde, eller för gruppen, vet de mest berörda bäst själva. I framtiden kommer vi därför troligen att se mer av socialt arbete som på allvar utgår från ett empowerment-perspektiv. Morgondagens socialarbetare kommer därför med all säkerhet att arbeta betydligt mycket mer med att samordna de resurser som finns i lokalsamhället. Ett tydligt exempel på detta finner vi i Båstads kommun, där den nya ungdomssamordnartjänsten organisatoriskt lades direkt under kommunfullmäktige. Syftet var att samordnaren inte skulle komma från någon specifik förvaltning utan vara fristående och på så sätt stå för samordningen mellan de olika aktuella aktörerna. Därmed "tvingades" inte samordnaren in i någon specifik kultur, utan hennes uppgift var att skapa mötesplatser, där olika kulturer kunde mötas och tillsammans enas om vilka framtida vägar man skulle vandra. De nya yrkesroller som visat sig, framför allt i Samverkansprojektet, är att den offentliga sektorns aktörer inte längre är experter utan framträder allt mer som rådgivare, konsulter, handledare, samordnare och likvärdiga samtalspartner.

Sammanfattningsvis kan sägas att betydelsen av de två statliga projekt som stått i centrum för denna artikel har varit att de har bidragit till att sätta ett demokratiskt, empowermentinspirerat socialt arbete i rörelse. Ett förhållningssätt där offentliga aktörer både bemyndigar och vågar dela med sig och ger fullmakt till de berörda. Det handlar om, vilket båda de aktuella projekten aktualiserar, att skapa ett socialt och demokratiskt arbete där man tillsammans arbetar med (with) människor och inte på (on) människor (Adams 1996).

Litteratur

- Adams, R. (1996): *Social work and Empowerment*. London: Macmillan press LTD.
- Berggren, B. (1986): *Socialmedicinsk tidskrift*, nr 7–8.
- BRUS Special*. (1998): Ungdomsstyrelsen.
- Brännberg, T. och Bjerkman, A. (2002): *Ungdomsprojekt i brytningstid – på spaning efter en senmodern offentlig sektor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Brännberg, T. (1995): *PLUS för unga i Göteborg – en studie av projekt, samverkan och eldsjälar*. Stockholm: Fritzes.
- Ds 1995:54. *Plus för Unga*. Stockholm: Fritzes.
- Ehnmark, A. *Göteborgs-Posten* 01-11-05.
- Forsberg, E. & Starrin, B. (1997): *Frigörande kraft: empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Stockholm: Gothia.
- Habermas, J. (1984): *The Theory of communicative action. Reason and the rationalization of Society*. Boston: Bacon Press.
- Kuhn, T. (1962): *The structure of scientific revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Oliver, C. (1990): *Determinants of Interorganizational Relationships: Integration and Future Directions*. Vol. 15, s. 241–265. Academy of Management Review.
- Ronnby, A. (1981): *Socialstaten*. Lund: Studentlitteratur.
- Sahlin, I. (red.) (1996): *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur.
- Sartre, J-P. (1984): *Till frågan om metoden*. Lund: Arkiv.
- SOU: 1990:36. *Storstadsliv, Rika möjligheter – Hårda villkor*. Stockholm: Fritzes.

Ingrid Jacobsson

Vidgade horisonter skapar nya möjligheter

I Umeå har man en vision: Det ska inte finnas någon ungdom utan tillhörighet – utan god kontakt med någon vuxen. Vägen dit går bland annat genom samverkan, områdesarbete, processande och en gemensam ungdomspolitik för alla kommunala nämnder.

Den stabila vuxenkontakten kan givetvis vara någon i familjen. Men det kan också vara en föreningsmedlem, en lärare eller någon på ungdomsgården. Ansvar för ungdomarna är gemensamt. Revirgränserna mellan social, fritid, skola och kultur är inte så hårt bevakade längre. Både nämnder, förvaltningar och personalen i olika verksamheter samarbetar som de aldrig tidigare gjort. Grunden har lagts i Samverkansprojektet.

– Det har blivit mindre av brottarbyxor i fritidsförvaltningen, säger Kjell Thelberg, chef för föreningsbyrån på fritidskontoret.

– Ledstjärnan för oss har varit att våga prova nya arbetssätt, säger Mikael Lindberg, ansvarig för ungdomsfrågor inom socialtjänsten, och projektledare för Samverkansprojektet i Umeå.

– Vi måste hela tiden skilja på de olika områdena i stan. Det finns inte en mall som passar alla. Hela tiden måste vi fråga oss: "För vem och till vilket pris gör vi det här?", säger Jan Samuelsson, ungdomskonsulent för Södra området i Umeå kommun.

Tala samma språk

Kjell, Mikael och Jan har provat nya samarbetsformer sedan 1997. Tillsammans med personal från skol- och kulturförvaltningarna har de suttit i "Styret" – en grupp bestående av tjänstemän på mellanchefsnivå som varit ledande i Samverkansprojektet. Men det har inte gått som på räls ända från start. Vägen har varit slingrig och krokig, men med en positiv grundinställning och bra personkemi har man ändå gått framåt. Ett av problemen var att "tala samma språk":

– När jag första gången kom till fritid och pratade om ”sekundär-prevention” visste de inte vad jag menade, minns Mikael Lindberg. Men nu förstår vi varandra bättre!

Det är i det sammanhanget Kjells ”brottarbyxor” kommer in. Han ser det som en stor fördel att fritidsnämndens horisont har vidgats, så att man inte bara pratar idrottsfrågor. Till exempel har man samarbetat med social kring stöd till barn med missbrukande föräldrar. Tidigare hade det varit en sak enbart för socialnämnden. Annars blir det lätt mycket idrottssnack, eftersom idrotten är stor i Umeå. Idrotten utgör 80–85 procent av kommunens föreningsliv. Damfotbollslaget har blivit svenska mästare i år, kommunen har framgångsrika ungdomsspelare i boule, en ny ridsportanläggning invigdes 2000 och dessutom har studenterna en mycket aktiv idrottsklubb med många sporter på programmet.

Alla unga trivs inte

Trots det aktiva föreningslivet, trots att kommunen varje år sedan 1996 ger en miljon kr, ”Ungdomsmiljonen”, till olika projekt, trots ett nytt ungdomshus, Hamnmagasinet, är det inte så att alla ungdomar stortrivs i kommunen. Mikael, Kjell och Jan är eniga om att Umeå är en bra stad att växa upp i. I Hamnmagasinet ordnas till exempel drogfria discon, det finns en servering, repetitionslokaler för rockband ska inredas och det finns datorer att låna. Huset är en sorts kombination av ungdomsgård, lunchrestaurang/caferia och möteslokaler. Men när ungdomarna kommer i 15–16 årsåldern, då börjar klagomålen. ”Det finns inget att göööööra och det finns inga lokaaaaaler...” Sedan ändrar det sig igen i 18–19 årsåldern. Eftersom Umeå är en studentstad finns det flera studentföreningar som arrangerar nöjesaktiviteter för de äldre ungdomarna. Och så kommer man ju in på krogarna när man fyllt 18...

– Visst behövs det fler mötesplatser för ungdomar, suckar Kjell Thelberg, inte bara krogar.

– Anonymiteten i staden har ökat, säger Mikael Lindberg. Umeå har blivit en storstad, 100 000 invånare, och det har sina negativa konsekvenser. Förr visste polisen namn och adress på bråkstackarna i ett bo-

"Ledstjärnan för oss har varit att våga prova nya arbetsätt", säger projektledaren Mikael Lindberg

FOTO: JAN LINDMARK

stadsområde – nu har de inte en chans att ha koll på alla.

Trots anonymiteten har Umeå i stort sett varit förskonat från våld, rasism och gängbråk. Det finns bara några tusental invandrare, (4,3 procent av kommuninvånarna), majoriteten av dem är från Norden, framförallt Finland. Eftersom det aldrig har funnits några skinnhuvuden i Umeå, så har den allvarligaste rasismen inte haft någon grund.

De våldsammaste bräken Umeå upplevt var när de militanta veganerna brände och härjade på 1990-talet. Men antalet veganer har minskat radikalt, och några våldsamma demonstrationer från deras sida har inte förekommit de senaste två-tre åren.

Förebyggande, främjande, inflytande

Att det är lugnt på ytan betyder dock inte att alla problem är lösta. Vissa ungdomsproblem har ökat kraftigt. Drogmissbruket är det allvarligaste.

– I ungdomsgruppen i stort är det liberaliseringen av inställningen till alkohol och narkotika som är det största problemet, betonar Mikael

Lindberg. Mycket knark kommer via studenter och via missbrukare som langar. Det förs in från östländer via Finland eller från södra Sverige.

– Trots ett fungerande områdesarbete har vi inte lyckats få ner drogmissbruket, fortsätter Mikael Lindberg. Mycket beroende på att polisens resurser minskat kraftigt. De kan ju påverka både tillgång och efterfrågan på knark genom sina insatser. Men polisen är den myndighet som minskat mest i kommunen.

– Nu har vi dock fått en socialtjänstplan där narkotikaproblemet lyfts fram, och det kommer förhoppningsvis att leda till att frågan prioriteras. Visst har alla nämnder och förvaltningar ett ansvar, men det får inte leda till att narkotikaproblemet hamnar mellan olika kommunala instanser.

Kampen mot narkotikan förs, liksom allt ungdomsarbete i kommunen, främst i bostadsområdena. "Områdesarbete" har blivit ett gyllene ord, en gemensam metod och ett nytt arbetssätt för de olika förvaltningarna samt polisen. Styretgruppen strävar efter att leda områdesarbetet och göra analyser av vilka åtgärder – främjande eller preventiva – man behöver sätta in. Ibland kan det vara till synes enkla

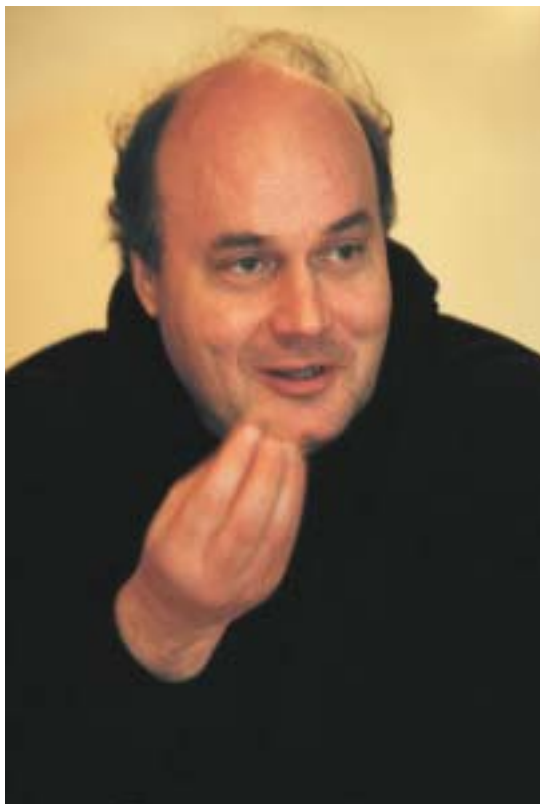

FOTO: JAN LINDMARK

"Hela tiden måste vi fråga oss: För vem och till vilket pris gör vi det här?", säger ungdomskonsulent Jan Samuelsson.

saker som har stor betydelse. Att till exempel ordna så att skolans gympsal i Ersboda hålls öppen för ungdomarna tre timmar på fredagskvällarna. Eller att kyrkan i Ålidhemsområdet har öppet på kvällstid med några fritidsledare på plats, så att ungdomarna kan träffas där.

– Det låter som om sådant skulle vara väldigt enkelt att ordna, säger Mikael Lindberg. Men tidigare skulle det upp i flera nämnder och skola, social och fritid skulle säga sitt. Nu försöker vi i Styretgruppen att lyssna in och analysera vilka behov som finns i området vid träffar med föreningar och andra grupper. Sedan kan vi gemensamt fatta beslut om till exempel föreningsbidrag för att hålla en lokal öppen, eller omfördelning av fritidsledartimmar så att personalen kan vara där den bäst behövs.

– I bostadsområdet Umedalen byggs nu en ny högstadieskola. Där är vi med och stöttar redan från början. Ett exempel är att kulturförvaltningens särskilda fritidsledare med kulturkompetens kan gå in och jobba omgående.

– Med områdesbaserat arbete och samarbetet i Styretgruppen blir det helt enkelt en smidigare handläggning av alla ärenden. Vi spar väldigt mycket tid.

Styretgruppens vision är att ge de utsatta ungdomarna en tillhörighet. Likaså att öka ungdomarnas delaktighet i olika verksamheter. Men där har man en bit kvar att gå.

– Vi kände oss missnöjda med andelen ungdomar som var delaktiga, berättar Mikael Lindberg. Men när vi diskuterade saken med Ungdomsstyrelsen insåg vi att delaktighet kan se ut på så många olika sätt, och vi hade det kanske inte så dåligt som vi trodde. Även om ungdomarna inte satt i några beslutsfattande positioner, så var de delaktiga i den direkta verksamheten på gårdarna, på Hammmagasinet och i föreningarna.

Ibland långt mellan ord och handling

I de olika kommunala verksamheterna och på tjänstemannanivå fungerar alltså samverkan allt bättre och bättre. Men hur är det på politiker-nivån? Umeå kommun är ett starkt vänsterfäste, och har varit så i många år. S+v har makten. Men även om nämnderna i princip har uttalat sig för samverkan är det inte alltid så lätt i praktiken.

*Kjell Thelberg,
chef för
föreningsbyrån
vill ordna fler
mötesplatser för
ungdomar.*

FOTO: JAN LINDMARK

– En nämnd ser en lösning och biter sig fast i den, säger Mikael Lindberg. Då måste vi få dem att öppna upp! Jag var med vid en diskussion i socialnämnden där en politiker sade apropå ett problem på en skola: ”Det där är väl ändå skolans ansvar och inte vårt?”.

– Då sade jag ifrån: ”Nu får ni börja samverka också! Det räcker inte med att vi på förvaltningarna och i verksamheterna gör det”.

Allt är dock inte ljuv harmoni. Mikael Lindberg ser som det mest negativa att det är för långt mellan tanke, ord och handling i vissa fall. Processandet och förankrandet tar lång tid – och det är frustrerande när man vill ägna sig åt den konkreta verksamhetsidéen. Men det finns avskräckande exempel på hur fel det blir när man går för fort fram. Ett exempel är när en ungdomsgård för ett par år sedan flyttades från bostadsområdet in i Ersängskolans lokaler. Flytten var inte förberedd tillräckligt, och det blev ett ramaskri från personalen på gården. Flera sade upp sig,

och verksamheten svajade. Nu fungerar det bra, men många hårda ord och mycket frustration hade kunnat undvikas om man låtit processen ta lite längre tid.

...men samverkan fortsätter

När Samverkansprojektet började lida mot sitt slut kände Styretgruppen att man gärna ville fortsätta. Men ville kommunledningen satsa när det statliga projektbidraget tog slut? För att få besked bjöd man in stadsdirektören till en Lucialunch på Hamnmagasinet i december 2000 och frågade honom rent ut. Hans svar blev att gruppen skulle sätta ihop ett handlingsprogram omgäende, "det här ska inte dras i långbänk".

Styretgruppen satte sig ner och skrev Förslag till Mål och Handlingsplan för kommunövergripande samordning inom ungdomsområdet. I augusti i år antogs planen av kommunstyrelsen, och man avsatte också 2,5 miljoner till samordningsprojekt. I planen finns en rad konkreta förslag: Att samverka kring en gemensam värdegrund när det gäller sektorsövergripande ungdomsarbete i kommunen, att skapa förutsättningar för ett ungdomsfullmäktige, att samverka kring en webbportal för ungdomar, att utveckla gårdsverksamheten, samverka för att minska kostnader för lokaler med mera. Och så det gemensamma, stolta målet: att Umeå ska visa sig värdig titeln Årets Ungdomskommun år 2005!

I januari 2002 anställdes en kommunal ungdomssamordnare. Samordnaren ska vara en spindel i nätet av samverkande förvaltningar.

– Vi har fått en klar kompassriktning nu i och med Handlingsplanen, säger Mikael Lindberg. Nu satsar vi på dem som vill agera enligt planen!

Helena Bjerkelius

Politisk samordning en förutsättning

Tack vare samverkan med fokus på ungdomsfrågor och främjande verksamhet har Finspångs kommun fått ett starkare skyddsnät kring barn och unga. Utvärderingar visar att politisk och finansiell samordning av landsting, kommun och försäkringskassa sänkt tunga utgiftsposter.

I Finspång pågick under några år två samverkansprojekt parallellt. SOCSAM-försöket startade vid halvårsskiftet 1997 och pågår till och med december 2002, och från april 1998 till september 2001 deltog kommunen också i Ungdomsstyrelsens Samverkansprojekt.

Syftet med SOCSAM är att förbättra och effektivisera offentliga verksamheter genom finansiell samordning och lokalt samarbete mellan försökets tre huvudmän: Finspångs kommun, landstinget och försäkringskassan i Östergötland. De tre har också ett samarbetsavtal med länsarbetsnämnden.

Barn och ungdomar är en prioriterad grupp. Tonvikten ligger på främjande och förebyggande arbete. Christina Källgren Peterson, kanslichef på Finspångs Beställarförbund, som beställer verksamhet inom ramen för SOCSAM-försöket, och Pierre Lindwall, projektledare för Ungdomsstyrelsens Samverkansprojekt, berättar här om samverkan i barn- och ungdomsfrågor i Finspång.

Vad betyder det för barn och ungdomar med politisk och finansiell samordning?

Christina Källgren Peterson: – Spontant säger jag att vi i dag har mycket mer verksamhet riktad mot barn och ungdomar än vad vi hade före SOCSAM och Ungdomsstyrelsens Samverkansprojekt. Verksamheter som familjecentral, ungdomshälsan, beroendeenhet, strukturerat samarbete med arbetsförmedlingen, socialtjänsten och kommunens sysselsättningsenhet, och samarbete med frivilligorganisationer, skolan och med andra i barn- och ungdomsfrågor.

Vad har barn och ungdomar vunnit på att de här olika verksamheterna finns?

Christina Källgren Peterson:

– Ett väldigt konkret mått finns i Riksförsäkringsverkets och Socialstyrelsens utvärdering* av SOCSAM, där de kommenterar Finspångs extremt låga kostnader för placeringar av barn och ungdomar, både när det gäller familjehemsplaceringar och placeringar i hem för vård och boende. Utvärderarna menar att det möjligtvis är en effekt av vårt lokala samarbete i Finspång eftersom vi är ett av de två SOCSAM-försök som satsat mest på verksamhet riktad mot barn och ungdomar.

FOTO: MARIA QVARZELL

"Satsningen på barn- och ungdomsfrågorna är drivkraften bakom det sektorsövergripande arbetet i Finspång", berättar Christina Källgren Petersson.

Hur märker en sexåring med tuffa hemförhållanden av den här satsningen?

Christina Källgren Peterson: – Sexåringen med föräldrar som kanske dricker eller är psykisk sjuka hamnar i verksamhet ihop med andra barn som också har föräldrar med de bekymren. Det finns gruppverksamhet både för barn och föräldrar med komplex problematik. Framförallt finns det många ensamstående mammor med psykisk ohälsa som fångas upp av socialtjänsten, och parallellt bedrivs det gruppverksamhet för barnen. Barnen märker att det finns andra vuxna som bryr sig om hur de har det, och att de inte heller är ensamma om sin situation.

** Rapporten heter: SOCSAM-försök med politisk och finansiell samordning. En slutrapport. Finansiell samordning 2001:1 och ges ut av Socialstyrelsen och Riksförsäkringsverket.*

Och en 13-åring som har problem med det egna beteendet, hur märker hon eller han av er satsning?

Pierre Lindwall: – Det finns mycket gruppverksamhet även för 13-åringar och deras föräldrar, där man jobbar med helheten. Men det finns också ett ökat utbud av andra former av aktiviteter och verksamheter ungdomarna kan delta i där vi blandar professionella, riktade insatser med frivilligt, medmänskligt engagemang, till exempel ungdomskafé, eftermiddagsverksamhet och liknande.

I Riksförsäkringsverkets utvärdering antas, som vi redan varit inne på, att aktiviteter som ni har tillskapat kan ha bidragit till att kostnadsökningen för placeringar av barn och ungdomar varit betydligt mindre i Finspång än i riket. Vad ser ni själva för förklaring till den utvecklingen?

Christina Källgren Peterson: – Jag tror att aktiviteterna är en förklaring, för vi har mycket egen förebyggande, främjande verksamhet riktad till barn och ungdomar, något som fångar upp barn och ungdomar i allmänhet. Våra medarbetare får tidigt kunskap om de barn och familjer som behöver särskilt stöd för att inte hamna tokigt. Vi har i dag ett bra samarbete mellan socialtjänsten, barnavårdscentralen och mödravårdscentralen som genererar gemensam gruppverksamhet för unga mammor. Vi har samarbete om föräldrar som väntar barn och fortsätter att stödja dem när barnet är fött och vidare efter det. Alla de här satsningarna utifrån det förebyggande och främjande perspektivet har egentligen kommit till de sista fem åren.

Pierre Lindwall: – Det viktigaste är att alla sådana satsningar skapas utifrån behov. Ser man behoven och förebygger dem tidigt då hittar man hela tiden nya behov; dels uppstår nya, dels hittar man nya genom verksamheterna och aktiviteterna. Detta vidgar samarbetet på ett helt annat sätt än tidigare. Ser man att behoven finns kan det vara konstellationer som samarbetar som normalt inte har samarbetat av tradition.

Det är genom att blanda professionell kompetens och frivilligt engagemang från skola, socialtjänst och landsting till kultur- och fritidssektor, som vi försöker fylla de här behoven på olika sätt.

Vilka behov såg ni när ni började jobba förebyggande och främjande för fyra, fem år sedan?

Christina Källgren Peterson: – Vi hade en idé om att flytta ut socialtjänstens socialsekreterare som satt inlästa med myndighetsutövning, träffade sina klienter väldigt mycket på kontoret och hittade lösningarna där. Vi ville lösgöra en del av dem från myndighetsansvaret så att de, förutom att jobba förebyggande, främjande och stödjande, också kunde jobba i nya samarbetskonstellationer med andra.

Men såg ni att det fanns ett behov av förebyggande arbete?

Christina Källgren Peterson: – Vi tänkte att om vi börjar förändra det sociala arbetet och inriktar det mer mot förebyggande, främjande och stödjande arbete så borde vi över tid minska våra placeringar. Parallellt med det kom SOCSAM-försöket som en verklighet och så fick vi ja från Ungdomsstyrelsen att vara med i Samverkansprojektet. Då hade vi redan lagt ett slags grund för hur samarbetet skulle kunna se ut. Därefter har vi utvecklat samarbete med barnavårdscentralen, mödravårdscentralen, barn- och ungdomspsykiatrin och inom ramen för Ungdomsstyrelsens Samverkansprojekt, också med alla föreningar och frivilligorganisationer. Sedan plussade vi på med de funktioner, medarbetare, pengar som hör hemma i gängse kommunal verksamhet.

– Idén var att få en kvalitativt bättre verksamhet och över tid minska externa kostnader för placeringar men självklart också kostnaderna för socialbidrag och sjukpenning. Socialbidrag för ungdomar i åldersgruppen 19–24 år var en viktig faktor, det vill säga att inte passivt betala ut försörjningsstöd som inte leder ungdomar vidare på något konstruktivt sätt.

"Självklart vill vi att det förebyggande och främjande arbetet ska vara kvar! Då handlar det också om att kunna visa resultat om vad det här arbetet leder till", säger projektledaren Pierre Lindwall.

FOTO: MARIA QVARZELL

– Inledningsvis gjorde vi en kartläggning av hur det såg ut i vår kommun för unga arbetslösa under 25 år, en kartläggning som många ungdomar var involverade i. Frågor vi ställde var: hur många ungdomar är arbetslösa och varför, vad tycker de, vad tänker de, vilka aktiviteter erbjuds, hur samarbetar myndigheter? Därefter har en rad stödjande aktiviteter utvecklats, till exempel praktik och möjlighet till varvning med teoretiska studier för den som vill och behöver. Allt för att stödja, stärka, och rusta för en ingång på arbetsmarknaden eller fortsatta reguljära studier. Idag finns ett nära samarbete mellan arbetsförmedlingen, kommunens sysselsättningsenhet och socialtjänsten. Gemensamma insatser skräddarsys utifrån varje persons behov. För de ungdomar som deltar i uppgjord handlingsplan betalas en utvecklingsersättning ut som är något högre än socialbidraget.

Har ni fått med er politikerna och fått pengar till det ni velat göra?

Christina Källgren Peterson: – Det har inte varit svårt eftersom SOCSAM-försöket i sin konstruktion handlar om politisk och finansiell samordning. En gemensam politisk styrelse skapades med mandat från kommunen, landstinget och försäkringskassan. Varje huvudman lade gemensamma pengar till de verksamheter som Finspångs Beställarförbund skulle ansvara för.

– Riksförsäkringsverkets utvärdering visar att vi har sänkt kostnaderna för socialbidrag och minskat ökningstakten för sjukpenning, men verksamheten totalt har inte visat några stora ekonomiska vinster. Vi har använt pengarna som vi har lösgjort i de här passiva försörjningssystemen, omkring 15 miljoner, till verksamhet som vi ser att vi behöver i vår kommun. Men vi har inte fått en enda krona utöver vad vi ändå skulle ha haft, så det är en omfördelning av pengar.

Att man har den konstruktionen du beskriver behöver väl inte betyda att det finns politisk enighet i alla frågor?

Christina Källgren Peterson: – I utvärderingen har det varit särskilda studier inriktade mot styrelsen som beslutsfattare, vilka ärenden den har hantelat och i vilken utsträckning det har varit konsensus. Bara vid ett tillfälle under försökstiden har det varit votering, då gällde frågan vem som skulle få uppdraget som vice ordförande. I alla frågor utgår styrelsen från invånarnas behov och då finns det politisk konsensus i det.

Är politisk samordning en förutsättning för att man ska kunna jobba förebyggande och främjande i samverkan?

Christina Källgren Peterson: – Jag säger hårdnackat, ja – det är en förutsättning. Och jag säger det utifrån den erfarenhet jag har efter att i många år ha arbetat i landstingets verksamhet och ganska många år i kommunens socialtjänst. Jag ser skillnaden.

– Den politiska och finansiella samordningen ger legitimitet åt de här frågorna. Det första man gör är att rigga aktiviteter som tar hand om

ohälsan. Man ser över var det finns köer, problem och saknas verksamhet. Nästa steg är att tänka igenom hur man kan jobba främjande för att inte fler ska hamna i en ohälsosam situation. Det är själva incitamentet, när man jobbar gränsöverskridande, att verkligen satsa på barn- och ungdomsfrågorna. De har absolut en drivkraft framförallt på det förebyggande och främjande arbetet. Genom samarbete fångar vi upp de invånare som är mest utsatta, ungefär två till tre procent av befolkningen, de som riskerar att hamna mellan myndigheternas stolar. Men den stora vinsten över tid kommer vi att få genom våra satsningar på det förebyggande och främjande arbetet för barn och ungdomar.

Vad behövs mer än politisk och finansiell samordning för att barn och ungdomar ska gagnas av samverkan?

Pierre Lindwall: – Jag tror att politisk och finansiell samordning och konsensus är de incitament som behövs för att kunna driva arbetet vidare och få med sig utförarna. Finns det konsensus bland de styrande och i styrmedlen kommer det förr eller senare att sippra ned i alla led både bland de frivilligt engagerade och bland traditionella medarbetare. Men det är ju ingenting som sker över en natt.

– Någonstans finns också frågeställningen vad SOCSAM-projektet har betytt för Samverkansprojektet. I mitt perspektiv har det betytt att det fanns en upparbetad struktur med en politisk konsensus i de stora verksamhetsprogrammen, men där man genom Samverkansprojektet försökte leda in andra, som till exempel skolan. Huvudmännen i SOCSAM-försöket är så vana att samarbeta vilket, gör det lättare att knyta till sig dem som inte varit med från början, samtidigt som det blir en avsaknad av prestige.

FOTO: MARIA QVARZELL

Vilka svårigheter har samverkan inneburit?

Christina Källgren Peterson: – En svårighet är ju alltid att det här tar tid, oerhört lång tid, därför att det gäller attityder, värderingar, förhållnings-sätt, att lära känna varandra och varandras verksamheter, hitta mötes-platserna, arenorna och bygga vidare utifrån det. Vi har tränat väldigt mycket tålamod under de här åren när vi har haft ambitioner och idéer om att sätta igång saker, men av olika skäl fått vänta. Och återigen tror jag att den politiska ledningen ger legitimitet åt att det får ta tid.

Hur då?

Christina Källgren Peterson: – Därför att om det är upp till varje huvud-man att besluta om tid och resurser för något gemensamt, så är man fak-tiskt mer benägen att inte vara så uthållig. Plötsligt kommer en propå till den egna organisationen om förändring eller besparing eller något an-nat. Då har man inte tid och ork att jobba med det som kanske inte ger

resultat förrän efter ganska lång tid eller kanske till och med är en kostnad för den egna verksamheten, men som någon annan tjänar på. Finns det en gemensam ledning och styrning för helheten så kan man på olika sätt uppbåda det tålmod som behövs för att sakta men säkert driva frågorna framåt.

– Men inledningsvis hade vi mycket problem i vår kommun. De handlade om revir och strukturer, om makt, och att folk är vana att hantera frågorna som de alltid har gjort.

Vad har ni gjort för att övervinna de svårigheterna?

Christina Källgren Peterson: – Vi har jobbat långsiktigt och väldigt mycket med att gemensamt söka kunskap. Inledningsvis ringade vi in ett antal viktiga områden som vi ville fördjupa oss i för att se hur invånarna i vår kommun hade det i olika avseenden. Ett exempel var alltså gruppen unga arbetslösa personer under 25 år som jag berättade om tidigare. I detta arbete engagerade vi medarbetare, politiker, personer från alla huvudmännens verksamheter och ungdomar. Vi ägnade det ganska mycket tid, och vi fick kunskap om hur det förhåller sig och dessutom en möjlighet att verkligen lära känna varandra och varandras verksamheter.

– Ett tips från mig till alla som ska igång med samverkan är att se till att grunda ordentligt med gemensam kunskap så att ni vet vad det är ni ska göra. På köpet kommer ni också att lära känna varandra.

Hur tycker ni att ni har lyckats med det förebyggande, främjande arbetet med barn och ungdomar?

Pierre Lindwall: – Jag tycker att vi har lyckats nå väldigt långt, men självklart har vi inte lyckats nå ända fram. Det här är ett konstant utvecklingsarbete, behoven förändras över tid och verksamheterna måste också förändras över tid. Vi jobbar mycket med förebyggande verksamhet; cirka 70 procent av tiden läggs på förebyggande och främjande verksamhet i olika konstellationer.

Hur gör ni det konkret?

Pierre Lindwall: – Konkret är det mängder av olika former av gruppverksamhet där vi inte bara tittar utifrån ett perspektiv utan från flera: ett fysiskt, ett psykiskt, ett fritidsperspektiv och ett socialt hälsoperspektiv. De många perspektiven används för att vi genom samarbete ska kunna skapa bra verksamheter och nå ungdomar. Syftet är hela tiden att bygga på de starka sidor som ungdomarna besitter och därmed hjälpa till att låta dem själva komplettera varandras svagheter och styrkor utifrån ett heltäckande hälsofrämjande koncept. Vi försöker nå en helhet och skapa verksamheter för ungdomar men också möjligheter för dem att skapa egna verksamheter. Vi arbetar även med en form av undervisning på gymnasiets individuella program som vi kallar omvärldskunskap, där vi tar upp olika, aktuella teman i gruppform.

Har ni kunnat utvärdera det förebyggande och främjande arbetet?

Pierre Lindwall: – Alla verksamheter utvärderas, men på olika sätt. Problemet med att redovisa effekten av förebyggande arbete är att man måste titta över en längre tid. Men vi kan ta ungdomshälsan som ett exempel. Ungdomshälsan är huvudsakligen en del av socialförvaltningen och jobbar både förebyggande och behandlande. Vi har idag många unga som besöker ungdomshälsan utan att de först passerat socialförvaltningens myndighetskontor, som i sin tur fått färre besökare. Jag väljer att tolka det som att vi har bra verksamheter och bra och lätta kontaktvägar till ungdomarna. Självklart vill vi att det förebyggande och främjande arbetet ska vara kvar på lite längre sikt och då handlar det om att kunna visa resultat av det här arbetet.

Att tänka på...

Ur Pettersson, Carina (2002): "Sektorsövergripande arbete är så svårt alltså" – erfarenheter och lärdomar från Ronneby och Växjö kommuners samverkansprojekt. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Vilka förutsättningar måste finnas för att en projektorganisation ska fungera utifrån ett samverkanstänkande? Hur bör den organiseras? Carina Pettersson, doktorand vid Växjö universitet följde Växjö och Ronneby kommuners arbete. Här är hennes slutsatser.

Förankra i organisationen

Innan en kommun startar ett samverkansprojekt över sektorsgränserna, tillsammans med föreningsliv och ideella verksamheter, bör organisationerna tänka på:

- att det råder positiva inställningar till sektorsövergripande arbete och samverkan,
- att projektledaren har en faktisk möjlighet att leda projektet professionellt,
- att det finns möjlighet att arbeta med projektet inom ramen för ordinarie arbetsuppgifter,
- att alla involverade i projektet känner och upplever betydelsen av att finnas med i organisationen,
- att projektorganisationen har beslutsmandat om förhållanden som rör projektet,
- att projektorganisationen ges de ekonomiska och personella resurser som är nödvändiga för att lösa uppgifterna,
- att det ordnas kontinuerliga träffar för information, "bollande" av idéer och beslutsfattande,
- att aktivt informera de aktörer som inte är direkt inblandade i projektet, men som har makt att fatta avgörande ekonomiska beslut,
- att organisationen har representanter för alla sektorer i kommunen, ungdomarna själva, organisationer och föreningar som kan tänkas vara viktiga för uppdraget,
- att projektorganisationen är förankrad i kommunens ordinarie verksamheter bland såväl politiker som tjänstemän,
- att projektorganisationen är förankrad hos dem som ska genomföra aktiviteterna och deras verksamheter.

Konkretisera mål och syfte

Under planeringsarbetet, när organisationen är riggad och under arbetets gång, bör organisatörerna se till:

- att målsättningarna konkretiseras så att det dels är möjligt att uppnå dem, dels är möjliga att jobba utifrån,
 - att ställa sig frågor innan organiseringen av projekt sätts igång: Vilket syfte ska verksamheten ha? Hur ska det genomföras? Vilka resurser behövs (ekonomiska, lokaler, personal, material etc.)?
 - att definiera vilken målgrupp ungdomar man vill "aktivera" i verksamheterna, avseende till exempel ålder, klass, kön och etnicitet,
 - att skapa kontinuitet i organisationen genom uppföljning av de verksamheter/aktiviteter/projekt som ska verkställas eller som redan har genomförts. En sådan kontinuitet kan göra det möjligt att "ändra kurs" under vägen samt att pröva andra tillfälliga eller permanenta lösningar.
-

Skapa en plattform för andra aktörer

Om föreningar, ideella verksamheter eller eldsjälar och projektmakare utanför den ordinarie kommunala verksamheten engageras i samverkan, bör de ansvariga se till:

- att alla aktörer som ska initiera verksamheter har möjlighet att redan från början vara med i diskussionerna om dessa dels för att kunna ge värdefull information om idéer och tankar, dels för att ha en möjlighet att påverka i beslutsprocessen,
- att de ekonomiska och personella resurserna är tillräckliga för att aktiviteten/projektet/verksamheten ska ha en rimlig chans att förverkligas,
- att beslutsvägarna kortas ner så mycket som är möjligt,
- att inte eldsjälar och projektmakare "bränns ut" med för mycket ideellt arbete. Det ideella arbetet bör i stället ses som en bonus till de ordinarie verksamheterna. För kontinuitetens och flexibilitetens skull bör det dock alltid finnas någon/några personer som kan driva verksamheterna professionellt.

För nuga

För unga

I Sverige finns det cirka en miljon ungdomar i åldern 15–25 år. Ur demokratisk synvinkel är de i ständig minoritet och de står ofta i beroendeställning till de vuxnas beslut. Men man får heller inte glömma att samhället också är beroende av ungas initiativ och idéer. För alla som arbetar med ungdomar kan det vara värt att då och då påminna sig om de ungdomspolitiska målen:

- Att ungdomar ska ha goda förutsättningar att leva ett självständigt liv
- Att ungdomar ska ha verklig möjlighet till inflytande och delaktighet
- Att ungdomars engagemang, skapande förmåga och kritiska tänkande ska tas tillvara som en resurs.

För de flesta ungdomar är Sverige ett bra land att vara ung i. Internationellt sett mår de fysiskt bättre än många av sina jämnåriga ute i världen. Bland unga finns ett stort engagemang, till exempel i frågor om den egna skolan och jämställdhet.

Men allt skimrar inte. Ungas livssituation och levnadsvillkor har förändrats kraftigt under senare år. För att komma in i arbetslivet krävs det allt högre utbildning. Många unga tillbringar fler år inom utbildningssystemet, samtidigt som antalet unga som lämnar grundskolan utan fullständiga betyg ökar. Steget till vuxen världen, till eget ansvar och delaktighet i samhället, har också blivit allt längre för det ökade antalet ungdomar utan arbete och bostad. För alla dessa unga, som av olika skäl blivit hårt drabbade av nya livsvillkor, behöver samhället stärka sina insatser. Vem för deras talan?

• *Läs vad Mats Trondman har att säga om hur man kan bli en ungdomssekreterare med verkningskraft.*

• *Inspireras av arbetet på Gaudeo i Växjö och av Britt, Bella, Zana och Lina.*

• *Ola Nordlund visar vad som är viktigt att tänka på vid starten av verksamheter för utsatta ungdomar.*

Mats Trondman

Från ingenmansland till samverkansland – en fantasia om en ungdomssekreterare med verkningskraft

Kanske frihet från tänkande skulle göra oss lyckligare, men det är inte uppnåbart.
Isaiah Berlin, filosof

Det är lätt att tröttna på dem och tro att det är hopplöst och att det inte går. Och det är livsfarligt. Om de ser i dina ögon att du inte tror att de kommer att fixa det, det går aldrig.
Thomas Gustavsson, fritidsledare

Fantasia: ungdomssekreteraren i ingenmansland

Fantasia är en metod med vars hjälp forskaren försöker förstå människor i sina livssammanhang genom att porträttera dem som möjliga världar utan att göra anspråk på att ha rätt. Med *fantasia* avses den betydelse som den italienska filosofen Giambattista Vico (1668–1744) gav ordet när han, skulle man kunna hävda, lade grunden till antropologi och kultursociologi. Frågorna är, som filosofen Isaiah Berlin (2000) i sin studie av Vicos filosofi formulerar dem, ”hur vi ska upptäcka hur vi kom att bli det vi är, varför vi tänker och handlar som vi gör och vad vi verkligen behöver och vill ha?” Inte minst handlar det om att förstå samspelet mellan våra avsikter och de omständigheter som med eller utan vår vetenskap ofta leder till konsekvenser vi *inte* avsåg. ”Att förstå och hantera de mest påträngande problem som bekymrar människor – politiska, moraliska, sociala, legala, religiösa – är”, skriver Berlin, ”att förstå hur dessa människor kom att hamna i en situation där dessa problem har uppkommit i den ena eller den andra formen”.

På Beatles album *Rubber Soul* från 1965 finns en låt av John Lennon och Paul McCartney med titeln ”Nowhere man”. I Vicos anda ska jag med min fantasia låta texten handla om en kommunal tjänsteman med

Antropologi
vetenskapen om
människan

Kultursociologi
handlar om
människors
identiteter och
livsstilar,
föreställningar
och handlingar,
och hur dessa
formas av
vardagslivets
mönster, av
socialisation,
boende, arbetsliv,
konsumtion
m.m.

huvuduppgiften att stödja, tänka ut och iscensätta kommunens insatser för ungdomar på kultur- och fritidsområdet. Jag har gett tjänstemannen benämningen *ungdomssekreteraren*.

Min fantasias säger mig att Lennons och McCartneys porträtt av "Nowhere man" inte endast synliggör kollapsen av alla möjligheter att verka som ungdomssekreterare, den hjälper oss även att formulera frågor som i tanke och handling kan överskrida porträttets alla begränsningar.

"Nowhere Man"

*He is a real nowhere man
Sitting in his nowhere land
Making all his nowhere plans for nobody*

*Does not have a point of view
Knows not where he's going to
Isn't he a bit like you and me*

*Nowhere man, please listen
You don't know what you're missin'
Nowhere man
The world is at your command*

*He is as blind as he can be
Just sees what he wants to see
Nowhere man can you see me at all*

*Nowhere man, don't worry
Take your time, don't hurry
Nowhere man
Leave it all 'til somebody else lend you a hand*

Den första versen inleds med budskapet att detta handlar om en person utan betydelse och sammanhang. Att vara en "nowhere man" är att sakna både status – att vara "nobody" i motsats till att vara "somebody" – och förmåga att "koppla upp sig på" de sammanhang i vilka han eller hon är tänkt att verka. Därtill är personen i "nowhere land", dvs. på en plats och i ett sammanhang där vederbörande omöjligt kan verka därför att det är ett land som paradoxalt nog endast existerar som en beteckning på något som inte finns någonstans. Och som om detta inte vore

nog gör han eller hon utan status och förmåga "nowhere plans" för "nobody". Också uttrycket "nowhere plans" är paradoxalt. För det första tycks det finnas planer. För det andra finns dessa planer ingenstans. För det tredje, om de trots allt finns, anges ingen plats eller riktning, varken för att finna dem eller veta vilka uppgifter och vägval de har pekat ut. Till slut spelar det ingen roll om det finns planer eller inte. De är "nowhere plans" ägnade "nobody". Och även "nobody" har mer än en betydelse. Dels att planerna helt och hållet saknar mottagare. Personen gör således planer som inte är till för någon. Dels att "nobody" i motsats till "somebody" avser någon utan betydelse och förmåga till inflytande. Så de "nowhere plans" som "nowhere man" gör i "nowhere land" är förmodligen inte till för någon, och skulle de vara det är det någon utan status och inflytande. Det innebär att ingen märker vad som pågår i ingemanslandet eller så saknar de som märker något betydelse och inflytande och kan följaktligen inte göra något åt förhållandet. Tillståndet är djupt tragiskt: "nowhere man" i "nowhere land" gör "nowhere plans" för "nobody". Konsekvensen likaså: förhållandena återskapas eftersom ingen tycks kunna bryta dess mönster. Jag sammanfattar detta som en *nowhere-bestämd existensform*.

Existensform
sätt att leva på,
sätt att förhålla
sig till livet

Den andra versen inleds med att vi får veta att personen inte har någon "point of view", vilket betyder att han eller hon saknar *perspektiv* – vägledande idéer och ett ändamålsenligt sätt att förhålla sig till och bedöma situationer. Därmed vet "nowhere man" varken vad denne är, vill vara eller är på väg mot och än mindre varför. Och: detta mönster kan inte brytas då vederbörande saknar förmåga att förstå och hantera situationen. Men andra faktorer är också verksamma. De "existerande" "nowhere plans" är till för "nobody" och ingen förstår detta och ingriper. Dessa faktorer förstärker ytterligare den "nowhere-bestämda" existensformens tragik. Förmågan till *reflektion* – att göra sig själv, sitt tänkande, sina handlingar och livssammanhang till objekt för sina tankar och vara medveten om att man gör det – är, om än av olika skäl, fränkopplad.

Invitationen är en blinkning till lyssnaren: "Är han inte lite som du och jag?" Syftet är uppenbart: att erbjuda varje enskild lyssnare en öppning

för självkritik. Frågan är om det inte finns en risk att vi *alla* är lite av "nowhere men". Förvisso inte i den totalt inneslutande form som kännetecknar textens "nowhere man", men textförfattarna vill dra in oss alla, också sig själva, i analysen. Lennons och McCartneys lösning är, om än lite manipulativ, smart och förstäelig. De sjunger om en person som befinner sig i en helt tillsluten existensform i avsikt att få alla som lyssnar att se vederbörande och samtidigt bidra till att utveckla en inte alltför obehaglig och krävande bekännelse: "Jo, till vissa delar är vi nog sådana allihopa". Och om "nowhere man" är som "vi" – fast vi bara är det "lite" – så är ju vi också "jag". Voila! Också jag kan vara så!

Och så kommer refrängen i vilken Lennon och McCartney vädjar till personen där i ingenmanslandet. "Snälla, lyssna! Du vet inte vad du missar", sjunger de. Att "nowhere man" inte lyssnar är uppenbart. I den följande versen får vi veta att denne är "så blind som man kan bli" och bara "ser vad han (eller hon) vill se". Beatlarna avser uppenbarligen inte att "nowhere man" egentligen är blind, eftersom han eller hon otvetydigt ser något, nämligen vad han eller hon vill se. Den analytiska poängen synliggör således en specifik form av *omedvetet medveten selektiv blindhet*: att se vad man vill se och inte se vad man inte vill se utan att vara medveten om att så är fallet. Blindheten är således tragisk, inte avsiktlig och målrational. Versen avslutas därför med en ironisk fråga om "nowhere man" ens kan se den som vädjar om uppmärksamhet i avsikt att göra honom eller henne självreflekterande. Vid detta lag känner lyssnaren det givna svaret.

I den avslutande refrängen adresserar Lennon och McCartney en sista gång "nowhere man". Med en retoriskt och ironiskt formulerad uppgivenhet konstaterar de "bry dig inte" och "ta din tid, brådska inte". De har gett upp. Slutligen konstaterar de "låt det vara tills någon annan sträcker ut sin hand". Det behövs uppenbarligen "någon annan" för att bryta det "eviga" återskapandet av den nowhere-bestämda existensformen.

Selektiv
utväljande,
särskiljande

Syfte och problematiker

Det är nu min avsikt att låta resterande innehåll i denna artikel representera "någon" som "sträcker ut sin hand" till och som därför "bryr sig" om den kommunala tjänsteman som sysslar med ungdomsfrågor – ungdomssekreteraren. Det som följer är inte en fullständig lösning på alla tänkbara problem och uppgifter. Snarare vill jag mot bakgrund av Lennons och McCartneys text åskådliggöra några avgörande och interrelaterade aspekter av vad och hur en ungdomssekreterare som på alla punkter vill vara motsatsen till "nowhere man" kan (eller rent av bör!) tänka och göra. Svaren på frågan vad är "teoretiska" och handlar om vad det för en ungdomssekreterare är viktigt att tänka på, ta ställning till och argumentera för. Svaren på frågan hur illustreras av ett praktiskt exempel från Samverkansprojektet och handlar om hur en grupp fritidsledare i Växjö kommun tänkte och gjorde när de i en specifik situation, för en specifik målgrupp och med ett specifikt uppdrag besvarade frågorna vad och hur. Mitt syfte är att utreda följande problem: vilka är de frågor och svar som ungdomssekreteraren måste formulera och besvara – i sitt tänkande och genom sina praktiker – för att inte operera blint i ingenmanslandet, det vill säga för att vara "somebody" med betydelse, status och själv- och sammanhangsinsikt samt med egenskaper och förmågor som kan transformeras till verkningskraft för och med några som också görs till "somebodies", nämligen kommunens ungdomar.

I hanterandet av detta problem ska vi praktisera Vicos fantasi på Lennons och McCartneys "Nowhere man". Avsikten är att skapa ett nytt porträtt av de frågor vi måste besvara om vi ska skapa en ungdomssekreterare som i alla avseende bryter med den nowhere-bestämda existensformen. Jag väljer nu att kalla dessa frågor och svar för *problematiker* (problematics) och definiera dem som *outtalade och icke formulerade frågor* som tenderar att söka sina svar och få sina praktiska följder antingen vi som aktörer är medvetna om dem eller ej. Låt mig påbörja det klagörande arbetet genom att sammanfatta ungdomssekreterarens problematiker såsom de kan avläsas i porträttet av "Nowhere man".

Interrelaterade
står i förbindelse
med varandra,
hänger ihop

Den nowhere-bestämda existensformens problematiker

För det första saknar ungdomssekreteraren betydelse, status, sammanhang, plats, plan, mottagare och inflytande. Han eller hon är i alla tänkbara aspekter *dislokalerad* och därmed oförmögen att verka. För det andra saknar vederbörande "vägledande idéer och förståelseformer" och "ett ändamålsenligt sätt att tänka, förhålla sig till och bedöma situationer", det vill säga *perspektiv* och *perspektivförmåga*. För det tredje saknar sekreteraren följaktligen förmåga att se den sociala och tankemässiga situation denne befinner sig i. Förmågan till *reflektion* är så avskuren att han eller hon inte ens är mottaglig för en invitation till reflektion över sin belägenhet. Ungdomssekreteraren lever för det fjärde sitt liv med den selektiva blindhetens totala begränsning – *inhägnad* – utan att märka det, i sina omständigheter. Just därför överger Lennon och McCartney ungdomssekreteraren. För det femte saknar denne ansvarstagande *utmanare*. Det finns i texten inga närvarande arbetskamrater, chefer eller politiker som "vet, förstår och ingriper". "Nowhere man" är ensam i "nowhere land" med sina "nowhere plans" för "nobody". I "nowhere land" finns inga relationer till andra människor, sociala grupper, kön, idéer, förnuft, samhällsliga strukturer, rättvisefrågor, resursfördelning och ansvar. Också Lennon och McCartney har i dessa avseenden uteslutit avgörande aspekter av perspektiv och perspektivförmåga. Avslutningsvis innebär detta att de ovan tydliggjorda och interrelaterade problematikerna återskapas. Det finns inget tänkande och inga aktiviteter som bryter existensformens *reproduktion*. Men, och detta är min poäng: Det går att göra annorlunda eller för att parafrasera Berlin, "försöka upptäcka hur vi kan bli den ungdomssekretare vi kan bli och varför vi då måste tänka och handla på ett visst sätt för att veta vad vi verkligen behöver och vill". Genom att se vad som är möjligt kan den nowhere-bestämda existensformens alla begränsningar brytas.

Reproduktion
mångfaldigande,
återskapande

Den "somebody-bestämda" existensformens problematiker

I mitt snabbskisserade åskådliggörande utgår jag från *fem problematiker* som måste formuleras och tydliggöras om vi ska hjälpa ungdomssekreteraren att röra sig från existensformen "nobody" utan verkningskraft till existensformen "somebody" med verkningskraft. Med *verkningskraft* menar jag förmågan att tänka och handla så att det man, av medvetna och kloka skäl, vill åstadkomma i så stor utsträckning som möjligt kan genomföras trots rådande omständigheter – som till exempel kan utgöras av ungdomars livsvillkor, materiella resurser, organisation, inflytande, relationer med mera.

Min utgångspunkt är att en ungdomssekreterares arbete i en kommun, vars uppgift är att "stödja, tänka ut och iscensätta kommunens insatser för ungdomar på kultur- och fritidsområdet", handlar om socialt policyarbete. Det är genom policyarbete i teori och praktik som denne erhåller sin verkningskraft. Den första problematiken avser alltså *social policy*. Den andra problematiken avser det sociala policyarbetets *värdegrund*. Med detta avses de värden och argument på vilka det sociala policyarbetet, enligt min mening, bör vila, och om vilka vi skulle kunna vara överens fast vi i övrigt kan ha mycket olika ideologiska grunduppfattningar. Den tredje problematiken avser den sociala policyns *etos*. Med *etos* avser jag den idé och övertygelse som vägleder min uppfattning om social policy och dess betydelse för ungdomars liv som individer.

De två nästföljande problematikerna fokuserar svaret på hur-frågan: men "hur gör man då", "i verkligheten", "i vår kommun", "med dessa ungdomar", "i den här situationen", och "vem ska göra det?" Den fjärde problematiken handlar om hur den teoretiska betydelsen av social policy och dess värdegrund och *etos* iscensätts i praktiken. Den femte och avslutande problematiken avser frågan hur den sociala policyn, värdegrunden, *etoset* och praktiken tas emot av ungdomarna. Vad erfar och känner de unga som möter en specifik social policy såsom den kommer till uttryck när policyaktörerna försöker uppnå sina mål?

Det är nu min avsikt att försöka uppfylla artikelns syfte genom att besvara de fem problematikernas frågor. Det eftersträlvade resultatet är ett utkast till en ungdomssekreterares somebody-bestämda existensform.

Policy
grundläggande
handlingspro-
gram

Ideologi
lära, teori, tro,
åskådning

En ungdomssekreterares somebody-bestämda existensform

Den sociala policyns innebörd

Det finns ingen allmängiltigt accepterad definition av social policy, eftersom samhällsvetare mer eller mindre medvetet grundar sina olika definitioner i skilda ideologiska övertygelser. Min position är socialliberal, vilken accepterar statliga och kommunala interventioner *dels* för att reducera stora och påtagliga orättvisor och för att hjälpa marknaden med den infrastruktur den behöver för sin egen fortlevnad och utveckling, *dels* för att utveckla och bredda unga medborgares möjligheter att leva och välja klokt. Jag återkommer till frågan om betydelsen av kloka liv och val under rubriken "Den sociala policyns etos".

Min definition av social policy är *pragmatisk*: Social policy är tankar och handlingar som är beroende av samhällsliga institutioner (till exempel en kultur- och fritidsförvaltning), aktörer (till exempel en ungdomssekreterare) och aktiviteter (till exempel skapandet av förutsättningar för och bedrivandet av ett ungdomens hus) som aktivt påverkar ungdomars välfärd, dvs. deras möjligheter och förutsättningar att känna materiell, social och existentiell tillit och därmed känna att livet försett dem med positiva livsutsikter. Utifrån min socialliberala synvinkel är därför socialt policyarbete förankrat i tre grundläggande övertygelser. För det första ska ett samhälle garantera alla medborgare *värdiga*, dvs. möjliggörande, *grundstrukturella villkor*. Den för mig viktigaste utgångspunkten är att barn inte kan vara ansvariga för ett samhälle de inte skapat, önskat eller förutsättningslöst kan förändra, något som jag formulerat i förordet till boken *Varken ung eller vuxen* (2001):

Det barn som idag föds på ett BB någonstans i Sverige (...) väljer inte sin tid, sitt land, sina villkor, sin plats och sina relationer till vuxna. Inte heller väljer det de vuxenansvarigas villkor, erfarenheter, upplevelser, självförståelseformer och handlingspraktiker, vilka otvetydigt i vardagens levda former och föreställningar utgör barnens grundläggande strukturella och kommunikativa villkor. Ett nyfött barn som börjar sitt liv i symbios med den kropp han eller hon nyss lämnat för att i kommunikation med alla historiska och samhällsliga aspekter av sina omständigheter steg för steg bli till som människa kan inte vara något annat än ett socialt oskyldigt barn. Hur kan ett nyfött barn som först genom sina omständigheter blir till som människa vara ansvarig för de villkor han eller hon omöjligen kan välja och som följaktligen erbjuder de enda villkor som står till buds?

Intervention
ingripande,
inblandning
Infrastruktur
underbyggnad,
bassystem

Pragmatisk
inriktad på
handling och på
praktisk verklighet

Det är min övertygelse att tanken om det socialt oskyldiga barnet är det bästa argumentet för vikten av att förstå betydelsen av värdiga grundstrukturella villkor. För filosofen John Rawls hör "de primära ekonomiska och sociala arrangemangen" till samhällets grundstruktur och frågan om hur de viktigaste samhällsinstitutionerna fördelar människors livsvillkor, rättigheter och skyldigheter, vilka otvetydigt tenderar att påverka människors livsutsikter. Rawls formulerar sig så här i boken *En teori om rättvisa* (1996).

Intuitivt tänker man sig att det finns varierande samhällspositioner i denna grundstruktur och att människor som föds in i olika positioner har olika förväntningar på livet, delvis bestämda av det politiska systemet och av ekonomiska och sociala omständigheter.

Detta leder enligt Rawls till att samhällets grundstruktur och institutioner gynnar vissa framför andra. Han kallar denna typ av orättvisor för "djupgående", då de påverkar människors chanser "ända från livets början" utan att kunna "rättfärdigas med föreställningen om att man får vad man förtjänar". Filosofen Martha C. Nussbaums sammanfattar i boken *Känslans skärpa, tankens inlevelse* (1995) det jag är ute efter. Lägg särskilt märke till hur Nussbaum förbinder grundstrukturella villkor med möjligheten att "välja att leva och verka väl".

Att för alla medborgare göra de materiella, institutionella och utbildningsmässiga omständigheterna tillgängliga inom vilka en god mänsklig verksamhet kan väljas; att föra alla medborgare över en tröskel där de har uppnått förmågan och där de befinner sig i omständigheter där de kan välja att leva och verka väl.

Det är således den sociala (och ekonomiska) policyns uppgift att ingripa i grundstrukturella förhållanden så att alla barn ges möjligheten att komma över den "tröskel" Nussbaum skriver om för att därmed inte endast kunna "välja att leva och verka väl" utan också för att kunna känna tillit i åtminstone tre former: *materiell tillit* ("mina föräldrar klarar sig ekonomiskt och jag är övertygad om att jag också kommer att göra

det”), *social tillit* (”jag känner mig socialt hemma i samhället, skolan, familjen, föreningen, osv.”) och *existentiell tillit* (”jag är bärare av en känslöstruktur som säger mig att jag har det bra och jag känner mig tillfredsställd med den jag är och det jag har möjlighet att bli om jag vill”). Det viktiga med grundstrukturen är därmed inte bara ”vad man har” utan också ”hur man förstår och hanterar sig själv” och ”vad man blir och kan bli”. Nussbaum skriver i boken *Therapy of Desire* (1994) följande om ”det socialt oskyldiga barnets” möjligheter och begränsningar och dess tänkbara utfall:

Och detta liv formar henne, för det goda livet eller för de skadliga missförhållandena. Hon är sina föräldrars barn: deras kärlek och omsorg, eller frånvaron av det, formar henne. Hon är sina materiella omständigheters barn, i nöd eller överflöd; hon är frisk eller sjuk, hungrig eller mätt: och detta, än en gång, formar henne – formar inte endast hennes hälsa utan hennes förhoppningar, förväntningar och rädsla, hennes förmåga att resonera förnuftigt. Hon är ett barn av sin stad och dess institutioner: och dessa institutioner formar hennes förmåga till skam eller självaktning, till snålhet eller generositet, till girighet eller måttlighet. Detta formande når djupt in i hennes själ och påverkar grundligt vad, även med filosofi, hon kan bli.

Min andra grundläggande övertygelse är att ett samhälle med värdiga grundstrukturella villkor erbjuder vad jag väljer att kalla en *pluralistisk möjlighetsstruktur* med en så omfattande tillgänglighet som möjligt för kommunens unga medborgare. Barn och ungdomar med skilda grundstrukturella villkor tenderar att göra mer eller mindre olika val av, i vårt exempel, kultur- och fritidsaktiviteter. Det är således min övertygelse att det måste vara ungdomssekreterarens uppgift att utveckla ett så omfattande och efterfrågat utbud som möjligt till kommunens alla barn och ungdomar. Det kräver goda kunskaper om *alla* unga medborgares liv och intressen och en analytisk och praktisk förmåga att omvandla dessa insikter i ett pluralistiskt och verkningkraftigt policyarbete. Det är således inte ungdomssekreterarens uppgift att se till att den egna smaken eller de mest inflytelserikas smak dominerar utbudet så att en pluralistisk möjlighetsstruktur omöjliggörs. Det är tvärtom ungdomssekret-

Pluralism
tillstånd av
mångfald

erarens uppgift att i samverkan med andra på området betydelsefulla aktörer både bidra till att tillfredsställa existerande intressen och möjliggöra nya, överraskande erfarenheter för alla tänkbara majoriteter och minoriteter av unga medborgare.

Med detta som grundval är det den sociala policyns uppgift att utveckla en så *jämlig* fördelning som möjligt av unga medborgares möjlighet att välja, vilja välja och faktiskt kunna välja, men också naturligtvis, *att påverka*, så länge påverkan inte reduceras till att endast starka och/eller aktiva grupper gynnas av utbudet. På frågan "hur många dörrar är öppna för mig i kommunens kultur- och fritidsutbud?" borde varje ung medborgare kunna svara: "alla" om jag vill och är intresserad, både av *formella* (att det faktiskt är möjligt därför att det finns och kan väljas) och *informella* (att det inte bara finns utan att det också erfarenhets- och upplevelsemässigt är för mig) *skäl*. De unga medborgarna måste också veta och känna att det är möjligt att tillverka och därigenom öppna fler dörrar. Men, och detta är viktigt, det är inte säkert att alla dörrar öppnas som en specifik grupp medborgare önskar öppna. Deras rättmätiga önskningskrav måste ställas mot kravet på en pluralistisk möjlighetsstruktur. Deras frihet att öppna nya dörrar måste relateras till andras viljor, även mot deras som av en rad olika skäl, främst grundstrukturella, inte ber att få dörrar öppnade i det offentliga samtalet. Till frågan om en pluralistisk möjlighetsstruktur hör således den på en och samma gång svarshanterliga frågan om rätten att öppna nya dörrar och rätten att förhindra dem att öppnas, så att så många dörrar som möjligt är öppna för så många som möjligt. Till denna möjlighetsstruktur hör *också* ungdomssekreterarens arbete med att hjälpa de av sina grundstrukturella villkor missgynnade unga medborgarna att undersöka om det inte kan vara så att de vill något som de av olika skäl inte kan eller väljer att uttrycka. Vi kan inte ens utesluta att så kan vara fallet även när det gäller av grundstrukturella skäl mer gynnade ungdomar. Det är ungdomssekreterarens och den sociala policyns uppgift att på en och samma gång hantera ungdomars närvaro eller frånvaro av önskemål och val *och* bestämma när dessa mot bakgrund av tillgängliga resurser och

graden av jämlik fördelning av den pluralistiska möjlighetsstrukturen är rimliga eller inte. Valmöjligheterna på kultur- och fritidsområdet måste således stå i en ständig dialog med kravet på såväl pluralism (i utbudets innehåll) som jämlikhet (i mängden av valmöjligheter för varje grupp eller individ). Svar på frågorna om betydelsen av pluralism och val kommer att preciseras i de kommande avsnitten om värdegrund och etos.

Den tredje övertygelsen handlar om att ungdomssekreterarens sociala policyarbete har en särskild betydelse när ett samhälle, som vill bibehålla värddiga grundstrukturella villkor och en jämlikt fördelad pluralistisk möjlighetsstruktur, genomgår mer eller mindre omfattande strukturella förändringar. Situationen i Sverige under 1990-talet är ett sådant exempel. På en och samma gång friställdes hundratusentals människor från sina jobb i industrin, och de jobb som försvann återkom i mycket liten utsträckning. Samtidigt ledde detta till nedskärningar och besparingar i offentliga sektorn. Detta innebar till exempel att de barn och ungdomar (liksom deras föräldrar) som hade minst privilegierade livsvillkor vid ingången till 1990-talet var de som på en och samma gång fick försämrade villkor och mindre stöd av de samhälleliga institutioner vars uppgift var att genom just social policy stödja och förmedla nya möjligheter (Trondman, Bunar, 2001). Således påverkades på en och samma gång deras grundstrukturella villkor, deras materiella, sociala och existentiella tillit och utbudet på kultur- och fritidsområdet.

En viktig uppgift för social policy är således inte "bara" att bidra till att stödja utvecklandet av materiell, social och existentiell tillit utan också att möjliggöra dessa tillitsformer i tider karakteriserade av genomgripande förändringar i samhällsstrukturella förhållanden: att erbjuda kommunens unga medborgare redskap att förstå pågående förändringar och förutsättningar att hantera dem genom sökande av nya identitets- och livsutsiktsformer. Jag väljer att kalla denna dimension av socialt policyarbete för erbjudandet av *transformativa möjligheter*, och att dessa involverar såväl grundstrukturella förutsättningar som tillit och jämlika pluralistiska möjlighetsstrukturer, till exempel på kultur- och fritidsområdet. Det torde dock stå klart att det är det ekonomiska intresset och

Existentiell
det som rör
(människans)
existens

Transformativ
omformande,
omvandlande

utrymmet som bestämmer social policy, och inte tvärt om, vilket enligt en ekonomisk logik torde framstå som självklart men som enligt en social logik – till exempel vad alla barn under sin uppväxt borde ha rätt att få – inte kan vara lika självklar. Också i detta sammanhang är en pluralistisk och jämlikt fördelad möjlighetsstruktur av avgörande betydelse. En ekonomisk logik utan minsta intresse för social logik bryter ner de villkor och förutsättningar som ett *samhälle* vilar på. Inte minst tar den utan goda skäl och bärande argument avstånd till innehållet i argumentationen för det socialt oskyldiga barnet.

Social policy är alltså verksam både "före" och "efter" den "tröskel" Nussbaum skriver om. Före tröskeln är den generell i bemärkelsen "lika möjligheter för alla att nå över tröskeln". Efter tröskeln är den generell i bemärkelsen att skapa ett rikt och pluralistiskt (olikt!) utbud i avseende att tillfredsställa skilda grupper och individers olika smak på ett fördelningsmässigt jämlikt vis. I tider av mer genomgående ekonomiska och sociala förändringar torde detta vara av särskild vikt. Avslutningsvis: det finns således ingen *neutral* social policy. Allt socialt policyarbete bygger på värderingar och intressen. Det vi kan göra är att synliggöra dessa och ge argumenten för att det bör förhålla sig på ett visst sätt.

Den sociala policyns värdegrund

Det som nu följer är en kort politisk-filosofisk diskussion. Avsikten är att ge stöd för den uppfattning om pluralistisk möjlighetsstruktur för kultur- och fritidsområdet som skisserats ovan. Med politisk-filosofisk avser jag en argumentation för, och därmed ett försök till rättfärdigande av de värden som ligger bakom de övertygelser jag redogjort för ovan. Frågan är hur vi ska hantera det faktum att människor till följd av sina olika grundstrukturella villkor, och sitt sätt att förstå och leva genom dessa villkor, tenderar att ha olika uppfattningar om samhället och dess institutioner liksom om olika grupper av människor. Som en följd av dessa förhållanden tenderar människor också att utveckla olika smaker och viljor på kulturens och fritidens område (Jönsson, Trondman med flera 1993, Nilsson, 1994, 1998, Bjurström, 1997 och Trondman, Bunar,

2001). Och med olika villkor, självförståelseformer och smakval följer även skilda möjligheter, viljor och förmågor att påverka den egna välfärden. Den som är tyst och saknar inflytande och starka företrädare riskerar att bli utan stöd.

Således är social policy inte "bara" ett uttryck för och ett upprätthållande av existerande sociala förhållanden, den är också ett kampfält där sociala spänningar, motsättningar och orättvisor synliggörs och utspelas. Dessutom har sociala spänningar och konflikter alltid spelat en viktig roll i de processer som definierar de behov som behöver uppfyllas av icke-marknadsbestämde procedurer, särskilt dem som betonar vikten av att social ojämlikhet reduceras. Tack vare dessa konflikters politiska utfall har till exempel godtycklig välgörenhet omvandlats till sociala välfärdsrättigheter. "Förekomsten av civila och politiska rättigheter", hävdade den engelska sociologen Thomas H. Marshall i sin studie *Social Policy*, "möjliggjorde också formulerandet av klart uttalade krav på sociala rättigheter: rätt till en godtagbar inkomst, bostäder, hälsa och kultur" (i Outwaite, Bottomore, 1993).

Bortsett från politikens otvetydiga betydelse för fördelning av välfärd är det med all säkerhet få av oss som inte tycker att det är viktigt att finna värdiga former och medel för denna kamp. Bortsett från att denna kamp hanteras genom de lagar som ger förutsättningarna för hur vår representativa demokrati ska verka finns det en annan avgörande aspekt: en *värdegrundsfråga*. Hur och varför ska vi, när vi som medborgare har olika uppfattningar, bejaka andras uppfattningar utan att göra avkall på vår egen uppfattning? Vi måste därför formulera argument för varför det är bra med *pluralism*, i vårt fall på kultur- och fritidsområdet och för barn och ungdomar. Varför är det bra att efterfråga och bejaka andra människors önskemål även om det gör att min vilja inte kan få fullt utlopp och alla befintliga resurser?

Låt mig föreslå några svar på frågan om *varför* vi bör bejaka en pluralistisk möjlighetsstruktur:

- Den är ett bra sätt att hantera problemet med att det inte finns några av naturen slutgiltiga sanningar och lösningar i mänskligt liv, till exempel vad gäller livsstilar och smaker på kultur- och fritidsområdet, dvs. livsstilarnas och smakernas relativitet.
- Den innebär att medborgare som lever olikartade eller likartade liv kan välja samma eller olika kultur- och fritidsaktiviteter, vilket bidrar till möjliga mötesplatser över existerande "vi-" och "dom-gränser", dvs. integration.
- Den erbjuder en rikare kultur i termer av ett bredare utbud i samhället. Det ökar ungdomars valmöjligheter och kan öppna nya horisonter. På så sätt kan verkligheten ses från mer än ett fönster, vilket skapar förutsättningar för nya, utmanande erfarenheter. Det möjliggör i sin tur självkritik (eller försvar) av "gamla" och "nya" livs- och förståelseformer – i bästa fall en offentlig diskussion.
- Den möjliggör utvecklandet av empatisk föreställningsförmåga: att kunna "känna in" andra mer eller mindre annorlunda livsformer och därigenom ha möjligheten att förstå andra människor som tänker andra tankar, erfar andra känslor, har andra mål och önskemål, begär andra handlingar osv.
- Den hjälper oss i bästa fall att med föreställningsförmågans och förnuftets hjälp upplysa de passioner och frustrationer som annars riskerar att rida oss när vi tänker på andra som inte vill det vi vill och som inte lever det liv vi eventuellt anser att de borde leva; "såna där fotbollsidioter" eller "såna som tror att dom är nåt för att dom går på teater", eller som är från "fel" eller "rätt" område, med "fel" eller "rätt" religion, livsstil, musiksmak osv. Känslorna måste, som Nussbaum (1995) hävdar, ha förnuftets skärpa, men förnuftet måste också ha känslans inlevelse. Pluralismen möjliggör således även utvecklandet av en specifik kunskapsform för upplysning.
- Den får oss i bästa fall att inse att meningen med livet inte är en fullständig och heltäckande lära som alla måste vara anslutna till. Meningen med livet är snarare just livet medan det pågår och vad det erbjuder mig och dem som inte är som jag men som kunde varit jag om jag levt deras liv. Livet är inte komplett och har ingen komplett lösning. Man gläds åt olikheten och ser den som en tillgång. Man vill leva i ett samhälle med fotboll (och andra idrotter) och teater (och andra konstarter) oavsett vilka kombinationer av eller enskilda smaker man själv råkar bekänna sig till. Olika människor med olika livsformer och livsstils- och smakval men med samma pluralistiska "själar" har den gemensamma förmågan att stödja och glädjas åt sina (gentemot varandra utmanande skillnader) olikheter.

Att vara "pluralist" innebär således att på goda grunder vara beredd att stödja andra utan att dela deras intressen och att känna tillfredsställelse i att så är fallet. Inte minst därför att jag inte är ensam i denna uppfattning, eftersom den, i de "bästa av världar", också med samma tillfredsställelse gäller dem som är olika mig. Det kan självklart vara så att det kan finnas andra vars värden och intressen jag måste försvara mig mot, då de hotar och hindrar mitt och andras pluralistiska livsutrymme. Men i grund och botten vet pluralisten att livets skilda vägar, intressen och uttrycksformer är subjektiva uttryck för hur olika människor förstår och hanterar sina liv, att vi i den bemärkelsen är lika och tillhör samma horisont. Just därför är det bättre att stödja en pluralistisk möjlighetsstruktur och känna glädjen i att göra det.

Pluralism kan inte förstås eller upprätthållas utan strävan efter något sånär *jämlika förutsättningar i grundstruktur* (tröskelmetaforen) och en *pluralistisk möjlighetsstruktur*. Således har pluralismen sina *fördelningspolitiska förutsättningar* och kan inte reduceras till en ren, god idé – till något icke materiellt. Jag vill hävda att grundstrukturella förhållanden i stor utsträckning hänger samman med förmågan och viljan att vara pluralistisk på kulturens och fritidens område. Om sociala skillnader och orättvisor är för stora riskerar, å ena sidan, den sociala frustrationen hos "förlorarna" och, å andra sidan, rädslan för att drabbas av denna frustration hos "vinnarna" att vara så stor att de båda inte kan mötas och erbjuda varandra förståelse och "pluralism". Än mindre kan parterna glädjas åt sina olikheter. Orsaken är påtagliga segregationsmönster och, med Rawls ordval, "djupliggande" orättvisor. I extremfallet står så kallade "no-go-areas" mot "gated communities". Båda parter har därmed kommit att bli alltför oförsonliga i förhållandet till varandra och kan knappast finna varken värde i eller önskan om ett *gemensamt* och *pluralistiskt* samhälle. Därav betydelsen av generell välfärd i både grundstruktur (före tröskeln) och i pluralistisk möjlighetsstruktur (efter tröskeln). Ett samhälle måste således via fungerande politiska strukturer, samhällsliga institutioner och familjer möjliggöra att samtliga socialt oskyldiga barn ges möjligheten att utvecklas till i denna artikels andemening fungerande medborgare för att upprätthålla ett värdigt *samhälle*. Medborgare är inte endast något man är. Det är också något man *blir*.

Det behövs därför en bärande idé om ett *offentligt förnuft* vars huvuddrag jag lånar från filosofen John Rawls essä "Åter till idén om offentligt förnuft" (2001). "Demokratins kännetecken är", skriver han, "den förnuftiga pluralismens faktum". Bortsett från detta faktums mycket positiva drag rymmer det också ett problem som måste hanteras, nämligen att det, med Rawls ordval, "normalt leder till en mångfald av motstridiga förnuftiga övergripande läror". Med övergripande läror avses till exempel olika politiska ideologier och religioner. Problemet är således hur politiska och religiösa frågor ska avgöras när de "övergripande läror" inte gör det möjligt att komma överens eftersom representanter för olika läror knappast kan förväntas att anta varandras läror i avsikt att komma överens. Det är detta problem Rawls försöker hantera. Hans svar tar sin början i följande formulering:

Jag föreslår att övergripande läror om det sanna och rätta i det offentliga förnuftet ersätts med idén om det politiska förnuftet riktad till medborgare såsom medborgare.

Vad är det då Rawls avser med det förnuft som är riktad till "medborgare såsom medborgare" och som ska ersätta de "övergripande läror"? Frågan är varför och hur vi kan komma överens fast vi i grund och botten har olika ideologiska och religiösa uppfattningar. Hur kan vi komma överens om något gemensamt, till exempel en pluralistisk möjlighetsstruktur, utan att vi behöver kritisera eller angripa varandras övergripande läror? Med Rawls ord: "Ivern att låta hela sanningen komma till uttryck i politiken är oförenlig med en idé om offentligt förnuft". Således handlar det offentliga förnuftet om "de djupast liggande politiska grundvärdena" och anger som sådana "hur den politiska relationen ska uppfattas". Det handlar om att i egenskap av medborgare nå politiska lösningar och utfall utan att kräva att alla andra ska ha samma grundläggande tro och intressen som "jag" har. När medborgare riktar sig till medborgare så sker det "bortom" allt det som annars tenderar att definiera tro och intressen i våra sociala liv. Rawls skriver:

När vi lägger fram skäl riktade till alla medborgare betraktar vi dem inte som personer i någon viss social situation och med andra rötter, det vill säga med den eller den klasstillhörigheten, med den eller den egendomen, i den eller den inkomstgruppen, eller med den eller den övergripande läran. Inte heller vädjar vi till varje persons eller grupperns intressen, även om vi i något skede måste ta hänsyn till dessa. I stället tänker vi oss personerna som förnuftiga och rationella, fria och jämlika medborgare utrustade med de båda moraliska förmågorna. (Med "de båda moraliska förmågorna" avser Rawls "kapacitet för en rättvisepuffattning" och "en uppfattning om det goda". Min kommentar).

Det är dessa "skäl riktade till alla medborgare" som utgör den ovan skisserade pluralismens grundargument. Det är i rollen som medborgare vi försöker ha samma grundläggande intresse i det praktiska förverkligandet av idén om det offentliga förnuftet.

Vilka konsekvenser har Rawls resonemang för vår stipulerade ungdomssekreterare? Jo, det måste vara dennes roll att agera *som* medborgare för medborgare, dvs. för *alla* kommunens barn och ungdomar på kultur- och fritidsområdet. Och hur gör ungdomssekreteraren det utifrån vår fyrdimensionella värdegrund? Svar: genom att göra vad han eller hon kan för att förverkliga en pluralistisk möjlighetsstruktur och se denna som ett klokt utfall av vad som "bör och kan göras", "under nuvarande situation", "med och för vem?", "hur och varför?" och "med vilka tänkbara avsiktliga och oavsiktliga konsekvenser?". På så sätt bidrar ungdomssekreteraren i sin roll till det offentliga förnuftets tillämpning *i praktiken*. Barn och ungdomar lär sig att man i ett samhälle samarbetar över generationer och att barns och ungdomars villkor och möjligheter utgör en av de viktigaste aspekterna av ett sådant samarbete. Det skapar vad Rawls kallar "ett skäligt och varaktigt samarbetsystem" med karaktären av "medborgerlig vänskap". Barn och ungdomar som växer upp under sådana förhållanden lär sig att vilja leva och praktisera ett offentligt förnuft. På så sätt, hävdar Rawls, återskapas just möjligheter för "socialt samarbete över flera generationer" som erbjuder varandra "skäliga samarbetsvillkor" och som just därför "går med på att handla efter dessa villkor, även i situationer när det sker på bekostnad av egna intressen, under förutsättning att de accepteras av övriga medborgare". I essän "Folkens rätt" (2001) drar sig Rawls inte för att kalla "folk" som lever under förhållanden som dessa för "anständiga" och "välordnade folk".

Rawls menar att idén om det politiska förnuftet varken kan eller bör avgöra alla politiska frågor. Jag tror att kultur- och fritidsfrågor är utmärkta exempel på när offentligt förnuft i den pluralistiska möjlighetsstrukturens tecken kan tillämpas. Som jag ser det borde den också vara tillämpbar på det socialt oskyldiga barnets situation. Det borde vara alla vuxna medborgares gemensamma intresse att alla barn ges möjligheten att komma över "tröskeln".

Det offentliga förnuftet kan inte tillämpas för att avgöra vad som är rätt och fel i olika läror och därmed vad det är rätt eller fel att tro på och vara övertygad om som individ. Åter: idén om offentligt förnuft innebär bara att medborgare som är anhängare av olika övergripande läror finner det rimligt att på ett förnuftigt sätt samarbeta inom lämpliga politikområden. Och barn- och ungdomspolitikerna borde otvetydigt vara ett sådant område. Även om föräldrar måste älska sina egna barn mer än andras barn, så kan dessa föräldrar i egenskap av medborgare med tillfredsställelse finna det riktigt att också andra medborgare och deras barn erbjuds villkor och möjligheter att kunna älska respektive att vara älskade. Nussbaum uttrycker i boken *Upheavals of Thought* (2001) samma sak på ett annat sätt:

Innan människor får ett särskilt barn, önskar de sig vanligtvis *ett barn*, ibland under en mycket lång tid. Och så när de får det särskilda barnet, och älskar just det, tenderar de vanligtvis också att värdera idén att få ett barn och att tänka att detta är något värdefullt i livet generellt.

Det är enligt Rawls tack vare de övergripande lärorna som politiken får sin livskraft och sin varaktiga styrka. Här föds argument och motargument och följaktligen politisk debatt. Det är mot bakgrund av ett liv under specifika grundstrukturella förhållanden och vardagliga livs- och förståelseformer som en människa mer eller mindre medvetet och uttalat utvecklar en tro på en övergripande lära. Att veta att så är fallet, att förstå att om jag hade levt ett annat liv kunde jag ha varit anhängare av en annan lära, är inte en insikt som måste ändra tron. Däremot innebär det att jag inser att jag delar något med alla andra människor oavsett de-

ras tro – en social, ekonomisk och kulturell tillblivelsehistoria. Detta livets *gemensamma* (om än med olika utfall) möjliggör ett intresse för något som går utöver det egna. Det är först då vi överskrider oss själva för att mötas i det gemensamma som vi kan tala om ett offentligt förnuft. Vad en konkret pluralistisk möjlighetsstruktur på kultur- och fritidsområdet i praktiken ska innehålla vid en viss tidpunkt, i en viss kommun, under specifikt rådande omständigheter osv. är ingen fråga som i detalj kan besvaras med politisk filosofi. En sådan filosofi kan endast ange grunddragen för hur och varför en ungdomssekreterare bör tänka på ett visst sätt när det konkreta utfallet tänks ut, genomförs och bedöms. Han eller hon bör tänka och agera som en klok medborgare för unga medborgare. Ungdomssekreteraren kan vara en av bärarna av det offentliga förnuftet i praktiken och det är den pluralistiska möjlighetsstrukturen som är detta förnufts utfall.

Den sociala policyns etos

Det finns en fråga jag ännu inte besvarat och som kräver ett svar. Nussbaums formulering av metaforen om ”att föra alla medborgare över en tröskel” – ”att för alla medborgare göra de materiella, institutionella och utbildningsmässiga omständigheterna tillgängliga inom vilken en god mänsklig verksamhet kan väljas” – avslutas med en precisering som jag ännu inte riktigt berört: förmågan att kunna ”välja att leva och verka väl”. I inledningen till boken *Sex and Social Justice* (1999) har Nussbaum utvecklat det svar jag söker. Om alla människor har lika värde bör de följaktligen ha rätten att växa upp under sådana villkor som gör att de kan utveckla sina kapaciteter och möjligheter att göra *socialt produktiva val*, utan att dessa val hindrar andra människors utvecklingsmöjligheter. Målet ska enligt Nussbaum vara att försätta människor i positioner där de kan välja och handla, där de använder sina kapaciteter för att själva välja och inte låta andra välja. Inget argument tycks, hävdar hon, motsäga att detta är vad människor vill, och om det finns människor som i sina liv inte vill använda sina kapaciteter för att själva välja, så beror det på att ”en beroende människa är en människa som i stor utsträckning

har blivit formad så”. Nussbaum vänder sig således med kraft emot den som vill hävda att social rättvisa – att ge alla barn och ungdomar tillräckligt goda materiella, sociala och existentiella livsvillkor och att bemöta dem med respekt, det vill säga ge dem grundläggande tillit till sig själva och det samhälle i vilket de lever – skulle vara en fråga om att göra människor till beroende offer. Därtill vill jag hävda att vara ansvarigt inte är något ett barn av givna skäl är, det är något ett barn som växer upp i den nussbaumska andan *kan bli* därför att möjligheten att bli det tillhandahålls.

Således handlar uppväxt om att barnet ges *förutsättningar* att bli *val- och handlingsförmöget* liksom *ansvarsförmöget*. Om de grundstrukturella villkoren och det sätt som barnet i olika livssituationer (till exempel i familj, skola och föreningsliv) blivit bemött på huvudsakligen inneburit frånvaro av bekräftelse och tillit är risken stor att *framtidspceptionens präglingseffekter* – de effekter som grundvillkoren i samspel med självförståelseformer gett upphov till vad gäller hur framtiden i praktiken gestaltar sig i nuet – ger upphov till *icke* socialt produktiva val. En jämförelse mellan dessa två svar från Anders respektive Peter, båda 15 år gamla, får exemplifiera vad socialt produktiva respektive *icke* socialt produktiva val och olika utfall av ”framtidspceptionens präglingseffekter” kan innebära:

Min pappa är civilingenjör och min mamma är nämndeman i kommunen. Min framtid efter nian ser mycket ljus ut. Jag ser inte några hinder för framtiden.

Så nu är vi inne på systemhelvetet, jag hatar det. Man får inte ha satanistiska, rasistiska eller knarkgrejor här. Knarket skiter jag i om man inte får ha. Men jag tycket att man ska stå för sina åsikter.

Som jag ser det är den sociala policyns kärna dess *etos*: att mot bakgrund av den betydelse som jag ger social policy (grundstrukturella villkor, pluralistisk möjlighetsstruktur och transformativa förutsättningar och möjligheter) och denna policys värdegrund (argumentationen för pluralism och offentligt förnuft) bidra till *att skapa förutsättningar för*

ungdomars sociala produktivitet: förmågan att välja att leva och verka väl. Och detta att välja att leva och verka väl har en dubbel betydelse: att dels *ta vara på sig själv* på ett socialt produktivt sätt i det samhälle i vilket man lever, dels att verka väl, vilket återknyter till frågan om offentligt förnuft: att fostran av barn också är en fostran i att lära sig att *handla medborgerligt*, dvs. klokheten och glädjen i att tillämpa det offentliga förnuftet. Till slut avser social policy i alla sina betydelser hur människors villkor och rättigheter *borde* gestaltas och vilka förmågor och möjligheter som där *kan utvecklas* – inte minst genom samarbetet över generationerna.

Den sociala policyns pragmatik

Så till ett *snabbskisserat exempel* på det teoretiska policytänkandets praktiska uttryck. Mot bakgrund av vad jag lärt mig som medverkande forskare i Samverkansprojektet och i synnerhet av fritidsledare och ungdomar i Växjö kommun ska jag nu presentera 15 frågor som en ungdomssekreterare måste besvara för att finna den somebody-bestämda existensformens verkningskraft. Det exempel jag här utgår ifrån är ett ungdomscafé med datorer och Internet som startades 1998. Cafét ligger centralt i Växjö, och det tillkom för att det skulle finnas en mötesplats för unga i centrum. Verksamheten bygger på en metod jag valt att kalla *vardaglig delaktighetskultur*.

Det är min uppfattning att de 15 frågorna måste ställas i alla ungdomsprojekt men att svaren kan se olika ut beroende på sammanhangen. Men hur olika dessa sammanhang och svar än är kan de inte bryta den sociala policyns innebörd, värdegrund och etos. I den bemärkelsen är olika praktiska utfall alltid *lika* i sin överensstämmelse med den ovan tecknade teoretiska bestämningen av social policy. För att exemplifiera hur detta svar kan uttryckas i "verkligheten" inleder jag varje fråga med svar formulerade av de fritidsledare som tänkt ut och förverkligat den verksamhet som utgör mitt exempel och de ungdomar som deltar i den. Därmed går jag händelserna i förväg och exemplifierar redan i detta delavsnitt den sociala policyns levda utfall. I det avslutande delavsnittet ska

jag därför fokusera den sociala policyns etos, dvs. ungdomarna som socialt produktiva aktörer.

1. Vad är utgångspunkten?

Utgångspunkten kan formuleras på följande vis: Hur tänker, organiserar och verkar en ungdomssekreterare som i en verksamhet använder delaktighet och inflytande som metod för att göra ungdomar mer socialt produktiva i deras sätt att förstå och hantera sig själva, sin vardag och i förlängningen, sin framtid?

2. Vilka är syftena?

Det främsta syftet, det är ju att det ska finnas en mötesplats i centrum. Det är det ju. Att det finns en plats där ungdomar kan möta vuxna, det tror jag är det viktigaste av alltihopa. Och så att det ska vara det där mötet, där man kan prata med någon. Där man kan få förtroende. Det man kan känna är att det kanske bara behövs en liten grej som fattas liksom, som kan fixa en massa grejer för dem.

Fritidsledare

Det är roligt här. Jag gillar bara att vara här. Det är skönt och lugnt här.

Besökare, 15 år

För det första att skapa en efterfrågad, väl besökt och trygg mötesplats och därigenom minska de risker som är förknippade med att vara ungdom: att vara beroende av livsvillkor och relationer över vilka man inte råder och att befinna sig i sammanhang (nöjen, fester, droger) och på platser (i stadens centrum, på gator och torg, utanför nöjesställen) vid tidpunkter (kvälls- och nattetid) som medför utsatthet och risk. Mötesplatsen ska dock inte böttna i vuxnas rädsla, moraliska panik och uppgivenhet inför ungdomars livssituation och möjligheter. Ungdomar ska inte räddas genom att misstänksamt bevakas. Det ska bemötas och utmanas på ett socialt produktivt sätt. Mötesplatsen ska ge besökarna förutsättningar att bli val- och handlingsförmögna liksom ansvars-

förmögna: att välja att leva och verka väl. Det första syftet – mötesplatsen – hanteras således genom ett andra syfte formulerat i den sociala produktivitetens tjänst: att i verksamheten ge ungdomar ökade möjligheter till delaktighet och inflytande i sin egen centrumsituation.

3. Vilka är målgrupperna?

De flesta av de som är här har ofta problem på något sätt, struligt någonstans, otrygga. Ja, många har ju dåliga hemförhållanden. Men vi vill att mötesplatsen ska vara för alla ungdomar som är i centrum och som vill komma hit. Förra året hade vi 25 000 besök.

Fritidsledare

Jag tror att det är många här på caféet som har det jobbigt. Både hemma och i skolan blir det nog för mycket. Det är bra att det finns ett ställe som caféet. Det blir nog ett andra hem för många. Ett ställe att dra sig undan till när det blir för mycket. Och där man kan prata med andra.

Besökare, 17 år

Målgruppen är egentligen *alla ungdomar* i åldern femton till tjugo år som befinner sig i centrum därför att de vill och väljer att gå dit. Centrum har blivit deras offentliga mötesplats. Ålder är av stor betydelse för ungdomarnas självförståelse och är därför avgörande för verksamhetens möjligheter. Men caféverksamheten har egentligen flera målgrupper. Dels vänder den sig till unga som på grund av sin ålder ofta både saknar platser att gå till, till exempel nöjesställen, och en egen ekonomi att göra det – att träffas på ett café innebär köptvång och att fika kostar pengar. Dels också till unga som till följd av sin "höga" ålder känner att det är av särskild vikt att skilja ut sig från yngre ungdomar, ofta kallade "fjortisar" och "smått". Å andra sidan finns även *en specifik grupp* av ungdomar i samma ålder vars livssituation är särskilt socialt utsatt. Det handlar om de ungdomar vars utsatta sociala och psykologiska livsvillkor negativt förstärks av utsatta sammanhang, platser och tidpunkter och det sätt på vilket de förstår och hanterar sin egen utsatthet: att utsatthet i villkor och relationer förstås och hanteras destruktivt och inte socialt produk-

tivt. Dessa ungdomar är *dubbelt* utsatta och de tenderar att söka sig till varandra och inte till ungdomar som lever socialt produktiva liv. Det är därför viktigt att försöka skapa en verksamhet som är till för ungdomar från olika sociala miljöer och som är socialt produktiv för alla besökare.

4. Vilken är platsen?

Det spelar nästan ingen roll hur mycket verksamhet och fritidsgård du har i ytterområdena, du har dem ändå inne i centrum. Problemen är ändå här inne, och då måste man ha folk som jobbar med dem här. Och här kan man ändå få kontakt och skapa relationer. I alla städer, inne i city, de kommer från alla möjliga håll. Det är de mest trasiga ungdomarna som suggs upp.

Fritidsledare

Det är väl bra för alla ungdomar, för det är här inne man är. Man är ju inte utanför stan mycket.

Besökare, 15 år

Verksamheten förläggs i centrum eftersom ungdomarna i den aktuella åldersgruppen i stor utsträckning vill och väljer och därmed inte kan förhindras att tillbringa en stor del av sina fria tid där. Lokalen, personalen och verksamheten ska vara där ungdomarna är.

5. Vilka tidpunkter?

Det måste vara öppet när ungdomarna behöver ha det öppet. Ingen skulle stänga en affär när kunderna står på kö.

Fritidsledare

Det finns liksom inga alternativ. Det finns inga.

Besökare, 17 år

Caféet ska vara öppet när efterfrågan och behovet är som störst och ur vuxen- och ungdomsperspektiv lämpligt, dvs. på fritiden, från det skolan stänger tills det är dags för ungdomar att åka hem. På vardagar är caféet öppet till 22.00, eftersom det är skola dagen efter. På helger är det

öppet en timme efter det att nöjesställena stänger. Vuxennärvaro just då ökar tryggheten och inbjuder till möten, stöd och hjälp när ungdomar söker och behöver det.

6. Hur får lokalen betydelse?

Jag tror att det är viktigt att göra lokalen fin, så att de tycker att det är fint, så som de vill. Sen måste man ändra efterhand när de blir mer delaktiga. Fråga dem.

Lyssna på dem.

Fritidsledare

Det var några av mina kompisar som sa att de skulle gå till den nya mötesplatsen och då hängde jag med. Och så kollade vi runt lite grann, det var rätt schysst ställe tyckte jag. Sen har jag fortsatt att komma. Det är jättemysigt, speciellt nu när man har ändrat och så.

Besökare, 15 år

Lokalen har stor betydelse. Den måste ligga där ungdomarna är och vill vara, ha ett utseende som gör den tilltalande för de målgrupper som avses och erbjuda utrymme och utrustning som väl svarar mot verksamhetens inriktning. Personalens sätt att bemöta ungdomar tenderar dock till slut att vara avgörande, utan att därför utesluta lokalens betydelse.

7. Hur viktiga är kompisar?

Det är sällan de kommer ensamma. Det är oftast gruppen som gäller, åtminstone tills de känner sig tillräckligt trygga och har lärt känna andra ungdomar utanför den egna gruppen.

Fritidsledare

Jag går inte dit om inte mina kompisar är här. Om det inte är några kompisar här så drar man ut på stan i stället.

Besökare, 16 år

Det är svårt att locka ungdomar att komma ensamma, särskilt när en verksamhet är ny. Ungdomar som kommer för att "kolla" en ny verksamhet kommer i kompisgrupper. Detta innebär att ungdomssekreteraren måste veta något om och helst känna informella grupper, deras intressen och ledarskap. Det innebär också att det finns ungdomar som inte tillhör någon grupp och därför måste nås och stödjas på annat sätt.

8. Vilken typ av verksamhet?

Man måste tänka rätt liksom. Platsen, vad som behövs, vad de vill göra, vad som går hem, hur man sprider budskapet. Man måste hitta rätt grej som inte skrämmer bort och verkar konstig, i alla fall om man ska nå många olika grupper.

Fritidsledare

Det kostar ju en miljon att fika på Karlzons, inte en miljon men det är ju inte billigt. På ett vanligt café kan man inte komma och gå, det kan man här. Här kan man gå ut på stan, sen kan man komma tillbaka. Det är en bra samlingsplats här. Och man behöver inte köpa något för att vara här.

Besökare, 16 år

Helt plötsligt fanns det lappar överallt om att caféet hade öppnat. Jag tänkte att jag tror inte att jag ska dra dit för det verkade lite konstigt. Fast sen tänkte jag att fan jag kan ju surfa och så. Sen gick vi dit och det var roligt. Det var ett bra ställe.

Besökare, 15 år

Det är av stor betydelse att verksamheten är rätt i tid och för plats och sammanhang, det vill säga att verksamheten erbjuder det som enligt målgrupperna är rätt "för dem" "nu" i centrum. Ansvariga vuxna ska dock inte vara helt säkra på att ungdomar, som individer eller sociala intressegrupper, kan uttrycka detta själva på ett självklart och begripligt sätt. Ungdomssekreteraren måste på en och samma gång lyssna, förstå och tolka *och* utmana och låta sig utmanas. Alla ungdomar som säger att de "vill ha en lokal" menar ofta en lokal för sig själva och de egna intressena, vilket sett ur ungdomssekreterarens medborgarperspektiv kan vara både rätt och fel beroende på hur möjlighetsstrukturen ser ut för alla

grupper av ungdomar och vad *samhället* ur ett *medborgarperspektiv* vill åstadkomma. I det exempel som nu skisseras vill ungdomssekreteraren erbjuda en verksamhet som på en och samma gång drar till sig målgrupperna på ett "naturligt" sätt och samtidigt ger förutsättningar för att verka i de formulerade syftenas tjänst. I detta fall väljer denne att skapa ett Internetcafé med billigt fika och utan köptvång. Användningen av datorer är gratis. Därtill har besökare tillgång till TV, video och musik-anläggning liksom en mindre scen och dansgolv. Detta är så att säga det "baserbjudande" som "naturligt" lockar de aktuella målgrupperna utan att hota. En ung människa är inte särskilt utvald, utpekad eller "konstig" därför att denne tar en billig fika och har fri tillgång till bra datorer. Och, vilket är viktigt att förstå, detta baserbjudande har stor *egenbetydelse* i just vad det är: ett café, en mötesplats för kommunikation mellan unga människor som väljer att gå dit.

9. Hur kan caféets arbetsmetod beskrivas?

Vi som jobbar här ska göra medbestämmande möjligt för de som är här. Dels genom att inse att dessa ungdomar inte ska ha självbestämmande, de ska ha medbestämmande. Och det ska vara ett medbestämmande utifrån hur mycket de egentligen vill bestämma, inte så mycket som jag tycker att dom ska bestämma. Dels att de bara kan få medbestämmande om de visar sig vara beredda att förverkliga det de vill vara med och bestämma om: att vara med i en process runt det.

Fritidsledare

Från början var min uppgift att umgås med ungdomarna på caféet. Jag skulle umgås och ge dem trygghet, som inte finns ute på stan. Att skapa en miljö där alla trivs genom att prata, genom att diskutera med dem. Kanske ungdomarna då vågar bygga ett förhållande mellan oss och dem, där de kan lita på oss.

Fritidsledare

Datorerna är inte så viktiga. Jag är ju här för att träffa kompisar. Inte för att sitta vid datorn. Det är väl bra att de finns, så man har något att göra ändå. Men jag går mest hit för alla människor som är här.

Besökare, 16 år

Ungdomar kommer inte till datacaféet för behandling. Verksamheten handlar inte om vård. Men att så är fallet utesluter inte att verksamheten kan erbjuda en vardaglig fritidsmiljö som är socialt produktiv för de ungdomar som tillbringar sin tid där – inte minst för ungdomar med utsatta livsvillkor och mindre väl fungerande relationer till vuxna och som tillbringar en större del av eller hela sin fria tid på caféet.

Verksamhetens syfte är, som ovan presenterats, att skapa en välbesökt och trygg mötesplats som kan erbjuda besökarna förutsättningar att bli val- och handlingsförmögna liksom ansvarsförmögna. Metoden är att i verksamheten ge ungdomar ökade möjligheter till delaktighet och inflytande. En metod för delaktighet måste således vara en metod som *skapar* delaktighet och inte tar den för given. Delaktighet är inte något som bara är där. Det är något som *blir till*. En verksamhet som vill utveckla ungdomars delaktighet måste ställa sig frågan *hur* en metod för att skapa *förutsättningar för delaktighet* ser ut. Frågan om delaktighet och inflytande handlar om *mobilisering av delaktighet och inflytande*. Delaktighet måste således skapas och levas av verksamhetens ungdomar som en reell, förkroppsligad känsla: ”här är jag och jag är med och kan förändra och förändras”. Det innebär att personalen måste arbeta för att skapa förutsättningar för delaktighet också bland ungdomar som inte tenderar att engagera sig i frågor om sitt eget inflytande. Att skapa delaktighet i betydelsen *vilja till inflytande*. Eller: hur får man ungdomar att känna sig så delaktiga (”här är jag, de som finns här vill att jag ska vara här och detta är till för mig”) i en verksamhet att de vill och kan ha inflytande (”här är jag i något som är jag och för mig och då tycker jag att...”). Ingen delaktighet utan tillhörighet. Inget inflytande utan delaktighet.

10. Men hur går metoden till i praktiken?

Det handlar om att fråga dem vad de tycker. Inte köra över dem. Att till exempel fråga ”Du, kan jag ha den vasen här”. Eller som när vi planterade träd så fick några hjälpa till. Och det där är också att stärka deras betydelse och självkänsla. Och att de ska veta att de kan komma hit. Att de vet att vi ställer upp. Som i ett fall nyligen med en tjej som trodde att hon var med barn. Hon visste att vi ställer upp på

henne. Hon kom och hon lyssnade. "Gör nu så här och så här", sa vi och så vidare. De vill gärna prata om "gör jag rätt eller fel". Och det tycker jag känns bra. Jag tror att det är viktigt att de får vara delaktiga.

Fritidsledare

De brukar komma fram de som jobbar här och fråga "vad tycker ni"? Och då kan man ju säga vad man tycker.

Besökare, 15 år

Man kan ju säga vad man tycker, och så kan de ge sina åsikter. De svarar på ens frågor.

Besökare, 16 år

De förstår oss. Det gör de verkligen. Trevliga. Det finns ingen som de tränger ut och de lyssnar på alla och det är ingen som snackar skit om någon. Det är de vuxna som bryr sig mest om mig. Det är alltid de som har lyssnat och alltid kommer att lyssna. En bra lyssnare stöttar personen ifall man är ledsen och ger råd. Man behöver inte prata utan bara sitta där och lyssna och visa att man finns till hands. Och så är det här.

Besökare, 17 år

Frågan om ungdomars delaktighet och inflytande handlar om att finna en metod för att göra *fler* ungdomar till aktörer så att *fler* ungdomars intressen kan komma till uttryck, lyssnas på och tas på allvar. Denna metod benämner jag *vardaglig delaktighetskultur*. Den innebär dels att personalen i den vardagliga verksamheten ska vara lyhörd för besökarnas idéer, förslag och önskemål, dels att personalen kommer med egna konkreta förslag i sammanhang och situationer när det känns rätt och möjligt. Det *vardagliga* har att göra med att denna praktik ska genomsyra alla aspekter av caféets miljö: relationer, kommentarer, samtal, händelser, aktiviteter med mera. Att inflytandet ska vara *direkt* innebär att det är *nuorienterat*: delaktigheten fångas och blir till i vardagliga ögonblick, i direkta möten mellan personal och ungdomar. Alla möjligheter till delaktighet tas omedelbart på allvar genom att diskuteras och formuleras. Och visar de sig rimliga och möjliga, planeras och genomförs de. *Inflytande* är således ett sätt att vara och umgås, ett ömsesidigt utbyte av erfarenheter genom att de som i vardagen kommunicerar med varandra dras

till varandra, vill vara med varandra, lyssnar på varandra, låter sig prövas och utmanas av varandra, lär sig något av varandra och gör något för varandra. Vardagligt direktinflytande är följaktligen inget annat än just en vardaglig delaktighetskultur: en levd form för hur man är som människa och kommunicerar med andra. Det är personalens övertygelse att en sådan kultur på en och samma gång skapar *tillhörighet* och *inflytande* för caféets ungdomar.

11. Vilken betydelse har vuxna i en vardaglig delaktighetskultur?

Vi ville skapa en verksamhet med mycket vuxennärvaro och utan att vi hade representerat ungdomarnas önskemål så hade caféet inte funnits.
Fritidsledare

Utan de vuxna hade inte det här stället funnits, så det är viktigt. Det är lite lugnare. Och det är bra att ha någon att tala med om man har problem.
Besökare, 16 år

Det är jätteviktigt tycker jag. Jag har lärt mig jättemycket av att vara här. Och det har alla mina kompisar också.
Besökare, 17 år

Metoden kräver att vuxna tar ansvar för att skapa en mötesplats som i alla sina delar genomsyras av en delaktighetskultur som verkar för ungdomar. Endast med hög vuxennärvaro är det möjligt att ungdomar lyssnas på, förstås och bekräftas. Inte minst gäller det ungdomar som av olika skäl inte representerar sig själva och inte heller representeras av andra. Det hör således till ungdomssekreterarens uppgifter och ansvar att känna kommunens ungdomar väl och kunna återge ett perspektiv utifrån ungdomarnas perspektiv så att något viktigt och avgörande kan göras för ungdomar, och detta oavsett om de saknar representation eller ej.

12. Vad är det direkta resultatet av en vardaglig delaktighetskultur?

När man hjälper dem i situationer ute på stan en natt, då får man deras förtroende, som man kan bygga vidare på senare när man träffar dem på caféet. Att de vet att man faktiskt bryr sig om dem, som man verkligen gör. Annars skulle de ju inte komma hit.

Fritidsledare

Men närheten kräver också distans. Närheten kräver lite tuffare tag. När man blir rakare och tydligare. Jag måste ibland bli en tuffare gränsdragare. Jag måste utmana den där tjejen. Jag vill det kanske inte alltid, vara ett slags livets fostrare, för det känns så jobbigt. Hon kommer inte att bli glad. Men om ingen annan säger det till henne, och det behövs, så kommer ingen annan att säga det om inte jag säger det. Men jag funderar en hel del gånger på om och hur jag ska göra det. Man måste pressa dem lite. Ibland kanske man ska göra det och ibland kanske man inte ska mala en sak för mycket.

Fritidsledare

De berättar att de är oroliga eller så att man inte ska festa så mycket och att man förstör för andra och för sig själv. De berättar om sådant man inte fick höra innan. Sånt många inte fått höra innan.

Johanna, 17 år

Jag tycker att de ska få lägga sig i hur mycket de vill. Det är ju deras jobb. De lägger sig i bra.

Joakim, 17 år

Jag tycker vi ska vara med och bestämma mycket, vi som är här.

Joakim, 17 år

”Resultatet”, som också är metoden, väljer jag att kalla *relationskapital*: att ungdomar tilldelar vuxna ett värde därför att de vuxna genom sin praktik visar sig vara värda detta värde. Dels därför att de unga ger de vuxna ett erkännande och därmed får dessa en betydelse tack vare de insatser de gör för och med ungdomar. Dels därför att samma kapital får betydelse i ungdomarnas eget liv, i termer av erkännande, självförståelse och social produktivitet – det förändrar deras möjligheter att leva sina liv. Relationskapital är därför alltid dubbelt verksamt: ungdomar dras till vuxna, de vill vara med, lyssna på, utmanas av och lära sig något av

vuxna – en relation som har betydelse för unga människors livsförlopp. Men detta relationskapital uppstår och får den angivna betydelsen endast om också vuxna gör detsamma: dras till ungdomarna, vill vara med dem, lyssnar på dem, låter sig utmanas av dem och lär sig något av dem. Vuxnas givna och orubbliga budskap till ungdomar är därför ”Jag gör inget åt dig, ty att verka *för dig* är att verka för vår *asymmetriska ömsesidighet*, vilket innebär att jag som ansvarig genom att otvetydigt bry mig om dig får det värde som möjliggör att jag kan verka för dig genom att utmana dig inför framtida möjligheter, så att jag kan mobilisera din delaktighet genom att mobilisera dig för att öka din egen sociala produktivitet och utveckling. Men åter: detta utesluter inte på något sätt min egen utveckling som vuxen. Läroprocessen är lika gemensam som ansvaret är delat. Ömsesidigheten gäller utbytet av varandras ”världar” (vilka vi är, hur vi har det, vad vi erfar och tycker, hur vi vill ha det osv.). Det asymmetriska avser vem som ansvarar för att delaktighet praktiseras och hur det faller ut. Och det är det asymmetriskt delade ansvaret som är själva den grund på vilket ett relationskapital kan byggas. Kapitalets värde är att dess vuxna bärare utan att förlora den betydelse en ungdom tilldelar denne kan utmana den senare så att denne kan bli mer socialt produktiv i sättet att förstå de egna villkoren, självförståelseformerna och handlingarna. Få saker tenderar att förhindra relationskapitalets tillkomst mer än när ungdomar känner att vuxna inte förverkligar deras förväntningar om vuxenansvar *för* ungdomars välbefinnande och vuxnas självpåtagna ansvar *för* välbefinnandets förutsättningar. Det asymmetriska ansvaret består helt enkelt i att vuxna har ett större ansvar för detta välbefinnande än ungdomarna: att utmana utan att vara varken falskt inställsam eller att ha och praktisera viljan att helt och hållet – enligt en mer eller mindre medveten övergripande lära om en helhetslösning – göra om andra människor efter givna önskemål.

13. Vilka är delaktighetskulturens effekter på verksamhetens innehåll och utfall?

Vi försöker ju alltid lyssna på dem, tala med dem, pejla läget för att se vad de vill göra och så försöker vi hjälpa dem så att de kan genomföra det, men de kan mycket och vi lär oss också mycket.

Fritidsledare

Om de skulle lägga ner caféet? Jag skulle bli förbannad. Jag skulle demonstrera eller nånting. Jag skulle inte tycka om det. Typ, nej inte caféet. Vart skulle man ta vägen, typ? Vad skulle man göra med sitt liv?

Besökare, 15 år

Med ett verkande relationskapital följer inte "endast" möjligheten att skapa tillhörighet och delaktighet och därmed de vuxnas möjligheter att utmana besökarna i sina möjligheter att välja samt att leva och verka väl. Ytterligare ett resultat är att verksamheten blir bredare och mer mångfacetterad. När besökarna känner sig delaktiga ger de också uttryck för vad de vill. Det visar sig att de har synpunkter på och vill organisera valborgsmässofiranden, sommarkotek, utomhuskonserter, kulturnätter, konstutställningar, skateboardarrangemang med musikframträdanden, filmprojekt, dataprojekt, tidsskriftsproduktion, musikcafé och så vidare, dvs. arrangemang och aktiviteter som utvecklar just en pluralistisk möjlighetsstruktur tack vare en känsla av tillhörighet, delaktighet och faktiskt inflytande. Genom skapandet av en sådan pluralistisk möjlighetsstruktur har caféverksamheten på en och samma gång legitimerat sin betydelse och sitt faktiska värde hos en rad olika kommunala förvaltningar. Personalen har erhållit, utvecklat och förstärkt sitt relationskapital i mötet med ungdomarna och gett ungdomarna själva möjligheten att genom sin delaktighet och sitt inflytande vara socialt produktiva. De senare har representerat sig själva och andra i en pluralistisk möjlighetsstruktur.

14. Hur mobiliseras personalen?

Vi tänkte noga igenom vilka som skulle passa att jobba med idén. Man kan väl säga att de handplockades för att passa jobbet och för att de skulle funka ihop. Många av dom var ju kända för att ha gjort ett bra jobb med ungdomar och många ungdomar kände dem och de hade ett gott rykte.

Fritidsledare

Man märker liksom att de som jobbar här de vill vara med ungdomar. De gillar oss, de förstår oss liksom.

Besökare, 16 år

För att i praktiken förverkliga de svar som skisserats ovan krävs naturligtvis rätt personal: en personal som känner idégemenskap och som vill verka i den anda och mot de utfall som här formulerats. Att se alla de "objektiva" möjligheter som har angetts som en startpunkt för förverkligandet av en vardaglig delaktighetskultur som genom sina former för bemötande bygger upp ett relationskapital. En sådan personalgrupp bör vara pluralistiskt sammansatt i termer av ålder, kön, etnicitet, sociala livserfarenheter och så vidare. Dess medlemmar bör vara olika karaktärer med samma längtan att vara vuxna och med förmåga att arbeta med, förstå och hantera sina olikheter som en gemensam tillgång i arbetet. Inte bara för att de ska kunna möta olika ungdomar utan också för att lära ungdomar att olikhet är en tillgång som ökar möjligheterna till social produktivitet: att utmanas genom karaktärer som representerar olika fungerande möjligheter. Karaktärerna svarar, om man så vill, mot idén om ett offentligt förnuft på identiteternas nivå. De bör också ges ordentligt med tid för planerings-, utvecklings- och uppföljningssamtal samt för att berätta om, och därmed samtidigt legitimera, verksamheten för andra aktörer och intressenter i och utanför den egna kommunen.

15. Hur bibehålls en verksamhets verkningskraft?

Genom att gång på gång ställa de frågor som formulerats ovan och söka sammanhangsspecifika svar och samtidigt hålla fast vid den sociala policyns innebörd, värdegrund och etos.

Den sociala policyns levda utfall: att bli klok

De vill ju vara som andra också. De vill vara normala, som fixar skolan, där man är som alla andra. Det måste man ju respektera och förstå.

Fritidsledare

Jag kan ta mig själv då. Jag har blivit mer uppmärksam på olika saker. Jag har blivit mer känslomässig, kan uttrycka mina känslor, det är jättemycket. De hjälper en att gå framåt. Och det är för att jag började gå på caféet.

Besökare, 17 år

Jag tycker att man ska påverka varandras liv. Jag tycker man ska påverka kompisars liv. Jag har fått typ hur många som helst att sluta med droger. Jag har kompisar som verkligen taggat ned på det. De dricker inte alls lika ofta. De rättar sig efter vad jag gör. Men det finns många som inte gör det ändå.

Besökare, 16 år

Personalen på caféet har nog förändrat varenda en, tror jag.

Besökare, 17 år

Jag ska avsluta detta bidrag med att kort beröra i vilka avseenden tillhörandet till och inflytande i delaktighetskulturen gjort besökande ungdomar bättre rustade att förstå och hantera sina liv i nuet och, förhoppningsvis, i framtiden. För det första har de utvecklats förnufts- och känslomässigt, vilket innebär att de känner sig tryggare, mår bättre, har fått bättre självförtroende och mer utvecklade och förbättrade självuppfattningar. Inte minst betonar de vuxenrelationernas betydelse och öppenheten inför nya kompisrelationer. Min tolkning är att de har blivit bättre på att göra sig själva och andra till objekt för sina egna tankar. Detta innebär, för det andra, förändringar som är konkreta och observerbara. Ungdomarna har till exempel blivit lugnare och ”festar och dricker” i betydligt mindre utsträckning än innan de började delta i verksamheten och de sköter överlag skolan bättre än tidigare.

För det tredje har deras tydliga känsla av tillhörighet också gjort dem mer delaktiga – också i bemärkelsen att de tycker att de ska ha inflytande i en verksamhet de är så delaktiga i. De har fått något de inte vill förlora och som de därför är beredda att kämpa för. De har blivit delaktiga och

mer socialt produktiva. De har i en verksamhet de känner som sin egen blivit "somebody". Och detta tack vare alla de interrelaterade teoretiska och praktiska aspekter av vad ordet *samverkan* innebär när du i egenskap av ungdomssekreterare är verkningskraftig i din profession, som medborgare *vägled*d av en uppfattning om social policy, dess innebörd, värdegrund och etos, *mobiliserande* dess pragmatik och levda utfall.

Till slut är titeln på mitt bidrag förklarad. Vi har tillsammans rört oss från *ingenmansland* till *samverkansland* och därmed gett verkningskraftiga teoretiska och praktiska svar på Vicos fantasia och Berlins vägledande frågor: hur vi ska upptäcka hur vi kom att bli det vi är, varför vi tänker och handlar som vi gör och vad vi verkligen behöver och vill ha. Jag drar mig inte för att kalla detta *klokskap* i teori och praktik. Det är min övertygelse att en ungdomssekreterare som förstår detta och kan uttrycka det i ord och handling kan åstadkomma en hel del betydelsefullt för ett samhälle.

Litteratur

Berlin, Isaiah (1990): "Giambattista Vico and Cultural History", i Berlin I., *The Crooked Timber of Humanity. Chapters in the History of Ideas*. Princeton: Princeton University Press.

Berlin, Isaiah (2000): *Three Critics of the Enlightenment. Vico, Hamann, Herder*. London: Pimlico.

Bjurström, Erling (1997): *Högt och lågt. Smak och stil i ungdomskulturen*. Umeå: Borea.

Carvel, John, "Tories scorn Brown over child poverty", artikel i *The Guardian*, fredagen den 14 december 2001.

Jahanbegloo, Ramin (2000): *Conversations with Isaiah Berlin*. London: Phoenix Press.

Jönsson, Ingrid, Trondman, Mats, med flera (1993): *Skola, fritid, framtid*. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Per (1994): *Den allvarsamma fritiden*. Statens ungdomsråds utredningar nr 3. Stockholm: Statens ungdomsråd.

Nilsson, Per (1998): *Skilda världar*. Ungdomsstyrelsens utredningar nr 11. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Nussbaum, C. Martha (1995): *Känslans skärpa, tankens inlevelse. Essäer om etik och politik*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag, Symposion.

Nussbaum, C. Martha (1994): *Therapy of Desire. Theory and Practice in Hellenistic Ethics*. New Jersey: Princeton University Press.

Nussbaum, C. Martha (1999): *Sex and Social Justice*. New York: Oxford University Press.

Nussbaum, C. Martha (2001): *The Upheavals of Thought. The Intelligence of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.

Outwaite, William, Bottomore, Tom (1993): *Twentieth-Century Social Thought*. London: Blackwells.

Rawls, John (1996): *En teori om rättvisa*. Göteborg: Daidalos.

Rawls, John (2001): "Åter till idén om offentligt förnuft", i Rawls, John, *Folkens rätt*. Göteborg: Daidalos.

Trondman, Mats (1999): *Kultursociologi i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Trondman, Mats, Bunar, Nihad (red.) (2001): *Varken ung eller vuxen*. Stockholm: Atlas Förlag.

Trondman, Mats (2002): *Kloka möten. Om den praktiska konsten att bemöta ungdomar. Exemplet Café Klokheten*. (manus under publicering).

Texten till "Nowhere man" är hämtad från Beatlesalbumet *Rubber Soul*, EMI Records Ltd, 1965.

Elizabeth Martinell Barfoed

Lära för livet

Tre ungdomar, tre temperament. Ungdomarna runt bordet på Gaudeo, en kommunal skolverksamhet inom individuella programmet i Växjö, är sinsemellan både lika och olika. Med runt bordet sitter Bukurije "Bella" Tepeku, Zana Mohammed och Lina Johansson. Bella och Zana pratar båda mycket och gärna, de munhuggs, debatterar och avbryter varandra. Lina är mer eftertänksam än hennes spontana kamrater. Varför valde hon bort den traditionella skolan?

– Jag tyckte inte om skolmiljön. Inte alls. Upp till åttan var det OK, men sedan dess har det bara varit jobbigt. Efter första dagen på individuella programmet på Teknikums gymnasium så slutade jag. Det kändes inte bra, så var det bara. Alltför stressigt och stort. Här är det mindre och det tycker jag är bättre.

Lina Johansson är 17 år, har en stram blond hästsvans och stora mandelformade ögon som inte viker med blicken när de tittar på en. Hon bor hos sin pappa tillsammans med pojkvän och hoppas på egen lägenhet till våren. En guldring blänker på ringfingret. "Har du förlovat dig? Det visste jag inte", kommenterar 18-årige Zana Mohammed: "Jag kommer från Kurdistan" är hans stolta öppningsreplik. Den irakiska delen, tillägger han lite tyst. Den politiska aktiviteten har präglat hans barndoms landskap. Zana var tio år när han kom hit, men hade aldrig gått i skola.

– För mig och min familj var det rena friheten att komma till Sverige, att slippa krig och förföljelser. Vi flydde och jag minns att jag mest var nyfiken när jag kom hit, berättar han.

– Menar du verkligen det? Jag höll på att kvävas när jag kom hit, ibland ville jag inte leva längre. Min familj kommer från Kosovo och jag minns att jag tyckte att människorna verkade så kalla i Sverige. Jag kände mig inte alls välkommen i början, berättar Bella Tepeku.

*"Vi lever i en
hård värld. Det
borde finnas mer
plats för alla slags
människor", säger
Bukurije "Bella"
Tepeku.*

FOTO: MATS SAMUELSSON

19-åriga Bella har uttrycksfulla bruna ögon som sprakar av liv. En guldfattning glittrar i ena tanden och i ena näsborren har hon en tunn guldring. Hon sprider värme i rummet, men under ögonen finns mörka skuggor. Bella hade aldrig gått i skola i Kosovo, på flyktingförläggningens skola var det rörigt och hon lärde sig inte mycket. Trots att Bella och Zana munhuggs och har olika åsikter, finns liknande erfarenheter som tar sig fysiska uttryck – de sover dåligt, en inre film kör på nätterna och gör det i perioder svårt att koncentrera sig på dagarna. Zana håller på att bli vuxen, de maskulina dragen är på väg att mogna fram. Samtidigt viftar han ivrigt med handen när han vill säga något och har en knallröd tonårsmössa nerdragen över skallen. Han berättar:

– De sparkade ut mig från Teknikum. Jag var den enda invandraren och de tyckte jag snackade för mycket. Det funkade inte och jag vet inte riktigt varför. Nu har jag sökt psykolog för att förstå varför det inte funkade i skolan.

– Men det är väl egentligen inte så konstigt att det inte har funkat, när ni hela tiden tänker på allt som har hänt er när ni var mindre, menar Lina.

Killar och tjejer tillsammans

Skolverksamheten Gaudeo, som startade i augusti 2001, håller till i ett gult trähus med vita knutar i lokaler som tidigare tillhörde Växjö's infanteri. Tjugotalet elever har sökt sig hit därför att gymnasieskolan inte har lyckats uppfylla deras behov. Här finns närheten och en bättre sammanhållning än i de stora kunskapsfabrikerna. Bella hängde inte med i undervisningen, hade svårt med koncentrationen och det saknades tid till personligt stöd. Hon har därför under flera år gått ett individuellt program i huset, som tidigare hette Tjejforum och som enbart tog emot flickor.

– Jag saknar verkligen den tiden. Tjejerna lärde känna varandra på ett bra sätt och vi kunde koncentrera oss mer, utan någon svartsjuka och en massa skitsnack. Idag har vi sex killar, men jag tycker att det var bättre förut. Man kunde se ut som fan utan att någon brydde sig, skrattar Bella.

Nu delas tiden mellan studier i kärnämnen matte, svenska och engelska, skapande verksamhet, grafisk kommunikation, mat/idrott/hälsa, livskunskap, kultur och praktisk samhällskunskap. I matsalen sprider kurdiska rätter ljuvliga dofter när Zana har stått för maten och framtidsplanen ligger fast – Zana vill bli kock.

– Det är väl jättebra att kunna laga mat när man ska bo själv! Och inte dumt med en romantisk middag när man har en date, flinar han snett och lockar fram skratt hos tjejerna.

Matlagning är inte Bellas grej. Drömmar om att bli filmstjärna har funnits, eller kanske skådespelare. Men idag tror hon inte att hon kommer att nå så långt.

– Vi lever i en hård värld, man ska ha höga betyg, det är så jäkla svårt för oss ungdomar och det är lätt man tappar hoppet och börjar med en massa skit. Förklara för mig vad som är meningen med livet! Det borde iallafall finnas mer plats för alla slags människor, tycker hon.

Lina, Zana och Bella.

Zana Mohammed vill bli kock. "Det är jättebra att kunna laga mat när man ska bo själv. Inte dumt med en romantisk middag när man har en date".

FOTO: MATS SAMUELSSON

Att passa tider och plugga som en robot fungerar inte om livet farit hårt fram med en. Mardrömmarna river i kroppen på nätterna – att kämpa med familjerelationer och sitt eget liv slukar all energi. Svarta skuggor drar över ungdomarnas ansikten. Inte en knappål kan höras.

– Vi lever verkligen i en rutten värld, säger Zana med eftertryck.

– Nej, det är inte världen som är rutten, utan människorna, kontrar Bella snabbt.

Lina Johansson tittar på sina känslolösa kamrater och funderar över sitt eget liv:

– Som liten ville jag bli något tjusigt, advokat eller journalist eller så, men de drömmarna är borta. Man ska ha höga betyg och plugga i tio år till och det orkar inte jag. Jag funderar på att bli florist. Men vilken framtid har jag? Det är skitsvärt bara att få ett extrajobb och en lägenhet. Och med dåliga betyg är det nästan omöjligt. Jag förstår att många hamnar på soc, säger hon.

En liten ljusning i tillvaron kan hon ändå se: "Jag har fått bättre självförtroende sedan jag träffade min pojkvän för två år sedan. Han stöttar mig."

Bella har också trööstlöst jagat arbete. Till slut lyckades hon få jobb på ett försäkringsbolag i Malmö, men banden till mamma drog, så hon flyttade hem igen.

Förändring kommer inifrån...

Vad är det då som är så bra med Gaudeo?

– Här tjarar de inte på en och det är inte så stor press. På Teknikum var vi elever robotar och lärarna våra chefer, typ. Gullebarnen fick hjälp, medan vi andra fick vänta jättelänge, berättar Lina.

De andra ungdomarna instämmer. Zana tycker att lusten att visa vad man går för tas ifrån en när de vuxna tjarar om att man måste skärpa sig, tänka på framtiden och så vidare. Förändring måste komma inifrån en själv. Många lärare han har mött under sin vandring genom det svenska skolsystemet har varit anonyma, som att prata med en vägg – ingen kontakt och noll kommunikation. Så är det inte på Gaudeo.

FOTO: MATS SAMUELSSON

– Här är det faktiskt tvärtom, det är vi elever som tjuvar på lärarna. Och det är jättebra, menar Zana.

– Men det måste vara jätligt jobbigt att vara lärare här. Ena sekunden vill vi ha fler lektioner, och så blir inte det bra och vi vill något annat. Det kan bli lite ostadigt när vi inte alltid vet vad vi vill, skrattar Bella.

För ungdomar som aldrig har varit del av en skolgemenskap och har "lipat matteboken helt blöt" är det härligt att vara i en miljö där man blir sedd för den man är. Men som elev måste man också bjuda till och ta hänsyn, menar de. Orkar man inte, så tar man ett snack med lärarna. Det är bättre att stå för hur man mår än att smita ut genom bakdörren.

Zana och Bella ser också fördelar med att vara invandrade svenskar. Alla tre pratar invandrarfrågor med brinnande intensitet. "Invandrarna vågar mer, de vågar riskera mer. Det tror jag har med bakgrunden att göra", menar Lina. "Och svenska killar. Guuud, så tystlåtna och träååkiga en del är. De kan ju inte ens dejta tjejer", säger Bella och himlar med ögonen. De enas om att det är svårt att vara invandrare, men att man också måste ta ansvar.

– Jag hörde om en kvinna från Iran som har bott här i sju år och inte pratade ett ord svenska. Det tycker jag är fruktansvärt och förstör för oss andra utlänningar. De bor bara tillsammans med sina landsmän och ser på sina egna TV-kanaler, menar Bella.

...men det måste finnas förutsättningar

– Samtidigt kan man förstå dem. Många är analfabeter och man kräver att de ska plugga hit och dit, men det funkar inte. Vad ska dessa människor ta sig till, undrar hon.

Zana tycker att bostadssegregationen är idiotisk. Svenskar och invandrare borde blanda sig mer. Samtidigt förstår han att invandrarna känner sig nedtryckta och har svårt att komma in i samhället.

– Men man måste anpassa sig. Min brorsa har varit med i tidningen och pratat om hur svårt det är att få jobb och att en del känner sig tvingade att byta namn och så där. Han jobbar i City Mot Våld och är känd i hela Växjö, säger lillebrorsan stolt.

Zana har tio syskon och en familj som betyder mycket för honom. En bror bor i Holland, de övriga i Sverige. Zana är liksom brodern engagerad i City Mot Våld och verkar vara på väg att hitta sin plats i tillvaron. Han tycker att man lever bra i Sverige, mycket bättre än i hans eget hemland. Zana funderar mycket över att föräldrarna börjar bli gamla och tycker det är dags att han själv ger tillbaka något till dem. "Man ger och tar, du vet". Han känner sig hemma överallt i världen – "mina föräldrars hus är hemma för mig".

– Så är det inte för mig. Jag känner mig som ingenting, en flyttfågel som bor överallt. Utan trygghet och frihet någonstans. Så vill jag inte att mina barn ska behöva känna, säger Bella.

Bellas familj i Sverige är liten, en bror väntar på utvisning, mamman och hon själv är hänvisade till varandra på gott och ont. Beroendet skapar slitningar och ibland ryker de ihop. Anklagelser och skuld kastas från båda håll. Samtidigt behöver de varandra. "Men var finns jag i det hela? Någon måste väl finnas där för mig?"

Tiden lider, Lina vill hem. Men Bella och Zana snackar på. Zana har ett förslag som han vill få med innan vi skiljs:

– Jag tycker att man borde skapa en stor förening för oss ungdomar, där vi får lov att rösta i de frågor som rör oss, skolfrågor, drogfrågor, ja, om det som angår oss.

FOTO: MATS SAMUELSSON

*Lina Johansson
tycker att det är
bättre på Gaudeo
än i den skola hon
gick förut.*

Elizabeth Martinell Barfoed **IV-elever som skolutvecklare**

Samverkan är inte ett politiskt modeord utan en realitet i skolverksamheten Gaudeo i Växjö. En skola som vill väcka ungdomarnas glädje över sina liv och möjligheter. Gaudeo drivs av kommunens arbetsmarknadsenhet, i samverkan med gymnasieförvaltningen och socialförvaltningen, och är en del av gymnasieskolans individuella program (IV). Britt Bergström är verksamhetsansvarig för Gaudeo, som är latin och betyder att känna lust, glädje, finna nöje.

– Vi försöker hela tiden att jobba utåt. Det handlar om att utveckla ett samarbete med det övriga samhället. Att bygga broar och skapa nätverk. Med näringslivet, föreningar, studieförbund, folkhögskolor, universitet, teatern med mera.

Britt Bergström och två kollegor är anställda av arbetsmarknadsenheten, en tjänst som hör till socialförvaltningen, medan lärarna kommer från gymnasieförvaltningen – ändå arbetar de ihop. Olika perspektiv förs in i verksamheten samtidigt som tillhörigheten är tydlig. Ansvar och återkoppling säkras och resurserna utnyttjas maximalt. Perfekt, tycker Britt Bergström. År 1995 startade hon Tjejforum, en verksamhet för flickor, eftersom hon inte tyckte att den traditionella skolan räckte till. Efter fem år var det dags att gå vidare, en ny modell arbetades fram som ett sätt att samla kommunens resurser och idag finns både pojkar och flickor med.

– Kanske har det varit lättare att få pengar till detta projekt än när det var ett rent tjejprojekt. Så kallade ”struliga” pojkar är ofta utåtagerande, stökiga och aktivt ifrågasättande, vilket innebär att skolan, ofta mot pojkarnas vilja, gärna placerar dem någon annanstans. Struliga flickor är ofta mer introverta och självdestruktiva, de håller sig undan och är inte till lika mycket besvär. Och söker sig gärna självmant till en mindre skolenhet.

Resurser i stället för problem

Begreppet normalitet har kommit att intressera Britt efter många års arbete med ungdomar. Vissa ungdomar kallas "svåra", "problematiska", "svaga" med mera, och det är svårt för dem att skaka av sig denna identitet. Men vilka är dessa ungdomar egentligen? Varför anses de så besvärliga? Vad är det som gör att de inte passar in? Och vem är det som avgör hur man ska vara för att passa in? Det gäller att ha olika infallsvinklar och se utifrån olika perspektiv.

– Om man ser dessa ungdomar som resurser i stället för problem så kan vi lära oss mycket om bristerna i en "gymnasieskola för alla". Det gäller att ta tillvara deras speciella kunskaper. På skolforums IV-konferens nu i höst var det en man som kallade IV-eleverna för skolutvecklare. En bra benämning tycker jag.

– En gymnasieskola för alla måste anpassas till eleverna. Man kan fråga sig om skoltrötta elever är trötta på skolan eller om det är skolan som har tröttnat på dem. I grunden är dessa ungdomar inte annorlunda än andra, men de behöver kanske mer hjälp och stöd. Och när de inte får det kan allt bli helt fel. De som inte följer "skolkoden och normalkurvan" stämpas som besvärliga och omotiverade och lever sedan upp till det.

FOTO: MATS SAMUELSSON

"Många ungdomar tycker att politik är tråkigt och intetsägande, men för man in dem i frågor som berör finns massor av energi", säger Britt Bergström.

Britt Bergström är socionom, pedagog och konstnär och tar med sig dessa olika perspektiv in i skolan. Inga hinder är för höga att forceras och hennes vilja verkar vara av järn. "Jag kan uppfattas som besvärlig och envis i början, men vinner i längden", skrattar hon. Samtidigt rymms motsatserna inom henne. Trots att energi och engagemang är på högt tryck är hon en aktiv lyssnare, inget som sägs missar hon, utan spinner vidare, associerar och hittar nya tankegångar. "Jag har inga problem att få kontakt med ungdomarna", säger hon, inte utan stolthet.

– Och vi har en del gemensamt. Även jag kan ha svårt att passa in i fasta ramar och strukturer, skojar hon.

Lyhörd för initiativ

Men hon blir strax allvarlig. Utmaningen består i att få en skola som kopplar samman skapande verksamhet och livskunskap med teoretiska studier. Att arbeta med helheter, inte fragment, och skapa en skola som rymmer hela den mänskliga identiteten.

– Vi vill att våra elever ska utvecklas till positiva, jämlika, demokratiska människor med god självtillit. Att de ska känna ansvar och visa ömsesidig respekt. Att de ska vara nyfikna, ställa frågor och reflektera. Inte bli lydiga och undflyende individer som inte vågar protestera när fel begås och mänskliga värden kränks.

Och Britt Bergström och hennes kollegor verkar på många punkter lyckas. De ungdomar som jag just har intervjuat verkar på vissa områden mer mogna än "vanliga" skolungdomar. Det märks att de är vana vid att man lyssnar på dem och vid att tänka självständigt. Och trots att deras erfarenheter bitvis har varit tuffa finns en lekfull nyfikenhet och lust att kommunicera. En slags social kompetens som är en fördel när de ska vidare i sina liv.

Är det inte lätt att de vuxna "tar över" att man, medvetet eller omedvetet, pushar ungdomarna åt det håll man själv tycker är bra?

– Jovisst är det så. Det är mötet mellan människor som skapar den demokratiska processen, men kommunikation är inte alltid så lätt. Det gäller att inte styra och ställa utan lyssna på det ungdomarna kommer med själva. Att vara lyhörd för initiativ och att inte gå för fort fram. Demo-

krati tar tid. Ett förslag i början av läsåret om att bilda en lokal styrelse med elevmajoritet tyckte ungdomarna inte var så bra, så vi bestämde oss för att avvakta. Nu deltar några ungdomar i stället på våra personalmöten en gång i månaden.

På Gaudeo försöker man väcka intresset för delaktighet genom att steg för steg få med ungdomarna i beslutsprocessen. En seminariedag om ungdomsdemokrati för några månader sedan väckte intresset för elevrätt. Men att föra in demokrati i praktiken är många gånger en balansgång. Ett exempel: Ungdomarna vill ha mindre bundna lektioner, men när de får igenom denna önskan, blir resultatet mindre bra – de blir frustrerade och vi måste hitta nya vägar. En demokratisk process är kantad av såväl med- som motgång och måste lära kännas ”på huden” för att förstås.

Ungdomarnas lust att påverka behöver inte finnas från början, den väcks långsamt genom de erfarenheter som görs och det bemötande man får. Många ungdomar tycker att politik är tråkigt och intetsägande, men för man in dem i frågor som berör finns massor av energi, menar Britt Bergström. Att prata sig fram till demokrati är inte modellen, snarare att erfara den, bli delaktig och berörd. Och i detta är det personliga mötet en viktig del:

- Jag tror att ett positivt arbete med ungdomar till stor del handlar om bemötande. Ömsesidig respekt, jämlikhet, närhet, delaktighet, direktdemokrati och humor.

Det händer också något med ungdomarna på Gaudeo.

- De återfår förtroendet för vuxenvärlden, får bättre självförtroende och känner sig mer värdefulla som individer. I den lilla skolan blir närheten större, både till de vuxna och mellan ungdomarna själva. Men det är också viktigt att ha ett bra samarbete med samhället utanför, att bygga positiva nätverk, vara öppna för kreativa lösningar och lära sig se möjligheter.

- En av mina visioner är att utbildningen på Gaudeo ska få ett så gott renommé hos såväl arbetsgivare som utbildningsanordnare att ett intyg härifrån väger tungt när ungdomarna söker vidare, fastän de inte har gått den traditionella vägen. En annan är att ungdomarna ska få ta körkort under tiden hos oss.

Bella, Zana,
Britt och Lina.

FOTO: MATS SAMUELSSON

Utgå från individuella förutsättningar och satsa på samverkan

Även om Britt Bergström är idealist är hon pragmatiskt lagd och ogillar luftslott. Hon föredrar tegelstensbyggen, som muras upp långsamt, sten för sten. Därför gillar hon inte projekt som snabbt blir till stora suffléer, men som poff, faller ihop till ingenting. Huvudprincipen är att kommunala basverksamheter ska grundfinansieras av kommunen, sedan kan man söka pengar till "grädden på moset". Idéerna måste ges tid att utvecklas och mogna, menar hon. Hur har då verksamheten förändrats sedan killarna kommit med?

– Vi startade nog hösten med lite mer struktur än tidigare, medan vi under Tjejforumtiden ibland kanske hade för lite struktur. Flickor är mer relationsskapande än pojkar och mycket tid gick åt till "själavård" och spännande samtal. I höst har en del flickor klagat på att vi aldrig hinner umgås och prata med varandra, så nu har fredagen blivit en schemafri arbetsdag, som kan användas till samtal, läxor, umgänge, fika, filmvisning etc. Allt utifrån elevernas egna önskemål.

Betygsdebatten är ständigt aktuell när man arbetar med elever som har haft det krångligt i skolan och där erfarenheterna av att bli bedömda

ofta är tuffa. Britt menar att icke-godkänd är ett horribelt omdöme.

– Hur tror du det känns att få stämpeln IG? Att inte vara godkänd av skolan? Då är det bättre att ha ett streck eller den gamla betygsskalan 1–5. Fick du en etta, så dög du åtminstone. Har en elev fått icke-godkänd är det faktiskt skolans ansvar att ta bort den stämpeln.

Om skolan kan Britt Bergström prata mycket och länge. Den traditionella kunskapsskolans sätt att organisera undervisningen engagerar henne:

– Att göra alla praktiska linjer till teoretiska är inte lösningen, då utsätts många elever för fler misslyckanden. Det gäller att se till individens behov, alla vill inte in på universitetet. Jag tror att lärlingssystemet på sikt kommer tillbaka. Ska vi skapa världens bästa skola måste vi hitta flexibla lösningar, där man satsar på alla elever utifrån deras förutsättningar och på en aktiv samverkan med samhället utanför.

Läraryrollen på Gaudeo

Att tycka om sitt arbete och visa respekt för eleverna är viktiga delar i arbetet som lärare. Förutom att undervisa eleverna handlar det också om att utveckla och våga ifrågasätta sig själv, hitta nya infallsvinklar, reflektera, analysera och debattera.

– Kunde man ha gjort annorlunda i en viss situation? Är det eleverna som är omotiverade eller jag som är oinspirerande? Att byta perspektiv är alltid lärorikt. Men balansen mellan en fri och en mer bestämd pedagogik kan vara svår att finna.

Ett samarbete med socialsekreterare, psykiatri och polis finns givetvis vid behov, men erfarenheten visar att personalen på Gaudeo klarar en hel del själva. Tryggheten och tiden till att bygga solida relationer finns. Och många ungdomar tycker det är skönt att slippa vara splittrad mellan många olika kontakter – att någon ser dem som hela individer.

– Det är underbart att jobba med dessa ungdomar, och jag brukar ibland säga till dem att de lär mig mer än vad jag lär dem. Då skrattar de lite generat. Det konstiga är att jag många gånger upplever våra ungdomar som mer välanpassade än vad jag själv är. Trots att de har svårt att anpassa sig i skolan har de sällan speciellt vilda planer eller omstörtande tankar.

Att tänka på...

Nordlund, Ola
(2002):
*En utvärdering
av Gamla Tings-
husets samverkans-
projekt med
Wargentinskolans
individuella program.*
Stockholm:
Ungdomsstyrelsen.

Det finns många saker att tänka på vid starten av en verksamhet som är tänkt att vara stödjande och utvecklande för de unga människor som deltar. Ola Nordlund, Mitthögskolan i Härnösand, följde ett samverkansprojekt mellan föreningslivet, gymnasieskolan och arbetsmarknadsenheten i Östersund. Projektets målgrupper var elever vid gymnasieskolans individuella program och arbetslösa unga vuxna. Utvärderingen visar att verksamheten var väldigt lyckad på flera sätt. Ola Nordlund har jämfört erfarenheterna från verksamheten med internationell forskning på området. Följande frågor och svar visar vad som är viktigt att tänka på när vuxna startar ett stödjande projekt för ungdomar.

1. Hur ska projektet locka till sig ungdomar och hålla dem kvar?

Projektet måste ha bra status i de ungas ögon och det måste kännas meningsfullt för dem att delta. Om man ordnar en lokal bör den ligga centralt, där de unga oftast är. Projektet måste också ge de unga som deltar reella möjligheter till inflytande, både rent organisatoriskt och i mer vardagsnära saker.

2. Hur kan verksamheten fungera som en miljö för social utveckling?

Tolerant atmosfär som värdesätter informella samtal. De vuxna eller handledarna ska vara förebilder i att ta kontakt och bjuda in till dessa samtal och diskussio-

ner. Tydliga regler som man tillsammans kommer överens om ska gälla. Utbildning och handledning bör kontinuerligt erbjudas de vuxna som leder verksamheten.

3. Hur kan verksamheten fungera som en miljö där ungdomar kan få möjlighet till yrkesmässig utveckling?

Om projektets syfte är att bidra till yrkesmässig utveckling, bör det utgå från den unga människans förmågor. De unga ska få konkret information om hur de kan nå dit de vill, exempelvis genom vidare utbildning, praktik eller annat. Viktiga mål för en sådan verksamhet blir därför att de unga lär sig hur arbetslivet fungerar och vad som förväntas av en anställd och hur de söker

efter information om möjliga utbildningar och yrken. Det är också viktigt att de lär känna sig själva, vad de är duktiga på, vad de skulle kunna bli duktiga på, vad de tycker om att göra osv. Det är bra om verksamheten kan erbjuda ett rikt urval av praktikplatser så att de unga kan pröva och kanske också på egen hand upptäcka vad de är bra på och vad som intresserar dem.

4. Hur kan verksamheten fungera som en miljö för kognitiv utveckling?

En del människor klarar sig bra i livet, trots svårigheter av olika slag. Forskningen om de så kallade maskrosbarnen har visat att några faktorer är särskilt viktiga. En är att de unga har en god relation med någon eller några vuxna som bryr sig om dem. En annan faktor är att de har god kognitiv kompetens. Kognitiv kompetens handlar om inläring, minne och tankeprocesser. Både ungdomar och vuxna som har problem tänker ofta på ett sätt som försvårar deras problematik. Genom att uppmärksamma och diskutera deras förmågor öppnar man för möjligheten att de ska tänka annorlunda och mer positivt om sig själva. Skolan spelar därför en viktig roll i unga människors kognitiva utveckling. Att som lärare ge beröm och feedback, att uppmuntra det som eleverna är bra på och vara sparsam med kritik, är oerhört viktigt. Detta kan stärka tron på den egna förmå-

gan och tilliten till vuxna, särskilt hos elever som har problem av olika slag.

5. Har personalen ett förhållningssätt som kan förväntas vara utvecklande för de unga?

De vuxnas inställning och förhållningssätt spelar en mycket viktig roll. Uppmuntran och stöd bidrar till en positiv atmosfär och bidrar till att öka självförtroendet hos ungdomarna. Uppmuntran påverkar dessutom de ungas motivation, särskilt om de från början har dåligt självförtroende inför en svår uppgift. Och motivation är särskilt viktigt om det är så att de vuxna vill bidra till att de unga lär sig mer.

6. På vilket sätt kan ungdomarna få socialt stöd i sin utveckling?

Socialt stöd är egentligen något som ges av olika sociala strukturer; familj, vänner, skola och arbetsliv. Tillsammans kan de bidra till att skapa sammanhang, tillit och självkänsla hos en enskild individ. Ett rikt nätverk med många sådana positiva relationer bidrar till unga människors utveckling ur flera synvinklar, som till exempel deras hälsa, välbefinnande och motivation. Om en verksamhet vill öka det sociala stödet för unga bör det finnas en organisatorisk beredskap för detta, till exempel genom samverkan mellan skola, hem, föreningsliv och arbetsliv.

7. Förekommer det utvecklande samtal med ungdomarna?

Ungdomar behöver en trygg men samtidigt intellektuellt utmanande miljö, som tillåter växt och bidrar till självinsikt. En öppen och tolerant inställning bland de vuxna som välkomnar samtal om olika frågor kan vara ett sätt. Det är inte säkert att det alltid är bra att formalisera samtal, särskilt inte om existentiella frågor. Det bästa är om de kan utspelas på plats, spontant, när frågorna dyker upp. Återigen spelar de vuxnas förhållningssätt en viktig roll, att de tar initiativ till samtal samtidigt som det finns en förståelse för att det kan ta tid för en del unga att våga prata.

8. Har handledare och äldre ungdomar ett förhållningssätt som kan antas främja en god utveckling?

Unga vuxna är ibland tänkta som förebilder för yngre. I projektet i Östersund fungerade många av dem också som handledare. Men för att vara förebild krävs det genomtänkta strategier. Om det finns unga vuxna i verksamheten, som är tänkta att ha en sådan roll, då bör de få ständig handledning och utbildning. De bör vara socialt ansvarstagande och redo att axla det ansvar som det medför att vara förebild. Det är också viktigt att de på något sätt har saker gemensamt med den grupp ungdomar som är målgrupp för projektet.

Om målgruppen är unga med olika problem är det dock inte alltid lyckat om de unga vuxna som ska vara förebilder har liknande problem.

9. Har kamratgruppen en sammansättning som kan antas främja en god utveckling?

Kamrater betyder mycket mer än man tror. Forskning visar att barn och unga relativt lätt anpassar sig till kamratgruppens regler och normer. Kanske på grund av ren överlevnad, eftersom de kommer att leva sitt vuxenliv med andra än föräldrarna.

En kamratgrupps normsystem skapar tillhörighet, men det kan vara både positivt och negativt, både förstärka och försvaga sammanhanget till dem som befinner sig utanför gruppen. Unga med problem kan av naturliga skäl känna en samhörighet med varandra i ett slags utanförskap, men samhörigheten kan också skapa ett avstånd, som försvårar insatser, hjälp och stöd.

10. Hur kan ledarskapet bidra till att en miljö som främjar utveckling etableras?

Ledningen för ett projekt bör ha tydliga mål, mandat att fatta beslut och medel till att genomföra verksamheten. De vuxna bör dessutom inbjuda ungdomarna till delaktighet och vara lyhörda och flexibla för förslag. Ledningen måste också ha stöd

uppifrån, från ansvarig förvaltning. Det är också en fördel om projektet inte beror på en enda person, utan att flera är inblandade och engagerade. Då ökar chanserna för att det ska fortleva, något som dessutom är viktigt för de unga som deltar.

11. Kan verksamheten vara ett program för att hjälpa unga i övergången från att vara ungdom till att bli vuxen?

För unga människor som befinner sig i ett besvärligt skede i livet kan övergången från att vara ung till att anta en vuxenroll i samhället bli problematisk. Utan fullständiga betyg från grundskolan och utan arbete är det svårt att ta sig vidare.

Många unga behöver samhällets och vuxenvärldens hjälp och stöd på vägen. Ett sätt kan vara att genom samverkan mellan olika sektorer – till exempel skola, arbetsförmedling, kultur- och fritidsförvaltning – skapa ett övergångsprogram som innehåller allt det som beskrivits i svaren på frågorna 1–10.

Анкетарен

Ankharen

Ankharen är en så kallad fixeringsbild. Den föreställer antingen en anka eller en hare beroende på hur den fixeras med blicken. Inom Samverkansprojektet användes bilden för att illustrera att olika aktörer ser på unga människor på olika sätt. En musiklärare kan se på en ung tjej som en blivande musiker medan en socialarbetare kan betrakta samma person som en med problematiska hemförhållanden. Om de två samverkar för att försöka hjälpa henne ur en situation som uppstått bidrar de var och en med sin bild. Problemen finns, men någon av aktörerna ser också hennes möjligheter och individuella resurser.

För trots värdet av att behålla de olika perspektiven är det ett av dem som kommit att prägla Samverkansprojektet, nämligen det främjande. Ett viktigt fundament i detta perspektiv är att man kan hjälpa en ung människa med problem genom att utgå från och uppmuntra hans eller hennes positiva sidor – något som kan ge styrka i andra sammanhang, som i skolarbetet och i kompisgänget. Samtidigt behövs tydliga ramar och regler, goda sociala nätverk och en bra och nära relation med åtminstone en vuxen. Poängen med att samverka utifrån ett främjandeperspektiv är alltså att man tillsammans med andra kan se unga människor som sammansatta personligheter med både goda som mindre goda sidor och därifrån arbeta vidare utifrån *möjligheterna* och inte från problemen.

• *Gunnel Rönnols skriver om samverkan kring målgruppen "utsatta unga" och om varför vi bör utgå från ungas möjligheter*

• *Läs om hur de arbetar i Söderköping och i Uppsala*

• *Karin Hellström intervjuas om samverkan mellan socialtjänst, skola och fritid*

Gunnel Rönnols

Samverka – för vem?

Utsatthet som tema

I ett samverkansprojekt ställs ofta frågan *hur* de samverkande aktörerna ska göra för att samspelet dem emellan ska fungera på ett fruktbart sätt. En annan viktig fråga är: *För vem* ska samverkan ske och vem ska den gagna? När avtalet om deltagande i Samverkansprojektet tecknades mellan Ungdomsstyrelsen och Umeå kommun fick målgruppen för samverkan benämningen "utsatta ungdomar". Det inspirerade mig till att välja "utsatthet" som tema för min granskning av Samverkansprojektet i Umeå.

Utsatthet väcker ett antal frågor: Vilka är de utsatta ungdomarna? Vad kännetecknar dem? Hur framträder de i de samverkande aktörernas ögon? I de bilder av unga som forskningen och myndigheterna ger? På vilket sätt kan de betraktas som utsatta? Ungdomars livsvillkor kan vi mäta och presentera i form av statistik. Det är emellertid intressant att analysera vad vi *ser* en utsatthet *som*, det vill säga vad vi lägger in i begreppet.

I den granskning jag gjorde av Samverkansprojektet i Umeå (Rönnols 2002) problematiserade jag begreppet utsatthet och fick därigenom fram några undergrupper inom den övergripande målgruppen "utsatta ungdomar", nämligen "de problematiska", och "de vanliga". Dessa grupper kommer att skymta fram i detta kapitel. Jag vill understryka att grupperna är grova generaliseringar. Att indela människor i kategorier är av ondo om de tillämpas på en enskild individ. Avsikten med min kategorisering är en önskan att understryka att unga lever under ojämlika villkor, något som har betydelse för de insatser samhället riktar mot enskilda individer eller grupper av unga.

Utsatthetsbegreppets tvetydighet

Efter många år har jag plockat fram Inghe & Inghes bok *Den ofärdiga välfärden* (1968) från bokhyllan. Den var kurslitteratur när jag ett par år senare började på Socialhögskolan. I inledningen använder författarna ett flertal gånger uttrycket "eftersatta grupper". Jag vill i denna text hävda att när grupper beskrivs som eftersatta, så efterfrågas en större jämlikhet, och den insats som kan tänkas lösa problemet har som mål att de ska få en chans att komma ifatt. Utsatthet har gradvis kommit att användas alltmer. Den roll som begreppet spelar i olika förklaringsmodeller täcker däremot ett betydligt vidare fält, allt från fattigdom till personlighetsrelaterade brister.

Begreppet har sitt ursprung inom epidemiologin, där utsatt är liktydigt med att vara exponerad för en eller flera riskfaktorer som kan medföra att sjukdom uppstår. Det som med stöd i statistiska data definierats som en risk avgör graden av utsatthet, det vill säga vad du riskerar att drabbas av och orsaken till detta. I denna betydelse av att vara exponerad för riskfaktorer är utsatt ett medicinskt, statistiskt begrepp.

Utsatthet har även allt oftare kommit att användas för att beskriva en social verklighet i form av ett tillstånd som pågår här och nu. Begreppet har emellertid inte samma betydelse i olika förklaringar till varför utsattheten har uppstått. Vid en översättning av utsatthet till engelska blir detta tydligt, eftersom man hamnar i en *valsituation*. Man kan välja *disadvantaged*, som ordagrant betyder missgynnad eller också i likhet med min engelsk-svenska ordbok föredra *vulnerable*, det vill säga sårbar. Orden är inte utbytbara. Det går visserligen att betrakta dem som relaterade till varandra och för att på så sätt framhäva att det ena kan få det andra som konsekvens. Man kan även vilja betona att det sker en växelvis interaktion och påverkan mellan att vara missgynnad och att vara sårbar. Det finns därför skäl att rannsaka sig själv när vi använder utsatta eller utsatthet. Genom att ersätta utsatt med missgynnad (underprivilegierad, eftersatt, sämre lottad...) eller sårbar (svag, känslig...) synliggörs vilken dimension det är mest angeläget att lyfta fram ur ett specifikt sammanhang. Vad vi väljer att se en utsatthet *som* är intimt sammanbunden

med hur vi vill förklara att ett osäkert och riskfyllt tillstånd har uppstått. Ser vi individen som missgynnad har vi sannolikt strukturella faktorer betydelse för jämlikhet och rättvisa mellan olika grupper i samhället i åtanke. Beskriver vi grupper av individer som svaga eller sårbara kan det däremot tolkas som att individen eller gruppen har dessa egenskaper eller kännetecken. Vi kan visserligen mena att det är missgynnande strukturella faktorer som utgör grunden för att svagheten uppstår, men för att det ska framgå måste det tydliggöras. Annars riskerar vi att lämna fältet öppet för tolkningar där faktorer som etnisk tillhörighet, kön eller personlighetsrelaterade egenskaper i sig får utgöra svagheten eller bristen. Könaspekten får här tydliggöra skillnaden mellan att ses som missgynnad alternativt sårbar och svag. Kvinnors problem förklaras ofta ha sitt ursprung i en sårbarhet, medan mäns problem i större utsträckning ges en förklaring i form av missgynnande strukturella faktorer, till exempel arbetslöshet.

Jag hävdar därför att en otydlig användning av utsatthetsbegreppet på grund av denna tvetydighet ger utrymme för att den personliga sårbarheten och svagheten kan komma att betonas på bekostnad av strukturellt betingade jämlikhetsaspekter.

Fokusering på problembeteendet

I den ungdomspolitiska propositionen står att barn behöver skydd och att ungdomar behöver stöd i sin utveckling och frigörelse från föräldraberöendet. FN:s barnkonvention avser att skydda barnen, det vill säga alla under 18 år. Konventionen riktar sig i praktiken till de något yngre barnen, medan ungdomspolitikens stödjande ambition riktar sig till "unga vuxna" som befinner sig i myndig ålder eller närmar sig denna gräns. De vi kallar tonåringar omfattas inte självklart av något av dessa perspektiv.

Inom ramen för Samverkansprojektet i Umeå följde jag under en tid det samarbete som skedde inom ett ungdomsteam på en högstadieskola. Där blev de unga som profilerat sig genom sitt problembeteende i allmänhet, och på skolan i synnerhet, föremål för teamets ofta kon-

struktiva diskussioner. De handlade om på vilket sätt den unge skulle kunna få en skolsituation som gav ett bättre utgångsläge både för honom/henne själv och för omgivningen. De ungdomar som levde med någon form av utsatthet, men inte utmärkt sig genom sitt beteende, gjordes av etiska skäl inte till föremål för hela gruppens uppmärksamhet. Även inom Samverkansprojektets projektledningsgrupp var det uppenbart att det var ungdomars befintliga eller befarade problem-beteende, i form av drogmissbruk eller kriminalitet, som var i fokus för intresset.

Det finns en tendens att likställa ungdomars problem med deras beteende, men bakom beteendet finns ofta andra problem. När jag för några år sedan läste Weinehalls avhandling (1997) om barn som växer upp med våld i familjen, var det tankeväckande att ta del av att det hos hennes informanter fanns erfarenheter av att inte bli lyssnade på och trodda. När barn blir så stora att behovet av skydd inte längre gör sig gällande tenderar en eventuell, problematisk situation att komma i skymundan. Det som hos barn synliggörs som en svår livssituation tenderar därmed att hos tonåringar döljas bakom ett faktiskt eller förväntat problematiskt beteende. Av samma anledning finns det en tveksam aspekt i vår strävan efter att förebygga. Motivet för att försöka förändra ungas beteende verkar vara att vilja förebygga ett eventuellt framtida drogmissbruk, kriminalitet eller asocialitet i största allmänhet. Däremot verkar inte motivet inte vara att försöka förändra livsvillkoren här och nu, trots att många far illa.

Hur förklaras ett problembeteende?

En till volymen omfattande forskning, framförallt inom psykologi, medicin/psykiatri och kriminologi, tar som sin uppgift att söka riskfaktorer för ett framtida asocialt beteende. Att döma av de analyser som gjorts av denna forskning framträder vissa mönster i de förklaringsmodeller som används idag. I en avhandling i kriminologi presenterar Ring (1999) följande sammanställning av riskfaktorer för framtida kriminalitet:

- tidigare problematiskt/avvikande/brottsligt beteende
- ogynnsamma/problematiska föräldra- och familjefaktorer
- ogynnsamma/problematiska skolfaktorer
- egna brottstillåtande attityder/övertygelser
- förbindelser med avvikande/brottsliga kamrater.

En forskningsöversikt, *Risk och prognos i socialt arbete med barn*, från samma år genomförd av forskarna Lagerberg och Sundelin med förankring inom samhällsmedicinen, presenterar följande sammanfattning av tillförlitliga förutsägelser för kriminalitet:

- tidigt trots, aggressivitet och bråkighet
- misslyckande i skolan,
- dåliga kamratrelationer
- bristande intellektuella förutsättningar
- antisociala familjer med kriminella föräldrar och syskon.

Faktorer inom familjen, bland kamrater, i skolgången, det egna beteendet och personliga förutsättningar tilldelas här betydelse för ett framtida brottsligt beteende. Socioekonomisk situation har i ett antal undersökningar visat ett svagare samband med ett problematiskt utfall än till exempel kvaliteten på relationerna i närmiljön. Det är därmed relationerna som allt mer kommit att framstå som det avgörande problemet, även om socioekonomiska faktorer kan utgöra bakgrund till att relationsproblemen uppkommer.

Det går inte dåligt för alla eller ens en majoritet av dem vars livsvillkor är mindre gynnade, vilket exempelvis framgår i Claezons bok *Mot alla odds* (1996). Det finns många som har växt upp på det som brukar kallas livets skuggsida och ändå tagit sig fram i samhället. Just därför ser jag det som angeläget att framhäva att detta inte betyder att vikten av jämlikhet och rättvisa i människors livsvillkor har tappat sin aktualitet. När det brottsförebyggande programmet *Allas vårt ansvar* hävdar att goda relationer till föräldrarna mycket väl kan kompensera för dåliga ekono-

miska och materiella resurser, så framstår det som cyniskt i mina ögon. Inte för att påståendet i sak är felaktigt, utan för den bristande dignitet som formuleringen i sig tilldelar just betydelsen av jämlikhet och rättvisa.

De förklaringsmodeller som fokuserar på den personliga benägenheten att begå brott, eller att på andra sätt uppträda asocialt, är ofta kompletterade med biologiska och genetiska faktorer. En som menar att denna infallsvinkel fått oproportionerligt stort utrymme är Michael Rutter, en engelsk forskare inom barn- och ungdomspsykiatri. Han förklarar det med att ny forskning tillfört rön inom dessa områden. Det betyder emellertid inte att "gamla" förklaringar blivit inaktuella. Rutter påpekar att biologiska och genetiska förklaringar inte kan stå på egna ben. De är endast verksamma i ett multifaktoriellt orsakssammanhang där även faktorer i omgivningen spelar in. En aktuell företeelse i vårt land är den neuropsykiatriska diagnostiseringen, som inte bara har förespråkare utan även kritiker. Till de senare hör sociologen Eva Kärfve. Hon framförde i sin omdiskuterade bok *Hjärnspöken – DAMP och hotet mot folkhälsan* (2000) bland annat synpunkten att dessa diagnoser har förmågan att göra problemet till "ingens fel", när roten till det onda inte sällan finns i barns sociala omständigheter. Hon efterfrågar alternativ till diagnoser och särbehandling och andra sätt att tackla ett problem än en förlegad deterministisk praxis.

Jag vill inte hävda att det aldrig skulle vara motiverat med diagnoser, inte heller vill jag förneka att det finns individuella skillnader i hur svåra livsvillkor hanteras och vilka konsekvenser de får. Det jag vill framhålla är däremot att det händer något med vår syn på barn och unga med problem när orsaksförklaringarna förändras. Sannolikt påverkas tankebanorna hos oss alla och envar, och vi blir på så sätt själva en del av ett förändrat synsätt som vi därigenom kan bidra till att förstärka. Vi lever med och måste förhålla oss till den "sanning" om vilken det just nu finns ett kulturellt samförstånd. Vi är alla medskapande till bilden av vår samtid.

Deterministisk
företbestäm,
ödesbestäm

Praxis
regel, vana, tradi-
tion, tillväga-
gångssätt

Ungdomstid: risk eller möjlighet?

I denna samtidsbild ingår också föreställningar om ungdomstiden. Att vara ung kan paradoxalt nog både beskrivas som fullt av möjligheter och som riskfyllt. Svensk ungdomspolitik uppmärksammar till exempel på många olika sätt de svårigheter som kan uppstå vid övergången till vuxenlivet. Det riskfyllda består i att ännu inte höra till och att inte heller självklart lyckas erövra en inträdesbiljett. Dessutom är en politisk exkludering av unga en missgynnande faktor eftersom det fräntar dem en möjlighet till inflytande i samhället. Detta avser i första hand äldre ungdomar, inklusive dem som är myndiga och även brukar kallas unga vuxna. De lite yngre tonåringarna brukar i forskning och litteratur snarare beskrivas som sårbara eftersom de befinner sig i en utvecklingspsykologiskt kritisk fas, kännetecknad av ambivalens, vacklande identitet och vilshenhet.

Vår västerländska samtid präglas enligt nutida samhällsteoretiker, som exempelvis Thomas Ziehe, av avtraditionalisering och kulturell friställning. Vi blickar inte längre tillbaka på traditioner för att få vägledning i hur vi ska leva våra liv. Auktoriteter och vedertagna normer erbjuder inte den självklara eller främsta måttstocken för hur vi vill forma vår identitet. Detta ger oss större frihet att gå vår egen väg, som är kantad av olika valmöjligheter. Friheten kan ha både frustration och ovisshet i släptåg, eftersom den ställer motkrav i form av olika val och prestationer. Det kan uppstå ett gap mellan förväntningar och verklighet när vi via medierna erbjuds ett panorama av möjligheter, samtidigt som verkligheten och dess villkor begränsar oss. Sociologen Zygmunt Bauman tillhör dem som varnar för de svårigheter som den nutida tidsandan kan medföra. Han menar att det fanns en vantrivsel i vårt moderna välfärdssamhälle, som erbjöd trygghet, men som tolererade en alltför liten grad av frihet att sträva efter individuell lycka. Idag finns en ny vantrivsel som grundar sig i friheten att jaga njutning samtidigt som samhället ger en alltför liten grad av individuell trygghet. De projektaktörer jag intervjuade i Umeå beskrev att de möter unga som lever i en tillvaro kantad av allehanda krav inklusive det stora kravet att välja rätt. De pratar dagligen med unga

som ger uttryck för en känsla av meningslöshet och uppgivenhet, av att vara utlämnade och rädda för att inte duga, ibland förenat med en känsla av utanförskap i relation till samhället. Dessa unga människor lever under inflytande av en företeelse som jag med en sammanfattande beteckning valt att kalla en kravfylld osäkerhet.

Tidens vindar har emellertid en benägenhet att gynna vissa medan andra framstår som förlorare. Trondman (1999) påpekar att ingen utjämnande förändring har skett av ungdomars sociala livsvillkor. Tvärtom kan vi iaktta tendenser till en polarisering, till exempel inom skolan. I antologin *Välfärd och skola* från Kommittén Välfärdsbokslut (SOU 2000:39) kan vi till exempel läsa att konkurrensen om de utbildningsplatser som erbjuder de bästa framtidsutsikterna har tilltagit, och att det allt mer svåröverblickbara systemet med utbildningsalternativ gynnar dem som har bäst möjligheter att orientera sig.

Det är fortfarande livsvillkor och sociala strukturer som klasstillhörighet som formar livschanserna, idag likväl som igår. Däremot förefaller deras rätt att tjäna som orsak till hur våra liv kommer att gestalta sig att ha förändrats. Furlong och Cartmel beskriver, utifrån aktuella förhållanden i Storbritannien, hur individualiserande värderingar och en fokusering på mångfald i skolan numera tenderar att dölja den underliggande ojämlikheten. De mindre gynnade ungdomarna uppfattar sig själva som mer individuellt fria och oberoende än vad de på grund av sociala strukturer egentligen är. Följden av den individualiserande människosynen blir att de i ökad utsträckning hålls ansvariga för sitt eget öde. Deras chanser övervärderas, medan flera viktiga orsaker till sociala strukturers kontinuitet underskattas.

Vi kan även ställa oss frågan om vi inte fortfarande är traditionsbundna, alla valmöjligheter till trots. Den verklighetsuppfattning vi bär med oss är ingen slump, den byggs upp i socialt och kulturellt bestämda sammanhang. I en kontinuerlig process ligger den till grund för hur vi uppfattar, tolkar och förstår vår omvärld. Vi kan uttrycka det som att vi bär våra erfarenheter med oss i våra sinnen². Vår erfarenhetsbaserade

² Beskrivningen är inspirerad av Nilsson, 1998, som i sin tur har Bourdieu som sin inspirationskälla.

uppfattning om hur tillvaron är konstruerad sätter gränserna för vilka strategier som framstår som meningsfulla för att hantera vardagslivets situationer. Vi bär med oss ett tröghetens element³ som hämmar vår benägenhet till förändringar. Genom våra upplevda erfarenheter fortsätter vi att agera enligt de mönster som bekräftar och reproducerar vår ställning i samhället. Vi väljer inte slumpmässigt vår livsstil och dess potential att både klassificera och hierarkisera.

Nu är det emellertid inte bara svårigheter, krav och osäkerhet som erbjuds de unga i dagens samhälle. I föreställningsvärlden hos dem som besitter resurser i form av ett socialt och kulturellt startkapital, det vill säga det symboliska kapital som är socialt värdefullt och därför utgör en resurs för den enskilde individen, framträder snarare ett möjligheternas scenario. Denna gång inte som en illusorisk förvrängning av verklighetens villkor utan som ett faktiskt erbjudande. Följande citat är hämtat ur en bok av Lalander & Johansson (1999 s. 121):

Ungdomstiden betraktas ofta som ett löfte om självförverkligande, intensiva upplevelser, unika möten, spännande resor, kickar och stilexperiment. Men gäller detta alla ungdomar? De som saknar ekonomiska resurser, utbildningskapital, är arbetslösa, eller som av andra anledningar inte attraheras av denna möjligheternas tyranni, vart tar de vägen?

Författarna menar att den senare gruppen utvecklar intressen och sysselsättningar som ger ett lågt, kulturellt kapital. De är inte "inne". Utifrån mediernas budskap om vad som gäller framstår det inte längre som problemfritt att vara "arvtagare" till traditionella värderingar.

Det finns i det individualiserade samhället också förväntningar om ett personligt risktagande. Att våga anta utmaningar och söka det okända skattas högt i den samhällskultur där de som kan kallas arvtagare, vane-tänkare och traditionsbundna tenderar att inta förlorarens gestalt. Att låta sig exponeras för risker och utsätta sig för ett visst mått av fara ses som en *positiv utsatthet*, eftersom det erbjuder möjligheter till nya, unika

³ Uttrycket är lånat av Persson, 2000.

erfarenheter. Dess motpol, det riskfria, framstår i stället som tråkigt och enahanda. Att vara en äventyrlig backpacker eller på annat sätt en flexibel kosmopolit tillhör själva tidsandan och blir ett sätt att skapa en berättelse om sig själv som en lyckad individ. Därefter kan dessa "risktagare", med Lalander och Johanssons ord "gå in i nästa projekt", nämligen att bli någon, göra karriär och förankra sig i tillvaron. Svensson et al. påpekar att det i risktagarens biografi kan komma att ingå ett kapitel om droger. Det är enligt dessa författare etablerade medelklassungdomar som står för den största ökningen av droganvändningen idag. De använder droger som röks eller dricks i festliga sammanhang, något som för dem framstår som mindre farligt. Droger förekommer också i vissa ungdomskulturella sammanhang, till exempel under musikfestivaler och rave där samtidens risktagande och upplevelsecentrering står högt i kurs. De unga risktagarna visade sig också i Umeå.

De unga som ingick i Samverkansprojektets stora målgrupp och som framträdde i det samarbete och den samverkan som skedde i Umeå kom att uppmärksammas på grund av sitt faktiska eller befarade problembeteende. Gruppen risktagare kunde så småningom delas i två. Dels kunde jag urskilja vanliga ungdomar, som också benämndes så eftersom de inte tidigare utmärkt sig genom sitt beteende eller hade kända sociala problem, men det visade sig emellertid att de använde droger, företrädesvis hasch. Dels fanns det andra unga, som utöver droger inte var främmande för andra former av kriminalitet. Dessa ungdomar levde också med någon form av social problematik, företrädesvis i familjen. Även Narkotikakommissionen och Svensson et al. (1998) gör denna åtskillnad mellan vanliga ungdomar som använder droger och en grupp av unga som i stället kännetecknas av belastande bakgrundsfaktorer. Svåra livsvillkor framträder alltså i det senare fallet som förklarande orsak till att ett problembeteende har uppstått. I brist på bättre alternativ valde jag att kalla denna grupp "de problematiska".

Backpacker
ryggsäcksresenär

Kosmopolit
världsmedborgare

”Därför att” eller ”för att”

Jag hänvisade ovan till Rutter och hans uppfattning att den personliga benägenheten uppmärksammas oproportionerligt mycket i ny forskning. Det finns en parallell mellan detta och de två grupperna ”de vanliga” och ”de problematiska”, som de framträder i litteratur och i Samverkansprojektet i Umeå. ”De vanliga” väljer att använda droger med avsikt att uppnå något positivt, inte för att de är offer för de omständigheter som svåra livsvillkor skapar. För ”de vanliga” finns inte några belastande bakgrundsfaktorer, eftersom droger framstår som något de valt för upplevelsens skull. Den fokusering som sker på denna grupp som använder droger ”för att” uppnå något kan få som konsekvens att livsvillkorens rätt att få förklara ett problembeteende krymper. Tittar vi i backspegeln ser vi emellertid oftast att de ”därför att-förklarande” bakgrundsfaktorerna finns där för ”de problematiska”. Prognosen ser olika ut för de båda grupperna, vilket både Svensson et al. och Narkotikakommissionen konstaterar. Enligt Sarnecki har ungdomar på särskilda ungdomshem växt upp i det han kallar problemfamiljer, varför de framstår som ”produkter” av sina omständigheter. Han menar att de stora förändringarna inte finns i problemets karaktär eller dess orsaker, utan att det i stället är vår syn på dessa problem som har förändrats. Orsakerna finns kvar, men i en ambition att motverka ett deterministiskt synsätt tilldelas de en mindre avgörande betydelse. Vi kan även ifrågasätta uppgiften om att det är ”de vanliga” som står för den största ökningen av droger idag. Enligt Lenke (2001) finns fortfarande huvuddelen av missbruksökningen under 1990-talet bland socialt utsatta grupper av ungdomar med låg utbildning, som växer upp i storstädernas problemområden, där det till exempel finns hög arbetslöshet.

Inom vissa delar av ungdomsforskningen kan det skönjas en ovilja mot problemfokusering som tar sig uttrycket att hellre lyfta fram ungas strategier och intentioner med sitt handlande. Intresset riktas mot att de unga handlar *för att* de vill uppnå något i stället för *därför att* de påverkas av sina villkor. Ett problembeteende beskrivs till exempel i ökad omfattning som ett val av livsstil. Den unge framställs som ett hand-

lande subjekt i stället för ett viljelöst offer, en aktör i stället för en "reaktör".

Ovanstående är uttryck för en vällovlig ambition att undvika problem-beläggning, stigmatisering och ett deterministiskt synsätt. Utifrån mitt perspektiv ställer jag mig emellertid frågan om inte följderna kan bli att även ungdomars problem i form av svåra livsvillkor kommer i skymundan om deras förklaringsvärde tilldelas mindre betydelse. Jag känner sympati för en empowermentskapande ambition som vill motverka att belastande bakgrundsfaktorer framställs som deterministiska fakta som lagbundet styr individens framtid. Att försöka undvika ett deterministiskt synsätt på unga människors utveckling betyder emellertid inte att vi kan bortse från att livsvillkor faktiskt har konsekvenser.

Korsdragets olika strategier

En projektaktör av idag, som har utsatta grupper i fokus, befinner sig alltså i ett korsdrag mellan olika teorier och orsaksförklaringar. Projektledaren för Samverkansprojektet i Umeå påpekade en gång för mig att han skulle önska att de kunde förebygga att utsatthet över huvud taget uppstår. I stället handlar det så ofta om att rikta de förebyggande insatserna på det man kan se, mot dess konsekvenser i form av ett problem-beteende bland vissa unga. Det som följer nedan är några exempel på preventiva strategier som jag kunde iaktta bland samverkansaktörerna i Umeå. Strategierna har det gemensamt att de på något sätt speglar aktuella tankegångar och värderingar som har sin grund i hur vi förklarar de problem som uppstår.

Beteendet som riskindikator

Jag nämnde tidigare ett ungdomsteam på en högstadieskola, vilket bestod av skolpersonal, personal från fritidsgården och socialsekreterare som hade sitt arbete förlagt till skolan. Teamet formulerade åtgärds-kedjor för elever som till exempel var berusade eller skolkade. En upp-trappning av insatserna förväntas leda till ett obehag som får handlingarna att kosta mer än de smakar. De tidiga insatserna i kedjan bygger

framförallt på tanken att den unges beteende har som syfte att uppnå något positivt. De alltmer inträngande insatser som blir följden om beteendet fortsätter skapar däremot utrymme för socialsekreterarna i teamet att utröna om det finns några förklarande bakgrundsfaktorer som behöver åtgärdas.

Att utgå från riskbeteendet har sin grund i den kritik som riktats mot riskgruppstänkandet. I Socialtjänstkommitténs betänkande (SOU: 1994:139) uttrycktes till exempel synpunkten att det inte tar hänsyn till personliga egenskaper och inte heller till att det kan finnas skyddande, läkande och kompensande krafter hos barnen själva och i deras miljö. Att som till exempel socialsekreterare agera utifrån en ung människas riskbeteende handlar därför i första hand om att reagera på det som syns och märks och inte ta en massa omständigheter för givna.

Det kognitiva förhållningssättet

Inom projektledningsgruppen i Umeå uttalades ett stöd för ett kognitivt förhållningssätt. Det kan kortfattat beskrivas som att ungdomarna ska tränas i att tänka på ett nytt sätt, de ska få stöd i att klä sina tankar i ord och i sista hand även uppnå målet att handla i enlighet med dessa. Som hjälp i denna process behövs en vägledare, som visserligen utövar en aktiv påverkan men huvudsakligen finns som en stödjande person i de egna val ungdomarna ändå i sista hand måste göra själva. Uppgiften blir att synliggöra de val som inte framstått som möjliga eller av andra skäl attraktiva, och en viktig grundtanke är att det alltid på något sätt går att agera annorlunda. En bakomliggande förklaring i form av svåra livsvillkor tilldelas inte någon avgörande betydelse inför valet att agera på ett nytt sätt. I stället är det ungdomarnas egna förmågor och kompetenser som ska underbyggas i dessa valsituationer. Det kognitiva förhållningssättet förnekar inte att en utsatthet i form av missgynnande livsvillkor kan ha haft en avgörande betydelse för den utveckling som har varit, samtidigt som nutidens budskap att var och en är kapabel att göra något annat av sitt liv tas till vara. Ingen är trots allt tvingad att fortsätta i gamla hjulspår. Det är ett försök att utmana prognosernas och förutsägelseernas deterministiska budskap utan att blunda för livsvillkorens betydelse.

Andra insatser för "de vanliga"?

Ovanstående strategier har målgruppen "de problematiska" i åtanke. För "de vanliga" diskuterades aldrig specifika insatser i Umeå. Det är ändå intressant att notera att Narkotikakommissionen har förslag på speciella insatser för denna grupp, där droger tycks vara självvalda. Åtgärder som syftar till att stärka självförtroendet och stå emot kamrattryck har mindre effekt på ungdomar som redan har ett gott självförtroende och högt anseende i kamratgruppen. Dessa ungdomar kan däremot enligt kommissionen behöva mer faktakunskaper om exempelvis preparatens verkningar på sikt, och de behöver få möjlighet att diskutera sin livsstil med kunniga vuxna. Det är intressant att notera att "de vanliga" bedöms som kapabla att bedöma lämpligheten i sina val om de har ett adekvat beslutsunderlag, något som inte är fallet för "de problematiska".

Delaktighet eller kontroll?

Under inflytande av de ungdomspolitiska målen växte ett intresse för ungas delaktighet och inflytande så småningom fram inom den lokala projektledningsgruppen i Umeå. Ambitionen att ge unga inflytande, med reella möjligheter att påverka, omfattar däremot inte alla ungdomar. Detta är speciellt påtagligt om delaktighet i huvudsak blir en fråga om att vissa unga ska representera övriga, till exempel i ungdomsråd eller elevråd. För detta krävs resurser i form av ett gott självförtroende och träning i och förmåga att uttrycka sig. Detta medförde att det parallellt med de övriga framträdde en ny målgrupp inom Samverkansprojektet i Umeå, vilken jag valde att kalla "de kompetenta". "Det är väl bara för de duktiga" yttrade en pojke i högstadieåldern när ett lokalt ungdomsråd i ett av stadens bostadsområden kom på tal. Yttrandet väcker frågan hur den delaktighet som visar respekt för och tilltro till den enskilde individens rätt att utöva ett inflytande kan omfatta även de unga som för oss vuxna inte självklart framstår som "värdiga" eller tillräckligt "kompetenta".

Delaktighet och inflytande handlar inte bara om att bli utsedd till att sitta i representativa organ. Det är även en fråga om att direkt kunna påverka sin egen vardag. Eftersom förtroendet att få ett uppdrag bidrar till självförtroende för varje ung människa, som får möjligheten, blir det i praktiken en utvecklingsfrämjande aktivitet. Enligt Sahlin (2000) finns det erfarenheter som visar att den problematiska gruppen av unga i stället för att få inflytande ofta blir föremål för kontrollerande eller fostrande insatser. Kontroll kan visserligen vara nödvändig och även bra för den enskilde, om den får som följd att ett beteende som är destruktivt för alla parter upphör. Dess nytta för den enskilde individens utveckling på sikt är emellertid tveksam om den inte kompletteras av framåt-siktande och utvecklingsfrämjande insatser, till exempel vuxenvärldens inbjudan till delaktighet. Men enligt Sahlin kan en tendens till ökade inslag av renodlat kontrollerande insatser, som enbart syftar till att minska antalet möjliga brottstillfällen, exempelvis genom kameraövervakning eller bättre belysning, iakttas inom brottsförebyggande insatser idag. Om man inte tar hänsyn till jämlikhets- och rättviseaspekter kan det finnas en risk att insatser för ”de problematiska” i första hand kommer att kännetecknas av kontroll, medan det är ”de kompetenta” som får del av de främjande insatser som syftar till ett faktiskt inflytande och möjlighet att påverka viktiga beslut.

Se problemen – fokusera på möjligheterna

I ledningsgruppen för Samverkansprojektet i Umeå kunde jag iakttä en social strävan. I den ingår tanken att alla barn och unga ska beredas möjlighet att växa och utvecklas för att socialiseras in i samhällsgemenskapen. För att så ska ske behöver vissa unga en högre grad av stödjande insatser än andra, eftersom villkoren är olika. I förutsättningarna för Samverkansprojektet ingick att föreningslivet skulle engageras. Det medförde att det skedde en glidning inom ledningsgruppen i Umeå mot insatser av en generellt främjande karaktär och motsvarande minskning av intresset för det mer problemfokuserade sociala arbetet. De utvecklingsfrämjande aktiviteter som föreningslivet erbjuder förväntas i

första hand gagna de deltagare som behöver dem mest, men även om det finns ett antal föreningsledare som förmår se och uppmuntra de unga som har störst behov av detta, så är det emellertid inte någon självklarhet.

Föresatsen att utgå från ungas resurser är föredömlig, men behöver enligt min mening också föregås av en vilja och föresats att faktiskt se ungas problem. Blir vi mer inriktade på att se de resursstarka unga kan det få som konsekvens att de intar en mer framskjuten plats än andra. Vi får inte glömma att det finns unga människor som behöver extra uppbackning för att de ska se att delaktighet och inflytande omfattar även dem. För att stödja dem måste vi även se problemen och förstå att livsvillkor ofta har betydelse för hur de upplever sina rättigheter och möjligheter. Gör vi en omedelbar sammankoppling mellan ungas resurser och deras rätt till delaktighet och möjlighet till inflytande med rätt att påverka, kan den i och för sig vällovliga ambitionen att se unga som resursstarka och kompetenta förvandlas till ett krav som kommer att diskvalificera vissa. Frågan om rätten att få påverka blir en värdighetsfråga, som i sin tur också bottnar i graden av tillgång till det resursskapande sociala och kulturella kapitalet.

Att se möjligheter i stället för problem framstår idag som ett axiom som inte ifrågasätts i det praktiska ungdomsarbetet. Jag förnekar inte att det ligger ett stort mått av visdom i detta. Det bygger emellertid på antagandet att ett problemseende är stigmatiserande och i värsta fall klientifierande. Det är inte en nödvändig sanning eftersom det även är en fråga om vilka problem vi ser och hur vi förklarar dem. Om vi lägger problemet utanför individen, i stället för att koppla det till individuell eller kollektiv sårbarhet ger det större utrymme för den enskilde att handla annorlunda. Exempel på detta har vi sett i det kognitiva förhållningssätt som förordades av projektledningen i Umeå. Vi behöver vara medvetna om att den nutida individualiseringen och fokuseringen på valfrihet tenderar att påverka unga olika, beroende på vilka livsvillkor de lever under. Det handlar om att se resurserna hos alla och envar, men också att ha en förståelse för de problem som livsvillkor kan skapa på

Stigmatisering
social bränn-
märkning

den individuella nivån utan att beskriva detta som personlighetsfaktorer. Risken för stigmatisering ökar väsentligt om vi menar att unga *gör* olika därför att de i grunden är olika. Förändringspotentialen krymper.

Ankharen

Segregering
åtskillnad,
särskillnad

Jag vill avslutningsvis än en gång betona vådan av att indela människor i kategorier. Vår benägenhet att kategoriindela människor bidrar till och förstärker både stigmatisering och segregation. Speciellt tveksam har jag varit inför att ge en grupp beteckningen problematisk, eftersom jag därmed kan bidra till att befästa en syn på dessa ungdomar som jag egentligen vill bekämpa. Att det har fått stå kvar beror dels på att det är just så vi tenderar att betrakta dessa ungdomar, dels att jag vill synliggöra att problem inte är detsamma som problembeteende. Hur vi väljer att förklara detta beteende har dessutom betydelse för hur vi ser på vilken förändring som är möjlig. När personlighetsrelaterade aspekter framstår som den mest avgörande förklaringen riktas förändringskravet i första hand mot individen, inte mot de livsvillkor som hon/han lever under.

Att inte peka på det särskiljande i grupper livsvillkor är att låtsas som att dessa skillnader inte har sociala konsekvenser. Vi ska emellertid ha i åtanke att gränser är till för att överskridas, en uppgift som är angelägen för oss alla och envar, inklusive projektaktörer i ett samverkansprojekt.

Symbolen för Samverkansprojektet är ankharen, den figur som filosofen Ludwig Wittgenstein använde för att synliggöra att en företeelse eller ett fenomen framträder i olika form beroende på perspektiv.

Ankharen är samtidigt en symbol för det komplexa och stämmer därigenom väl in på den gestalt i vilken unga människor framträdde hos projektaktörerna i Umeå. "Gamla" förklaringsmodeller kom till uttryck jämsides med "nya". Ungas resurser poängterades, men också deras problem. De sågs som produkter av sina livsvillkor och samtidigt kapabla att välja sin livsriktning. Komplexiteten möjliggjordes genom att företrädare för olika

traditioner möttes. Samtidigt är det intressant att iaktta att det skedde en successiv glidning, från det problemfokuserande med riktade insatser till det generellt främjande. Här finns det ett tillfälle till eftertanke. När en viss tankegång blir vedertagen som den "rätta" blir det svårare att upprätthålla den komplexa bilden. Vitsen är nämligen att ankharen är just en ankhare, inte att den är antingen det ena eller det andra.

Litteratur

- Bauman, Zygmunt (1997): *Vi vantrivs i det postmoderna*. Göteborg: Daidalos.
- Claezon Ingrid (1996): *Mot alla odds: barn till narkotika- missbrukare berättar om sin uppväxt*. Stockholm: Mareld.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (1997): *Young People and social change*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Inghe, Gunnar & Inghe, Kaj-Britt (1968): *Den ofärdiga välfärden*. Stockholm: Tidens förlag.
- Kärfve, Eva (2000): *Hjärnsnöken. Damp och hotet mot folkhälsan*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes (2000): *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Lalander, Philip & Johansson, Thomas (1999): *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lenke, Leif (2001): "Ungdomsmissbrukets betydelse för ungdomsbrottslighetens utveckling", i Estradea, Felipe & Flyghed, Janne (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, Per (1998): *Fritid i skilda världar. En undersökning om ungdomar och fritid i ett nationellt och kontextuellt perspektiv*. Ungdomsstyrelsens utredningar nr 11. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Persson, Anders (2000): *Social kompetens. När individen, de andra och samhället möts*. Lund: Studentlitteratur.
- Ring, Jonas (1999): *Hem och skola, kamrater och brott*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Rutter, Michael, Giller, Henry & Hagell, Ann (1998): *Antisocial Behaviour by Young People*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rönnols, Gunnel (2002): *"Det är väl bara för de duktiga" – ett samverkansprojekt för utsatta ungdomar i Umeå*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Sahlin, Ingrid (1992): *Ungdomsprojekt. Retorik och praktik*. BRÅ-PM 1992:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Sahlin, Ingrid (2000): *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*. Lund: Arkiv förlag.
- Sarnecki, Jerzy (1996): "Problemprofiler hos ungdomar inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholms län åren 1990–1994". I Armelius, Bengt-Åke & Bengtzon, Sara & Rydelius, Per-Anders & Sarnecki, Jerzy & Söderholm Carpelan, Kerstin (red.) *Vård av ungdomar med sociala problem – en forskningsöversikt*. Statens Institutionsstyrelse. Stockholm: Liber Utbildning AB.
- Svensson, Bengt, Svensson, Johanna & Tops, Dolf (1998): *Att komma för sent så tidigt som möjligt. Om prevention, ungdomskultur och droger*. NAD-publication nr 34. Helsingfors.
- Trondman, Mats (1999): *Kultursociologi i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Weinehall, Katarina (1997): *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet*. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
- Ziehe, Thomas (1986): *Ny ungdom. Om ovanliga läroprocesser*. Stockholm: Norstedts.
- Ziehe, Thomas (1989): *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Zuckerman, Marvin (1994): *Behavioural expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ds 1996:59. *Allas vårt ansvar. Ett nationellt brottsförebyggande program*. Justitiedepartementet. Stockholm: Fritzes.

SOU 1994:139. *Ny Socialtjänstlag: huvudbetänkande av Socialtjänstkommittén*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2000:39. *Välfärd och skola*. Antologi från Kommittén Välfärdsbokslut. Stockholm: Fritzes.

Ingrid Jacobsson

”Ungdomar behöver ett antal vuxna som visar att de bryr sig”

Söderköping är en idyll. Med anor från 1100-talet slumrar den lilla staden (7 000 invånare i stadskärnan) vid Ramunderbergets fot. De små husen i centrum andas gullighet, Storån brusar, Göta kanal flyter lugnt förbi. Finns det verkligen ungdomsproblem här? Jodå. Drogmissbruk, vilsenhet, dragningen till storstaden (Norrköping), arbetslöshet ... Men det finns motkrafter. Samverkansgruppen är en av dem.

Samverkansgruppens arbete startade egentligen för femton år sedan, då Göran Lundström på socialförvaltningen, en av dessa oundärliga eldsjälar, drog igång ett drogförebyggande arbete. Han samlade snart en grupp omkring sig. (Ett av de interna skämten inom projektet är att man rekryterade gruppmedlemmar genom att fråga om någon ”var intresserad av droger eller Göran Lundström”.) Gruppen startade 1991 och fick ett anslag på 95 000 kronor (via Athena/Folkhälsoinstitutet) för att vidareutveckla sitt arbete. Och utvecklats har man gjort. I dag består Samverkansgruppen av 17 medlemmar som representerar social, skola, fritid, föräldrar, elever, kyrkan, polisen – och en kontaktpolitiker. Dessutom har två nya grupper inrättats, Barnsamverkans- och Ungdomsamverkansgruppen med var sin anställd samordnare. Tillsammans med Göran Lundström (som varit anställd på socialförvaltningen sedan 1985) bildar de ”0–20 gruppen”, som alltså ska främja goda uppväxtvillkor för Söderköpings barn och ungdomar, från vaggan till myndighetsdagen. Alla tre samverkansgrupperna har egna budgetar och mandat att fördela pengarna efter egna beslut.

Söderköpings modell för samverkan börjar så smått spridas till andra kommuner. När man blev en av Ungdomsstyrelsens projektkommuner betydde det många kontakter och utbyte av idéer och arbetssätt. Skan-

dia stöder också "0–20 modellen" i Söderköping via Idéer för livet. Representanter för Söderköping och Idéer för livet har hållit seminarier i flera kommuner och arbetsmodellen har rönt stort intresse. Våren 2002 ska ett första nätverksmöte hållas med en handfull kommuner (bl.a. Visby och Mora) som vill anamma Söderköpings arbetsätt.

Vad är det då som gör Söderköpingsmodellen så framgångsrik?

Vi samlade några av "samverkarna" för ett rundabordssamtal om gruppens arbete. Deltagare i samtalet var samordnaren Göran Lundström, Caroline Ottosson, matte-/no-lärare på Ramunderskolans högstadium, Patrik Andersson, föreståndare på fritidsgården Focus och Marianne Wik, speciallärare på Nexus, (en verksamhet som startade för tre år sedan, och som nu blivit permanent, med målet att nå ungdomar i riskzonen på högstadie- och gymnasienivå). Att de fyra trivs tillsammans märks direkt. Glada hälsningar och leenden från alla håll. Göran betonar att det är viktigt att ha roligt på mötena, som man har en gång i månaden. Mötena hålls en eftermiddag mellan 14.30 och 16.30. Tiden är vald för att kunna passa så många som möjligt. (Föräldrar som måste gå ifrån sina jobb får arvoden, även tjänstemännen om det är utanför deras ordinarie arbetstid.)

– Jag tror så oerhört mycket på samverkanstanken, säger Marianne Wik. Det är det enda jag riktigt trott på under mina 32 år som lärare! Och egentligen är det ju en ursprunglig tanke – att engagera nätverket kring någon som har problem. Ungdomar behöver ett antal vuxna som visar att de bryr sig.

Nätverken ser lite olika ut rent praktiskt. Nexus tar hänsyn till den unges hela livssituation, och där samarbetar två socionomer, två lärare och en fritidsledare. De samlar föräldrar, släkt, pojk- eller flickvän, lärare, socialsekreterare med flera till nätverksmöten. Förhoppningsvis kan problemen lösas på hemmaplan, och eleven ska kunna gå kvar i sin ordinarie skola. Om en institutionsplacering blir nödvändig ges stöd i samband med hemkomsten. Fyrtio ungdomar och deras familjer har fått eller får hjälp från Nexus.

– Förr kunde jag sitta i många möten kring samma elev utan att något konkret förändrades, säger Marianne Wik. Nu känner jag en oerhörd styrka i att kunna få hjälp utifrån med svåra elevärenden. Jag har fått större förståelse för socionomers och fritidsledares arbete och kan sprida den kunskapen till mina kollegor.

Ett annat nätverk under Samverkansgruppens paraply är Positivt, ett program mot mobbning och droger som startar när eleverna går i årskurs 3. Positivets program handlar om att sätta gränser, säga nej, våga vara sig själv med mera. Från 3:an till 5:an arbetar en särskilt anställd person med klasserna och i 6:an och 7:an anlitar man timledare på fritidsgården Focus. I åk 8 kommer anti-droginformation bl.a. genom att föräldrar och elever tillsammans får möta före detta missbrukare. Göran Lundström arbetar också med klasserna under ett antal lektioner.

– Då lär de känna mig, och vi kan bygga upp ett förtroende inför framtiden. Det är mycket viktigt, betonar Göran.

– Samverkansgruppen rör om, jobbar utanför de formella och traditionella ramarna, och det är bra, tycker Patrik Andersson. Det är också väsentligt att vi har en egen budget för att kunna jobba långsiktigt. Visst kan vi söka olika projektpengar, men det håller inte i längden.

Att Samverkansgruppen 1996 fick en egen budget var en avgörande faktor för det framgångsrika arbetet. Det är alla ense om. Göran Lundström menar att det är ett absolut villkor:

– En eldsjäl kan dra igång ett sådant här projekt, men sedan måste eldsjälen anställas. Det går inte att driva det på sin fritid.

Samverkansgruppen tog tidigt ett medvetet beslut att hålla politiker och höga chefer utanför verksamheten. Men självklart har alla gruppmedlemmar (förmedlare) rapporteringsskyldighet till sin skola, förvaltning, föräldragrupp eller elevråd. Protokoll distribueras till alla skolor, fritidsgårdar, politiker med flera – också till dem som inte är representerade direkt i gruppen. Det senaste året har man dock tagit in en kontaktpolitiker i gruppen, för att få en direkt länk till kommunstyrelsen. Förmedlarna i gruppen väljs alltid ut på personliga grunder, för det är viktigt att samsättningen i gruppen blir rätt; man ska trivas ihop. Varje förmedlare tas först in på några månaders ”provttjänstgöring” i gruppen.

"Arg" – vad tänker du på då? Cilla, Johanna, Elin och Alexander går i åttan på Hagaskolan. De kastar här känslotärningen tillsammans med Ulrika Borén (mitten) från Positivt.

FOTO: POSITIVET

Medför inte det här arbetssättet att det är risk för "inavel" och att alla har samma åsikter?

– Nej, det tycker jag inte, säger Caroline Ottosson. Idéer till gruppens arbete kommer ju inte bara från oss själva, utan också utifrån. Jag får idéer från andra lärare på min skola, eller från elever och föräldrar. Vi har inte stagnerat i gruppen. Det är så viktigt för vårt arbete att personkemin fungerar, och det har den gjort hela tiden!

Även om personkemin och samarbetet i Samverkansgruppen flutit på bra, så har det inte alltid varit lätt att få de olika förvaltningarna att samverka. Till exempel har socialförvaltningen och skolan haft svårt att samordna sina insatser.

– Visst kan man ibland känna att det kan uppstå en konflikt mellan skolans kunskapskrav och det förebyggande sociala arbetet, menar Marianne Wik. Men när vi i Nexus har bjudit in till nätverksmöten har ändå både skolans och socialförvaltningens personal ställt sig positiva.

Caroline Ottosson håller med om svårigheterna:

– Det finns ju delade meningar också inom skolan om hur mycket vi lärare ska engagera oss i "hela eleven". Många tycker att arbetsbördan blir för stor för lärarna i dag. Men gränserna mellan oss och soc har faktiskt suddats ut lite nu, i och med Nexus.

Göran Lundström betonar vikten av ett gemensamt förhållningssätt:

– Alla måste visa respekt och ödmjukhet inför varandras yrken och arbetssätt. Samverkansprojektet har lett till att alla i kommunen nu faktiskt tänker på att samla insatserna när det gäller barn och ungdomar.

En ödmjuk inställning betonas också av Patrik Andersson:

– Jag har utvecklats personligen genom mina år i Samverkansgruppen. Jag är mycket mer ödmjuk inför andras arbetsområden nu än när jag började jobba som fritidsledare för femton år sedan. Man mognar i sitt tänkande och inser vikten av helhet – dygnet har ju faktiskt fler timmar än de ungarna tillbringar på fritidsgården!

– Förr blev jag irriterad om det gick trögt i kontakterna med personal från någon annan förvaltning. Nu söker jag förklaringar i stället, vet att stressen och kraven är stora på alla. Soc är ju också mer påpassad som myndighet än vi på fritidssidan.

När det gäller samarbetet med soc går det alltså framåt. Men ett hinder kvarstår:

– De enda vi fortfarande har svårt att få ett gott samarbete med är polisen, fortsätter Göran Lundström.

Ansvar för lokalpolisen har flyttats från Söderköping till polisledningen i Norrköping. Enligt Göran inser inte polisledningen på högsta nivå att det finns vinster med att arbeta långsiktigt tillsammans med samarbetspartner ute i kommunerna.

Söderköpings samlade insatser har alltså bland annat resulterat i de nya grupperna för Barn- och Ungdomssamverkan. De gruppernas egna anslag ska möjliggöra långsiktigt arbete enligt 0–20 modellen. Dessutom har kommunstyrelsen antagit ett Barn- och ungdomsprogram för åren 2002–2003. Programmet betonar olika "friskfaktorer" för barns och ungdomars uppväxt, bland annat bättre fritidsmöjligheter, utvecklat

Livskunskap för årskurs åtta i Bergaskolan. Eleverna skriver och pratar om sina upplevelser efter föräldramötet och träffen med före detta missbrukare.

FOTO: GÖRAN LUNDSTRÖM

stöd till föräldrar, utbildning i Livskunskap i förskola och skola, utbildning i demokrati och kompetensutveckling för all personal.

I dag är det alltså ingen som egentligen ifrågasätter Samverkansgruppens arbete. Förmedlarna i gruppen känner att de har starkt stöd från sina kollegor, och ungdomarna är också positiva. De känner nästan till mer om gruppens arbete än de vuxna kommuninnevanarna. Någon gång har väl något enstaka muttrande hörts om att gruppen borde arbeta mer traditionellt eller någon förvaltningschef varit avundsjuk för att gruppen fått egen budget. Men i det stora hela är alla positiva. I år tänker gruppen gå ut brett och bjuda in till idéforum och temadagar om skola, fritid eller något annat område, "det måste ju inte alltid vara kris för att vi ska göra något", påpekar Patrik Andersson.

Ser då Samverkansgruppen sitt arbete som främjande eller förebyggande?

– Jag tycker det är en mix, säger Patrik Andersson bestämt.

– Ja, från början jobbade vi mer förebyggande, instämmer Göran Lundström. Det lät liksom mer konkret, det var lättare att söka pengar till "drogförebyggande arbete".

– Men jag tycker förebyggande låter så negativt, säger Marianne Wik. Det låter enbart som något man gör för att spara pengar! Jag skulle vilja säga att vi jobbar "förfrämjande" i Nexus.

Patrik Andersson avslutar:

– Vi kan möta strulet med främjande arbete. Läger, samtal, det kan räcka långt. Den som är en riktig rövare i skolan kanske står lugnt och bakar bullar på fritidsgården! Allt handlar om vår människosyn: jag skulle vilja säga att vårt förhållningssätt är främjande, men att vi jobbar förebyggande!

ANKHAREN

Thomas Östlund

Boxning med socialt ansvar

För många ungdomar i Gamla Uppsala är boxningslokalen som ett andra hem. Och det är ett hem med fasta normer och krav, men också med plats för kärlek. För några är boxningen den enda fasta punkten – i en annars smått kaotisk tillvaro.

Det är nåt som inte riktigt stämmer. Det är nästan bara tjejer i boxningslokalen.

– Jo, jag hade också fördomar i början, säger ledaren Kermith Fredriksson med ett leende. Men så ställde jag mig själv frågan: med vilken rätt ska jag bestämma vad folk ska göra? Jag hade inget bra svar på den frågan.

Tjejernas träning är på väg att sluta och efter stretchningen försvinner de flesta snabbt ut till omklädningsrummen. Men några stannar kvar, står och snackar och spanar lite på killarna som strax ska börja sitt pass.

– Jag blev nyfiken och testade. Jag fastnade direkt efter första uppvärmningen, säger Helen Klint, 17.

Hennes kompis Marlene Eldh nickar instämmande.

– Helt suveränt för kroppen. Men träningen är tuff.

Tre gånger i veckan kommer de till boxningslokalen, som tillhör Uppsala Idrottsförenings boxningssektion och ligger invid Heidenstamskolan i Gamla Uppsala kommundel.

Helen har tidigare tränat gymnastik.

– Där var det en kylig stämning, här stannar man kvar efteråt, säger hon.

Varken Helen eller Marlene kände någon på boxningen tidigare.

– Men det märks att det är en bra gemenskap. Så vi kommer definitivt att stanna. Jag vill bli starkare, säger Marlene.

En vändpunkt

Lutad mot en vägg står Mosa Sayed och nickar lätt åt killarna som värmer upp med snabb löpning runt boxningsringen, lokalens självklara medelpunkt. Mosa är klubbens affischnamn och svensk mästare i 63,5 kilosklassen. Mitt uppe i en elitsatsning med sikte på OS i Aten, vill han ändå hålla kvar kontakten med ungdomarna i lokalen.

– Här ser man människor växa, säger han. Titta ut bland killarna och du ser flera som haft det riktigt jobbigt men som nu engagerar sig för en bra sak. Ingen är ju ofelbar alltså, men du vet, här ställer man krav. Man reagerar alltså. Till och med jag som är svensk mästare måste sköta mig, säger han och slår ut med armarna...

Mosa Sayed är själv uppvuxen i området, och efter några struliga ungdomsår blev boxningen en vändpunkt. Nu är han inne på sin sjunde termin på universitetets juristlinje.

– Ska bli advokat, känns liksom bättre än åklagare, säger han.

Kermith Fredriksson är boxningslokalens självskrivna ledargestalt.

– Tränare, ungdomsledare, bingolottoförsäljare..., man är väl det mesta, säger han själv.

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

Kermith Fredriksson har många olika roller. "Tränare, ungdomsledare, bingolottoförsäljare, man är väl det mesta", säger han själv.

Kermith känner sina ungdomar. Han pekar lite försiktigt upp mot ringen och berättar att flera har sysslat med kriminalitet och droger.

– Några har varit riktigt nere i skiten, ska du veta, säger han.

Och alla vi möter intygar samma sak: boxning är bra medicin för struliga ungdomar.

Var ligger då hemligheten? Varför lyckas boxningen med det som man misslyckas med inom andra verksamheter?

Frivilligheten är det som Kermith först av allt nämner. Han jämför med sitt vanliga jobb som behandlingsassistent.

– Där är det mycket svårare. Hit kommer man självmant.

Raka besked och tydliga regler

Kombinationen av idrott och social medvetenhet tror Kermith är en annan förklaring. Inställningen bland ledarna är solklar: Den som kliver in i en boxningsring tar på sig ett personligt ansvar. Raka besked om tydliga regler gäller. De aktiva representerar klubben och ska vara ett föredöme, i och utanför ringen. Respekt för alla människor, oavsett kön eller ursprung, är en självklarhet.

– Det hela bygger på överenskommelser. Vi vill att våra aktiva ska ha en plan med sina liv, säger Kermith.

Men det går att göra snedsteg även för den som är aktiv i boxningen.

– Vi tar ett ordentligt snack om det behövs. Men det finns också lägen då jag vet att boxningen är det enda de har, när allt annat i livet gungar.

För Kermith är det bara två saker som aldrig någonsin är förhandlingsbara.

– Droger och våld. Där är jag benhård, och ungdomarna måste helt enkelt välja sida.

I och med att boxningen är en del av Samverkansprojektet i Gamla Uppsala har också samarbetet med andra ungdomsverksamheter i området utökats. Man har ordnat läxläsning i klubbens regi, med målet att alla som tränar i föreningen ska ha godkänt i kärnämnen.

– Men det är viktigt att vi behåller boxningen i centrum. Vi får inte förvandlas till någon socialförvaltning, säger Kermith.

När mycket av idrotten har blivit helt elitdominerad lever den sociala dimensionen alltså kvar i boxningssektionen.

– Boxningen föddes ju bland de fattiga i Londons East End. Det är en ledstjärna vi vill hålla fast vid, säger Kermith.

Att unga människor på väg utför får möjlighet att återupprätta tron på sin förmåga och hitta en plats i tillvaron, är kanske kvitto nog på att receptet tycks fungera. Ekonomi känns i det sammanhanget inte så angeläget. Endast en siffra ska därför nämnas. Sedan boxningens ankomst till Gamla Uppsala har skadegörelsen kring Heidenstamskolan minskat med 140 000 kronor per år. Kanske finns det ett samband.

Vi vill bygga på det friska

Claes Tollinger har varit med ett tag och är laddad med historier.

Om den arbetslöse kurdiske man som fick jobb på fritidsgården – utan att kunna ett ord svenska.

Om ungdomsgänget som vält polisbilar och fick förtroendet att anordna en skoldans.

Om alla de fajter han utkämpat med politikerna – för att bibehålla en bra fritidsverksamhet för ungdomar.

Efter 20 år som "ungdomsarbetare" rör sig Claes Tollinger hemtamt i Gamla Uppsala. På väg in i pizzerian hejar han på en CP-skadad rullstolsburen kille.

Claes Tollinger har varit med ett tag och är laddad med historier.

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

*Kaspar Sinabian,
före detta iransk
mästare, tränar
med Patrik Langer.*

*Från vänster:
Jimmy Mattsson,
Isak Karlsson och
Sackor Verdier.*

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

– Jag anställde honom på sommarjobb, det gick lysande fast ingen trodde det, förklarar han.

Gamla Uppsala är en av 14 kommundelar i Uppsala. Här bor drygt 20 000 människor i blandad bebyggelse. Kommundelen är dock en av de mest belastade vad gäller kriminalitet och socialtjänstären. Claes Tollinger är fritidsledare, men har de senaste tre åren varit projektledare för Samverkansprojektet. Han berättar om guldåren på åttiotalet, då fritidssektorn expanderade kraftigt i Uppsala.

– Men runt omkring de blomstrande fritidsgårdarna fanns ungdomar som vi aldrig nådde, som i stället hamnade hos socialtjänsten.

Det var också bakgrunden till den tanke om samverkan som för ett tiotal år sedan började växa fram i Gamla Uppsala. Det var då som begreppet TeenWork föddes.

I TeenWork samlas fritid, socialtjänst, skola och föreningsliv i ett konstruktivt samarbete. I grunden finns en strävan efter att hitta ett gemensamt förhållningssätt mellan olika yrkesgrupper. Att människor i kommundelen ska känna varandra över gränserna och att olika kompetenser ska korsbefrukta varandra.

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

Gio Garcia, landslagsboxare, och sambon Sara Mustonen, tvåa i Sverige, tränar tillsammans.

*Pantea Moradi,
svensk diplom-
mästarinna 2002,
bearbetar päron-
bollen.*

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

– Prestigelöshet är centralt i sammanhanget, säger Claes.

Det finns ett särskilt program som bär upp alla insatser på barn- och ungdomsområdet i kommundelen.

– Vår grundfilosofi är att bygga på det friska. De allra flesta ungdomar fungerar bra. Claes räknar upp olika ”friskfaktorer”, sådant i ungdomars liv som minskar risken för att de ska spåra ur. Det handlar bland annat om att ungdomar ska känna sammanhang i sin tillvaro, att de ska ha egna drivkrafter, att de ska ha en bra relation till någon vuxen och regelbundna vanor.

Men ändå, vad gör man då när det ”friska” inte bryter igenom?

– Det är svårt, erkänner Claes. Men någonstans handlar det om att ställa krav på ungdomarna, fast kraven måste vara konstruktiva.

Här är samarbetet med Uppsala Idrottsförenings boxningssektion – och även andra föreningar – av stor betydelse.

– Många av tuffingarna vi inte nådde hade letat sig till boxningen själva. Det var då vi tillsammans började formulera tankarna om boxning med socialt ansvar.

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

*Vi har kommit
för att stanna!
Ett 40-tal tjejer
mellan 10 och 30 år
tränar i UIF.*

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

Det gäller också att verkligen möta ungdomarna och ta sig tid, inte bolla dem hit och dit. För hos alla finns något friskt att bygga på.

– Vi hade en kille som gick omkring och rånade folk här i området. Vi satte oss ned och frågade vad han ville. ”Jag vill bli DJ”, svarade han. Okey, vi skickade honom på utbildning på Fryshuset och sedan ledde han DJ Academy här på fritidsgården.

Claes Tollinger anser att man kommit en bra bit på väg när det gäller att samordna arbetet med ungdomsfrågorna. Vad som framför allt kan förbättras är samarbetet med skolan.

Detta är nu inget unikt för Uppsala utan en genomgående erfarenhet i samverkansprojekt på ungdomsområdet.

Pablo Lagos, en av klubbens många duktiga boxare.

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

- Skolan är inte den öppna kulturinstitution i samhället som den borde vara, säger Claes som anser att det är mycket svårt att få deras helhjärtade medverkan i något som ligger vid sidan av skolans traditionella uppdrag.
- Det finns för få fria radikaler i skolan, är hans sätt att uttrycka saken.

*Sara Olsson
ny i klubben.*

*Handskar på tork,
Armine Sinabian
studerar sina
klubbkamrater i
ringen.*

FOTO: CHRISTIAN SERRANO

Prioriterade områden i ungdomsarbetet i Gamla Uppsala

Ungdomsprogrammet i Gamla Uppsala innehåller visioner och strategier inom sex prioriterade områden. Här är några av strategierna inom vart och ett av områdena:

1. Normer och värderingar

- Alla som jobbar med barn och ungdomar ska omfattas av en gemensam värderingsgrund
- Skapa enighet mot grova normbrott
- Våga vara vuxen med personligt ansvar

2. Fritid

- Satsa på fritidsgårdarnas verksamhet
- Verka för låga lokalkostnader för föreningslivet
- Feriearbete åt alla som vill

3. Språket

- Språkets kompetens ska ha högsta prioritet i skolan
- Föräldrar stimuleras att jobba med sin egen språkutveckling.
- Stärka bibliotekets roll

4. Skapa mötesplatser

- Utnyttja bättre de lokala resurser som finns och skapa hög tillgänglighet
- Verka för att bryta isolering och skapa goda traditioner i området
- På alla sätt söka öka möjligheterna till integration mellan boende och verksamheter

5. Framtidstro/stärka det positiva

- Vara lyhörd för det engagemang som finns och stötta det som fungerar
- Ha en fond som finns varje år för projekt, typ Ungdomsstyrelsens medel
- Ge ungdomar möjlighet till att ta utökat ansvar i exempelvis skolornas elevråd

6. Samverkan för tidig upptäckt/stärka nätverket

- Verka för att upptäcka och påverka negativa förhållanden i tid
- Drogvaneundersökningar
- Erfarenhetsutbyte/gemensamma studiedagar.

(Ur Program för barn- och ungdomsarbetet i Gamla Uppsala kommundel)

Ingrid Jacobsson **Soc+skola+fritid=sant**

Samverkan mellan kommunala förvaltningar är positivt. Det är alltså om. Men i praktiken är det inte lätt. Skillnader i arbetsätt – både teoretiskt och praktiskt – gör att man kan ha svårt att mötas.

Hösten 2001 hölls en stor konferens i Kalmar, som av Ungdomsstyrelsen utsetts till "Årets ungdomskommun" året innan. Karin Hellström, som utvärderat samverkansprojektet TeenWork i Uppsala, deltog på konferensen. När hon satt och lyssnade på inläggen från talarstolen slogs hon av en oväntad samstämmighet:

– I varje inlägg nämndes något om skolan – och *alla* såg skolan som en viktig samverkansresurs i ett förebyggande ungdomsarbete. Trots detta sade många att man haft stora problem med att åstadkomma denna samverkan.

– Skolan når ju alla ungdomar i en kommun. Den skulle därför kunna vara bas för kommunens samlade insatser för barn och ungdomar. Och skolan är oerhört viktig, *alla har gått i skolan och alla ska gå i skolan*. Alla kan relatera till den på något sätt. Men detta ställer till det för lärarna, de måste ges förutsättningar att jobba på nya sätt, och det kan de inte när så många jämför med hur det var förr.

I sin utvärderingsrapport *Smarta lösningar*, om TeenWork i Gamla Uppsala kommun, skriver Karin Hellström bland annat:

När de intervjuade ska beskriva de skillnader som finns mellan olika verksamheter benämns dessa ofta som kulturskillnader. Uttrycket används när de ska förklara att de prioriterar och agerar olika beroende på vilken verksamhet de företräder. ... Även om begreppet kulturskillnad används flitigt är det svårt att enkelt beskriva vad som menas annat än att olika kommunala verksamheter faktiskt har olika mål och förutsättningar.

Som exempel på skillnader påpekar Karin Hellström att skolans huvuduppgift – till skillnad från soc – är lärandet, även om skolan har målsättningar om att ha en helhetssyn på eleverna. Socialtjänsten i Gamla Uppsala har satsat på att arbeta förebyggande i kommundelen och ser skolan som en nödvändig samarbetspartner för att lyckas fullt ut. Socialtjänsten anser dock att skolan inte lyckats leva upp till målsättningarna om en helhetssyn.

Är detta en "kulturskillnad" som är svår att överbrygga?

– Nej, jag ser det som naturligt att det är en skillnad mellan skola och socialtjänst. Men – och detta anser jag är viktigt – om ett barn ska kunna lära sig något måste det ju också fungera socialt. Samverkan mellan socialtjänst, skola och andra parter kan stärka chanserna att lyckas med detta.

Karin Hellström såg också en skillnad mellan lärare på olika stadier. Förskollärare och lärare på låg- och mellanstadiet visade intresse för barnet som "helhet". De hade en mer öppen syn på barn än högstadielärarna.

– Den inställningen kan finnas med redan vid yrkesvalet, tror Karin Hellström. De som blir lärare för yngre kanske i högre grad väljer yrket för att de är intresserade av att jobba med barn – inte för att de vill undervisa i ett särskilt ämne. Högstadielärare och gymnasielärare prioriterar däremot vissa ämnen, som de är intresserade av och vill undervisa i. De kanske ser mer till ämnena än till barnens sociala utveckling.

Skolan har genomgått en rad omorganisationer de senaste åren. Vad har detta inneburit för lärarna, tror du?

– Jag tror att omorganisationerna ofta ställt till en rad problem. Skolpengen gör att det är ett ständigt pusslande med budget. Nya arbetstider, nya typer av scheman och mer kvällsjobb har påverkat lärarnas arbetssituation. De ska jobba i lärarlag i stället för individuellt, och det tar tid och kraft att samordna. Dessutom har många nya arbetsplaner lagts på lärarna, ANT-planer, antimobbningsplaner med mera. Om då en projektplan, som i TeenWork, läggs ovanpå allt detta kan det helt enkelt bli för mycket!

Karin Hellström såg också att skillnader av praktisk natur hindrade samverkanstanken. Lärarna hade svårt att komma ifrån och gå på projektmöten på arbetstid som social- och fritidsfolket kunde. Schemabundenheten och bristen på vikarier gjorde att lärarna ofta fick avstå från inplanerade möten i sista stund. Det var inte alltid lätt för lärarna att få förstäelse för dessa praktiska problem.

En annan skillnad visade sig i sättet att lösa problemen med elever som strulade och var på väg in i riskzonen för missbruk eller kriminalitet.

– Det visade sig att skolan ville flytta över problemet på socialtjänsten: stökig elev=problem=kontakta soc=flytta på eleven=problemet löst.

– Socialtjänsten såg i stället en stökig elev=en indikation på att något håller på att gå snett=man måste sätta in förebyggande insatser=man måste jobba med helheten.

– När man har så olika inställningar är det inte lätt att kommunicera och samverka! För en stökig elev kan det vara så att skolan är den enda

trygga platsen i det dagliga livet. Även om lärarna har förståelse för det så har de ju ett antal andra elever också för vilka undervisningen måste fungera.

Det krävs alltså att parterna går varandra till mötes och lär sig mer om varandras kompetens och arbetssätt, tycker Karin Hellström:

– Man måste sätta sig ner och prata, vara öppen, inte ha några fördomar om varandras yrken.

– En konsekvens av socialtjänstens markanta initiativ och arbetssätt i Gamla Uppsala är att deras tankar och metoder blivit förhärskande, dvs. det är de som ska gälla, även för skolan. Kanske skulle en viss ödmjukhet gentemot skolan och dess personal behövas. Samverkan får inte vara skev, inte ha slagsida åt något håll.

Men det var inte bara mellan skola och soc som det gnisslade i början. Lärarna hade också svårt att samverka med fritidspersonalen. Det hamnade massor av grus i maskineriet när fritidsledarna, som ett led i TeenWork-projektet, skulle in i skolan.

– Till en början såg lärarna fritidsledarna enbart som rastvakter. Och fritidsledarna blev sura förstås, tyckte inte att deras kompetens användes. Faktum var att många lärare inte visste vilken utbildning och kompetens fritidsledarna hade, och därför såg man inte möjligheterna till samverkan.

– Men så skulle en stor innebandyturnering arrangeras i kommundelen, och då lossnade det. Då var lärarna tvungna att samarbeta med fritidsledarna kring de praktiska arrangemangen, och då blev det plötsligt lättare. Efter det gick samverkan mycket bättre.

När personal från olika förvaltningar ska samverka dyker ofta sekretesslagen upp som ett stort hinder på vägen. Går det hindret att komma runt?

– I TeenWork klarade man det på ett smidigt sätt, tycker jag. Den personal som omfattades av tystnadsplikten hade ett stort förtroende för varandra, och höll på sin skyldighet att rapportera när ett barn for illa.

– Men alla anställda omfattas ju inte av lagen, och då löste man det ändå. Till exempel i ett ärende med en elev som hade problem, där samlades eleven, familjen, skolkuratoren, läraren och personal från socialtjänsten till ett möte. Först talade alla tillsammans om vad som hänt, och gick igenom det aktuella läget. Sedan gick kuratorn och läraren ut, medan personalen från soc, eleven och familjen talade vidare.

– Vi får inte heller glömma att det är lättare att ”slippa” sekretesslagen när man arbetar främjande/förebyggande. Då behöver man överhuvudtaget inte komma in på lagen. Den blir ju bara aktuell när det uppstår problem eller diskussioner i enskilda ärenden.

Arbetsätten främjande och/eller förebyggande har diskuterats mycket i Ungdomsstyrelsens samverkansprojekt.

Anser du att de skiljer sig åt?

– Nej, jag ser inte främjande och förebyggande som två olika saker. Personligen ser jag främjande som ”första förebyggande”, som i första hand innebär generella åtgärder riktade t.ex. till en speciell åldersgrupp. Det finns en gradskillnad mellan begreppen, men de befinner sig på samma skala, anser jag.

Är det överhuvudtaget möjligt att enas kring modeller som får samverkan att fungera smidigare?

– Nej det tror jag egentligen inte. Visst kan man skapa rutiner, men allt beror till slut mycket på de inblandade personerna. Genom att studera hur andra har lyckats eller misslyckats i samverkansprojekt kan man få idéer och inspiration, men jag tror knappast att man kan kopiera ett befintligt arbetsätt rakt av. Man måste se att samverkan fungerar i praktiken för att våga satsa på det som arbetsätt.

– Ett sådant praktiskt exempel var innebandyturneringen, som jag redan nämnt, och andra gånger samarbetade personal från olika förvaltningar och skolan kring temadagar. Därifrån kunde man sedan utvidga samarbetet och samverkan till att gälla också i vardagen.

Några generella "samverkansmodeller", som kan flyttas från en kommun till en annan, tror alltså inte Karin Hellström på. Men hon vill betona att det alltid är viktigt att samverkan är sanktionerad uppifrån (politiker, kommunledning). Cheferna har haft en stor betydelse för arbetet i Gamla Uppsala. Det man särskilt nämner är att de varit engagerande och stöttande men lämnat en stor frihet till de anställda att prova sig fram och testa nya idéer. Däremot ska de högsta cheferna inte vara inblandade i den operativa verksamheten. Då tar lätt revirtänkandet över, tror Karin Hellström.

– Jag tror egentligen inte att det någonstans finns motstånd mot samverkan. Det är ofta bara brist på tid, brist på kunskap om varandras arbete och kompetens, och bristande insikt om vilka möjligheter samverkan kan ge som gör att den inte blir av.

Empowerment

Empowerment

Botten upp-principen, inte uppifrån och ner, utan nerifrån och upp. Empowerment, som kan översättas med maktmobilisering, har blivit samlingsnamnet för arbetet att öka möjligheter och handlingsutrymme för grupper och individer så att de kan påverka och förändra de villkor som begränsar deras liv. Arbetet bygger på demokratiska principer, som alla människors lika värde och att alla är kapabla att styra över sina egna liv. Ord som förknippas med empowerment är: gräsrotsorganisering, socialt stöd, delaktighet, självförtroende, makt, deltagande och självstyrelse.

Att arbeta utifrån ett empowermentperspektiv betyder att skapa möjligheter både utifrån individen och samhället. Utan kopplingen mellan dessa båda blir arbetet gagnslöst. Att till exempel från samhällets sida mobilisera ett antal unga människor som tidigare inte haft varit delaktiga eller inflytande och sedan inte lyssna på deras åsikter, är att göra dem en björntjänst. Som politiker, lärare eller fritidsledare bör man vara beredd på att agera efter de ungas synpunkter.

Individen kan sällan ensam förändra utan det är först tillsammans med kollektivet som krav kan drivas fullt ut. På så sätt blir elever starka i sina argument för en bättre arbetsmiljö och de boende i ett bostadsområde får gehör för sina förslag på att förbättra sitt centrum. Därför utmanar empowerment etablerade maktstrukturer. Är du redo för att allt kan vändas upp och ner?

• *Jan-Erik Perneman skriver om hur det medskapande mötet kan stödja frigörandet av egna och gemensamma krafter*

• *"Vi vill ha verkligt inflytande" – ungdomsrådet i Båstad berättar*

• *Läs om hur ett demokratiprojekt förändrade bostadsområdet Hammarby-Råby*

Jan-Erik Perneman

Det medskapande mötet

– om det mänskliga mötets olika former

Hur kan ett utsatt möte förändras till ett insatt, medskapande möte? Denna artikel fokuserar på det medskapande lärande mötet; att stödja frigörandet av egna och gemensamma krafter – ”empowerment” – som individ, grupp och organisation.

I skolan på Rävaskullen, i slummen i Rio de Janeiro, i studiecirkeln om miljö och i nätverksbyggandet för ursprungsbefolkningens egna organisationer... I många olika sammanhang har jag försökt att beskriva och förstå hur olika former av möten mellan människor, grupper och kulturer kan gestaltas, förändras och utvecklas. Jag har upplevt och förstått att vi människor genom möten med andra kan växa i närhet, delaktighet, kunskap, vishet, och gemensamt skapande. Men vi kan också bli förminskade och utsatta.

Det finns motstridiga krafter i varje människa, i varje grupp och i varje samhälleligt sammanhang. Utmaningen är att kunna forma möten där alla kan få möjlighet att utvecklas, mogna och leva mänskligt. Helt kommer vi aldrig att lyckas, men i det lilla och i det stora, i det nära och i det världsvida utmanas vi till att vara livets medskapare, att arbeta för och ge stöd till livet. Inuti mötet kan vi förändras och genom vårt möte kan vi förändra.

Genom min medverkan i Samverkansprojektet har min förståelse och reflektion fördjupats framför allt genom ett nära samarbete med aktiva socialarbetare och fritidsledare i Finspång, Nynäshamn och Söderköping.⁴ Min medverkan som forskare har skett genom en aktionsin-

⁴ Från Finspång: Christina Kjällgren Pettersson (också i det s.k. SocSamprojektet), Pierre Lindwall, (projektledare) och Anders Bengtsson i Grytgöl, som gjort en cd med temat *Sammanhållning och samverkan i föreningsanda*. Från Söderköping: främst Göran Lundström, Patrik Andersson (Samverkansgruppen) och Maria Branzell Hermelin (projektledare Nexus) med rapporterna *Att frigöra engagemang* och *Inuti mötet – om nätverk och medskapande som frigörande kraft*. Från Nynäshamn är det främst Matti Vuorinen som medverkat med sin rapport *Möten med utsatthet – erfarenheter och tankar från arbete bland barn och ungdomar*.

riktad, deltagande forskning där jag tillsammans med dem som finns i verksamheten utvecklat olika former för självdokumentation, analys och tolkning. Vi har försökt att tydliggöra hur samverkan gestaltas i det individuella mötet, inom grupper, mellan grupper, organisationer och institutioner. Vi har beskrivit, analyserat och tolkat möten som förändrats från att vara "utsättande" (separerande och marginaliserande) till att bli "insättande" (integrerande) och "medskapande" (interagerande). Våra reflektioner har djupt allmänmännsliga dimensioner; att öka vår förståelse för hur möten mellan människor kan bidra till ömsesidigt utbyte och gemensam utveckling, både för den enskilde individen och för grupper av individer.

Min medverkan i projektet har handlat om att reflektera kring främjandet av det goda mötet och förebyggandet av det dåliga mötet. Med mina ord innebär det att utveckla tankar och praktik kring vad det medskapande respektive det utsättande mötet innebär, men också att tydliggöra det medskapande mötets förutsättningar och möjligheter i ett ungdomspolitiskt sammanhang. Jag vill i denna artikel kortfattat redogöra för olika former av möten; vad som karakteriserar dem, deras sammanhang och komplexitet och hur de kan gestalta sig på individnivå, gruppnivå och organisationsnivå. Men den viktigaste analysen är hur förändringen av mötet kan leda till ett samverkande och medskapande möte.

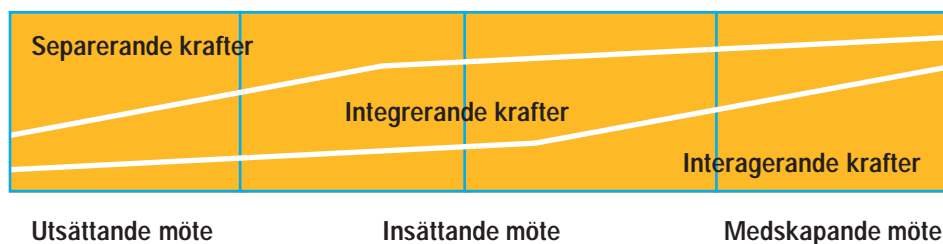
Olika former av möten

När människor möts så kan det ske på olika sätt, med olika syften och med olika resultat.

Jag har i min tidigare forskning funnit att det är meningsfullt och rimligt att tydliggöra tre olika krafter i ett möte; de separerande, de integrerande och de interagerande. I denna artikel har jag valt att särskilja tre olika former av möten; det "utsättande", det "insättande" och det "medskapande"⁵.

⁵ I min avhandling, Perneman (1977), använde jag begreppen förtryckande, anpassande och frigörande. Innebörden i medskapande ligger nära betydelsen av begreppet empowerment.

Grafiskt vill jag illustrera att dessa krafter finns i olika hög grad i dessa tre olika former av möten.

Det är här viktigt att poängtera att inget möte bara är präglad av en enda kraft. Därför finns det alltid en potentiell möjlighet att mötet förändras. Ofta kan det till och med vara så att syftet med ett möte kan vara insättande och till och med medskapande, men resultatet blir ett utsättande möte för någon av de personer som deltar. Hur många lektioner i skolan, samtal i en elevvårdskonferens och sammanträden mellan kollegor har inte blivit så?

Utsättandet, insättandet och medskapandet finns i de deltagandes medvetna och omedvetna grundsyn (perspektiv och förhållningssätt) och i deras handlingar och göranden (det som faktiskt sker). Men det finns också i de yttre omständigheterna i form av gruppstruktur och organisation.

Jag har funnit att det är tre dimensioner som är viktiga att tydliggöra i beskrivningen och analysen av olika former av möten.

- Graden av närhet; interaktiviteten med andra.
- Graden av ordning; balansen mellan mötesprocess och mötesstruktur.
- Graden av reflektion; djupet och formen för reflektionen över vad som hänt och vad som kan hända.⁶

Reflektion
begrunder,
eftertanke

⁶ I denna artikels förenklade beskrivning av de olika formerna för möten följer jag i stort denna indelning. Den som vill fördjupa sig i dessa dimensioner kan se vidare i Perneman & Branzell Hermelin (2002).

Det utsättande mötet

I det utsättande mötet sker kontakten på ytan och det finns en avskildhet och ett avstånd mellan dem som deltar. Det karaktäriseras av *separande* och monolog, av att det som sägs redan är klart, strukturerat, tvärsäkert och att det inte ifrågasätts. Mötet präglas av att det är *en* tolkning som gäller. Bakom detta kan finnas lästa positioner, konflikter, aggressivitet, förutfattade meningar, fördomar, bristande förståelse, otrygghet, osäkerhet, rädsla eller misstro.

I det utsättande mötet sker det ingen verklig förändring, snarare blir det mer av samma sak – mötesdeltagarna säger samma sak när de går därifrån som när de kom. Mötet leder ofta till osäkerhet och distans och till ett ytterligare separerande, exkluderande och marginaliserande av personer eller frågeställningar.

För att använda Martin Bubers terminologi är det ett "Jag – Det"-möte. Resultatet blir lätt en diagnostisering som leder till objektivering, osäkerhet, distans och "icke-möte". Personen, den andre, hamnar i ett slags hjälplöshetsförhållande. Det är viktigt att komma ihåg att ett möte kan bli utsättande trots att syftet liksom viljan kan vara ett helt annat.

Diagnostisering
ställa diagnos (på),
fastställa, bestämma

Det insättande mötet

I det insättande mötet sker ett utbyte. De som deltar delar erfarenheter och tankar och det finns ett ömsesidigt intresse. Mötet kännetecknas av att det är flera tolkningar som gäller.

Det insättande mötet präglas av ett intresse för den andre, vilja till att lära känna, möjlighet till *integration* av deltagarnas olika världar, vilja att skapa kontakt och försöka förstå. Det är spännande och mötesdeltagarna visar engagemang och en önskan att medverka. Mötet skapar förtroende.

Integration
samordning
till en helhet

Behovet av integritet och identitet är en viktig förutsättning för ett insättande, dialogiskt möte. Att bli sedd som en människa med resurser, som kan ge och få förtroenden. Att bli sedd som den man är och att man duger som man är. Buber skulle troligen kalla denna form av möte för ett "Jag – Du-möte". Men jag tycker mig ha funnit att det finns en

Integritet
oberoende, självständighet, frihet
från inblandning

ännu djupare form av möte som handlar om det gemensamma skapandet och förändringen både av jaget och av den andre i relationen.

Det medskapande mötet

I det medskapande mötet föds något nytt. I grunden handlar det om en ny förståelse för ett problem, en situation eller en annan människa.

Interagerande
växelverkande,
samspelande

Denna form av möte karaktäriseras av ett *interagerande*, vilket bygger på empati och ett genuint intresse för den andre. En förutsättning för ett medskapande möte är insikten att var och en måste få möjlighet att utveckla sina egna resurser. Mötet bygger på tillit, trygghet och förtroende. Det tillåter och uppmanar alla att delta och att tala. Mötet leder till ett interagerande mellan de deltagande och till ett ömsesidigt utbyte och nyskapande.

Det medskapande mötet handlar om respekt, integritet och människovärde. Det ger empati, bekräftelse och närhet, men framför allt är det ett möte som förändrar dem som deltar. Hur det gestaltas är olika beroende på vilka som möts och hur situationen ser ut. Ett kännetecken är att det är en gemensamt framarbetad tolkning som gäller.

Det "utsättande mötets", det "insättande mötets" och det "medskapande mötets" olika kulturer.

Utsättande	Insättande	Medskapande
Monokulturalitet	Mångkulturalitet	Interkulturalitet

Varje form av möte innehåller alltså i olika hög grad de krafter som är separerande, integrerande och interagerande. Krafterna finns där samtidigt, och att identifiera, förstärka eller försvaga dem är en viktig uppgift för mötesledaren eller för den som känner eller tar ansvar för vad som händer i ett möte. Det innebär att skapa bra förutsättningar för mötets planering, genomförande och uppföljning.

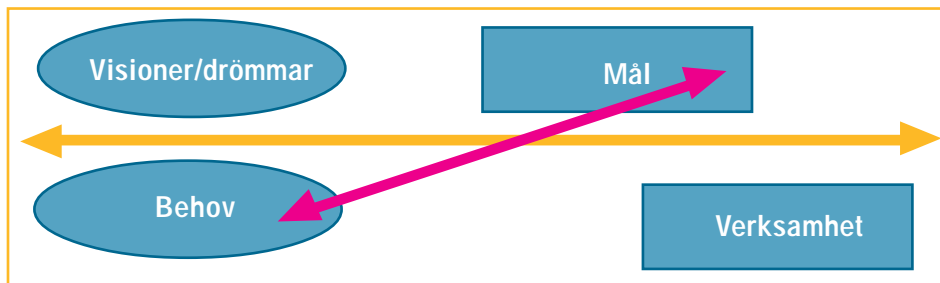
Denna enkla beskrivning av olika former av möten har utgjort underlaget för att analysera och tolka vad som hänt i en del av Samverkansprojektets olika försöksprojekt. Utifrån detta har det utvecklats en större medvetenhet kring hur man kan planera, genomföra och följa upp både formella och informella möten.

Enkelheten i struktureringen av de olika mötesformerna bör inte förläda oss till att förringa komplexiteten i själva fenomenet mötet. Enkelheten kan hjälpa oss att tydligare kunna se för att på ett rimligt sätt kunna förstå vad som händer och handla därefter i varje nytt möte. Komplexiteten i mötet med andra blir uppenbar varje gång någon vägar förverkliga ett medskapande, interkulturellt möte.

Mötets sammanhang och komplexitet

När jag reflekterar kring mötet i dess mer samhällliga och organisatoriska sammanhang, framför allt i relation till de tre kommuner som jag varit delaktig i under några år nu, så blir jag imponerad över det välfärdarbete som vi utvecklat i Sverige. Från ett internationellt perspektiv är det mycket som vi kan vara stolta över, till exempel vår strävan efter att skapa en omsorg för alla invånare. Dessutom är formerna för ett folkligt bildningsarbete, som till exempel studieförbund och folkhögskolor, något som borde inbjuda till eftertanke och ökad nationell självkänsla. När den brasilianske pedagogen Paulo Freire besökte Sverige under 1970-talet blev han imponerad av det svenska välfärdssystemet och folkbildningsarbetet. I dag finns fortfarande viljan och ambitionen att forma behovsstyrda system, att försöka utgå från individen och låta systemet stödja även de svagaste, att utveckla verksamhet som utgår från aktuella behov, att bidra med resurser till verksamheter som inte har några och att försöka skapa en helhet av olika delar. Samtidigt blir jag bedrövad när jag märker att vi ibland bara övertagit former och modeller från tidigare generationer och låst fast strukturer som gör det svårare att förverkliga det som det verkligen finns behov av. Ibland är det tydligt att visionen, målet har förlorats.

Samverkansprojektet har varit ett medvetet försök att stödja utvecklingen av en förnyad medvetenhet om det goda välfärdsarbetet och det samverkande gräns- och sektorsöverskridande kommunala arbetet. Nästan parallellt med detta projekt har två andra samverkansprojekt, SocSam och Frisam, genomförts på initiativ av Socialstyrelsen.

Spänningarna mellan olika individers och olika gruppers behov och skapandet av former för att i en kommunal organisation möta dessa behov har varit ett ständigt återkommande tema i de samtal jag som forskare har haft med verksamma i de olika kommunerna. Medvetenheten och reflektionen kring vad som faktiskt sker i det dagliga arbetet har utmanats. Grundläggande frågor har ställts om hur kommunala aktörer kan utforma samverkan: Hur kan en kommun kontinuerligt organiseras utifrån människors behov? Hur kan de olika aktörerna *balansera* mellan arbetsprocess och verksamhet, mellan struktur och delaktighet, mellan ansvar och reflektion? Ett annat sätt att uttrycka det är hur kommuner i själva organisationen och i den verksamhet som blir resultatet kan arbeta utifrån ett medskapande perspektiv (empowerment). I de flesta kommunala sammanhang blir det också viktigt att undersöka och reflektera över de samhällsekonomiska konsekvenserna av samverkan.

När jag jämför Nynäshamn, Finspång och Söderköping så är det tre helt olika organisatoriska sätt som jag har mött i samverkansarbetet.

Inom projektgruppen i Nynäshamn fanns en tydlig idé och genomtänkta förslag till struktur för samverkan, och det gjordes flera försök att

förverkliga detta. Men det var svårt att genomföra på grund av att det på chefsnivå inte gick att skapa en gemensam syn. Därför kunde cheferna inte heller enas om att ge stöd till olika initiativ. I Nynäshamn ledde oenigheten till att en medskapande samverkan inte var möjlig. De fragmentiserande, utsättande krafterna blev för stora.⁷

I Söderköping finns samverkansgrupper och ett antal professionella eldsjälar, som tar nya initiativ och visar möjliga sätt att arbeta. En procent av kommunens budget används som en hävstång för att frigöra engagemang till arbetet med unga. Samverkansgrupperna kan snabbt och flexibelt möta olika behov och de använder sig av människors fantasi och kreativitet för att lösa olika problem. I Söderköping har framväxten av samverkansarbetet varit starkt personberoende. Organisationsformen bygger på ett antal personers starka engagemang och utformandet av verksamhet sker ofta i "ett fritt utrymme" med möjligheter att med egna resurser förverkliga idéer utanför den ordinarie verksamheten. Mellancheferna har fått en viktig roll i införlivandet av ny verksamhet.⁸ Men en kritisk punkt som jag ser är hur de initiativ som blir resultatet av samverkan över sektorsgränserna fortlöpande kan integreras i det ordinarie arbetet.

I Finspång tog de lokala cheferna inom kommunen initiativ till samverkan. Det tog ett par år att förankra arbetssättet politiskt, och man har försökt utveckla ett metodiskt synsätt som präglar hela kommunen. Samverkan kring barn och unga får inte vara upp till enskilda handläggares godtycke. Här poängteras också att den politiska förankringen måste vara med från början. Det finns spelregler för arbetet som ger resultat, och kommunstyrelsen är beredd att ge samverkan mer utrymme. Men många personliga egenskaper är också viktiga, som exempelvis att ha legitimitet och att kunna genomföra en dialog. En av projektledarna säger: "Att vara specialist, professionell specialist, innebär att ha kunskaper om andra verksamheter ur ett helhetsperspektiv." En kritisk punkt som jag ser är hur kreativitet och flexibilitet kan komma till uttryck i en redan färdig organisation, och hur politiker och andra kommunala aktörer ser och möter de nära behoven.

⁷ Vuorinen (2001).

⁸ Perneman & Andersson (2002).

Ett intressant exempel på ett litet samhälles engagemang och organisering utifrån behov hämtar jag från Grytgöl, en liten by med cirka 450 invånare i Finspångs kommun. Där har samverkan skett mellan i första hand idrotts- och föreningslivet och skolan i byn, men det finns också ett utvecklat samarbete mellan idrottsklubben och kommunen. De grundläggande idéerna är *sammanhållning* och *delaktighet*. Många vill dra sitt strå till stacken och det har utvecklats stor kreativitet och stort socialt engagemang.

Hur har detta kunnat hända i Grytgöl? Karnevalståget på midsommarafton är en förklaring och ett stolthetsprojekt. Det startade redan 1943 och alla i byn är engagerade på ett eller annat sätt. Andra viktiga gemensamma aktiviteter är Trettondagsrevyn, Valborgsmässöfirandet och visfestivalen under två dagar varje år. I arbetet med barn och unga tar idrottsföreningen Grytgöls IK stort ansvar i bygden. Föreningen försöker värna om alla genom bad- och simskola, lekpark och hockeyrink. I det man i Grytgöl kallar "utvecklingsspåret" arbetar olika aktörer för bevarande och utveckling av skolan, för service och kommunikationer. Man stimulerar nysatsningar och nyetableringar och driver projekt för arbetslösa.

Varför fungerar detta i Grytgöl? Så här uttrycker några av de ansvariga det: "Det är en bred verksamhet med många engagerade medlemmar, med kvalitet, trivsel, (i många föreningar pratar man om den ensamma eldsjälens, här finns många som var och en har sin nisch och brinner för sitt) gott anseende, många sponsorer, goda relationer med kommunen och arbetet ger långsiktiga ekonomiska fördelar för byn."

I analysen av arbetet i Grytgöl ser vi att om man samlar resurserna och tar ett helhetsgrepp så blir man ofta framgångsrik. Hur denna helhet, detta stöd utformas har jag sett olika organisatoriska former för, men jag har sett få så tydliga exempel som Grytgöl på ett medskapande arbete där ett helt samhälle är involverat.

En fråga som var viktig när jag samtalande med de verksamma i kommunerna om deras arbete var om samverkan var "jordad i människorna". Frågan kan kanske ställas i vilken utsträckning som det på organisationsnivå sker ett medskapande utifrån ett empowermentperspektiv. Den of-

fentliga sektorn skiljer ibland på olika verksamheter. Olika former för samverkan kan motverka detta genom att verksamheter samordnas och synkroniseras, men det verkliga gemensamma skapandet, medskapandet, bygger på att samverkan är förankrad som idé i människors sätt att tänka, och att det finns utrymme och stöd för dess förverkligande. Det handlar om barnen, ungdomarna, ledarna i olika verksamheter, chefer och politiker.

Det väsentliga för samverkan är att idén om ett medskapande får möjlighet att utvecklas och förankras i varje människa och att det ges ett yttre stöd i form av materiella och organisatoriska förutsättningar.⁹ En generell fråga är hur en medskapande offentlig sektor kan formas och vad ungdomarnas roll blir i den. I de studier som gjorts i Söderköping, Finspång och Nynäshamn har vi funnit två viktiga faktorer:

- Att kommunen arbetar med behovsinventeringar för att skapa en gemensam kunskapsgrund, till exempel genom att man tittar närmre på hur det ser ut för ungdomar i olika miljöer. Under arbetet lär de kommunala aktörerna känna varandra. Tillsammans utvecklar de gemensamma begrepp och får på så sätt en gemensam kunskapsgrund. Förebyggande- (förhindra) och främjande- (stimulera) begreppen blir viktiga. Det innebär att utveckla former för att förebygga ohälsa och främja hälsa.

- Att det finns en organisatorisk struktur för legitimitet av arbetet. De yttre ramarna ger trygghet för samverkan. Det är viktigt att personer i olika sammanhang och på olika nivåer ger utrymme och legitimitet.

Jag har i mitt arbete kunnat särskilja helt olika ingångar på vilket ansvar kommuner tar för unga med problem. Ibland tar myndigheter ansvar för individens rehabiliteringsprocess, ibland stöttar myndigheter individen eller så uppmanas individen att ta ansvar helt själv för sin egen rehabiliteringsprocess. Som jag ser det medskapande arbetet handlar det inte om en "utelämnande frihet" utan om att varje person och grupp bör

⁹ En ingående analys och tolkning på gruppnivå kan vi se i exemplet Nexus i Söderköping (Perneman & Branzell Hermelin 2002).

”äga sitt eget inlämnande”. Professionaliteten ligger i att avgöra vad som är lagom för varje individ i varje situation och hur mycket man som vuxen ska interagera. Detta avgör vad som bör göras på ett optimalt sätt. Att utgå från den ungas behov, både som individ och i ett grupperspektiv, leder till lösningar som kan bli frigörande. Det är träningen av denna förmåga och detta medvetenhetsskapande som är viktiga dimensioner i utvecklandet av ett medskapande arbete i en kommun.

”Modeller” för medskapande möten

Vad ligger till grund för de modeller för samverkan som jag har tagit del av i de olika kommunerna? Vilka slutsatser kan dras?

Modeller måste utvecklas lokalt och kontinuerligt

Modeller för samverkan måste utvecklas kontextuellt, utifrån de förutsättningar som finns i varje sammanhang. Men man kan se vissa generella förutsättningar, förhållningssätt och handlingslinjer för att det medskapande mötet ska kunna gestaltas.

Det är viktigt:

- Att ha en genomtänkt värdegrund. Formerna för samverkan kan sedan bli väldigt olika beroende på sammanhang, förutsättningar och möjligheter. Det är bara fantasin (och ibland kanske också modet) som hindrar.
- Att kunskap och lärande är en mångdimensionell process som växer ur sambandet mellan reflektion och handling.
- Att våga pröva och ge stöd till varandra. Trygghet är en grundförutsättning för att våga göra något.
- Att rikta krafterna åt rätt håll, fokusera, koncentrera och behålla helhetsperspektiven.
- Att allting växer inifrån och nerifrån. Men det måste skapas organisatoriska förutsättningar för att det ska kunna växa. Det är framför allt viktigt att skapa en miljö där människor kan och får lära själva. Att skapa en balans mellan inre och yttre förutsättningar.

*Modeller måste innehålla reflekterande dialoger**– utrymme, tid och verktyg för reflektion*

Många sammanträden och samrådsorgan har funktionen att skapa utrymme för reflektion. Men hur fungerar det i praktiken? Vad är det som gör att det skapas något, att kreativiteten kommer fram och att det sker något utvecklande för individen och gruppen? Många rapporter försöker tydliggöra detta. Men ofta ser vi en naturlighet i att skapa dessa möten. När vissa personer möts eller när någon viss person ansvarar för mötet så händer något speciellt. Eller när mötet följer en viss form så utvecklas en alldeles speciell dynamik (drama, nätverk, tankebok...). Det innebär för det första att det är viktigt att skapa en mötesstruktur som ger utrymme. För det andra behöver man utveckla former som kan bli "modeller" som man följer (exempelvis nätverksmöten, delaktighet i problemformulerandet...).

I det sociala arbetet anses det ofta vara en självklarhet att handledning individuellt och i grupp ingår som en viktig förutsättning för att genomföra ett bra arbete. Det börjar också uppmärksammas inom de pedagogiska yrkena, där behovet av den "reflekterande praktiken" börjar bli allmänt accepterat. För detta behövs en struktur som ger utrymme för att kontinuerligt och medvetet genomföra reflekterande dialoger.

Det är viktigt:

- Att ge tid till att *utveckla reflektionsmöjligheterna* hos varje människa och grupp och ge de organisatoriska förutsättningarna för detta (graden av reflektion).
- Att tillåta *det ofärdiga* så att livet och all dess dynamik får tillräckligt med utrymme (graden av ordning).
- Att den *individuella och kollektiva delaktigheten* kan utvecklas på ett meningsfullt sätt (graden av interaktivitet).

Några slutsatser kring det medskapande mötet

Hur blir nu detta inte bara ord, utan hur kan det omsättas i handling i olika sammanhang? De exempel jag har från Samverkansprojektet visar på en verklighet där detta ibland har gått att förverkliga.

Om vi nu utifrån kommunala exempel tänker på nationen och också vågar tänka globalt kring ungdomar och utsatthet så vill jag dra den slutsatsen att det samverkande mötet bara kan gestaltas av människor som strävar att förverkliga ett medskapande möte. Det innebär att främja mötet genom att väva de trådar som bildar det godas väv. Vad är då detta för metafor? Är det inte möjligt att uttrycka i handlingsplaner och konkreta strategier?

Grytgöl i Finspång, Navet i Nynäshamn, Nexus i Söderköping är exempel på sådana medskapande verksamheter. Men också där finns motkrafter. Det som är möjligt är att försöka påvisa att det är viktigt att skapa en medvetenhet om det som ligger till grund för ett handlande och dess konsekvenser i olika situationer. Och att uppmana till att var och en får möjlighet till goda förutsättningar för reflektion kring vad man egentligen vill förverkliga och vilka möjligheter man har eller kan skapa.

Samverkan och det medskapande mötet måste erövrats i varje ny situation, i varje nytt möte. Det finns inte bara där, utan är en kamp i både tanke och handling, i känsla och fantasi. Precis som demokrati, rättvisa och jämlikhet ständigt måste skapas så finns inte heller samverkan bara där. Men vi kan lära av starka och tydliga exempel och av en tankemässig klarhet. Vi kan inspireras av människor med känsla och mod, visioner och drömmar. Och från den vishet som förhoppningsvis växer fram ur detta kanske vi tillsammans kan skapa en något bättre värld. Där utsattheten minskar och ungdomstiden blir den spännande möjligheten att mogna som människa i medskapande möten med människor som respekterar en för den man är.

Litteratur

Buber, Martin (1963): *Jag och Du*. Stockholm: Bonniers förlag.

Cerruto, Leonel & Perneman, Jan-Erik (1996): "Identitet och medvetenhet – om andinsk och nordisk folkbildning". I *Årsbok om folkbildning 1996*. Föreningen för folkbildningsforskning.

Freire, Paulo (1972): *Pedagogik för förtryckta*. Gummessons.

Perneman, Jan-Erik (1977): *Medvetenhet genom utbildning – ett försök att utifrån Paulo Freires perspektiv forma ett ledarutbildningsprogram och beskriva utfallet i termer av kvalitativa skillnader*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis Studies in Educational Sciences 21.

Perneman, Jan-Erik (1997): *Utsatt möte. Flyktingen, frivilligorganisationen och framtiden*. Linköpings Universitet: Institutionen för pedagogik och psykologi.

Perneman, Jan-Erik & Andersson, Patrik (2002): *Att frigöra engagemang*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Perneman, Jan-Erik & Branzell Hermelin, Maria (2002): *Inuti mötet – om nätverk och medskapande som frigörande kraft*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Vuorinen, Matti (2001): *Möten med utsatthet – erfarenheter och tankar från arbete bland barn och ungdomar*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Elizabeth Martinell Barfoed **”Vi vill ha verkligt inflytande”**

I Båstad finns sedan 1998 ett kommunalt ungdomsråd som väljs varje år. Politiker och tjänstemän bröstar sig över ungdomarnas möjligheter att påverka, medan ungdomarna själva är mer skeptiska och efterlyser ett verkligt inflytande. Varför används inte ungdomarnas erfarenheter och förslag mer i det praktiska politiska arbetet, undrar de.

– Det räcker inte att man säger att ett förslag låter intressant och sedan händer inget. Man måste få en chans utan att idéerna behöver vara så solklara från början. Ser vi ungdomar att det händer något engagerar vi oss, menar Oscar Darpö.

Nyöppnade ungdomshuset Musteriet är ett bra exempel. Två år har det tagit från tanke till verklighet, och huset har snabbt blivit en given samlingspunkt. Ungdomarna trängs framför den splitternya DVD:n, spelar dataspel och tycker att det är coolt att ha något som är deras eget. Det kommunala ungdomsrådet har varit drivande i frågan. Sara Pålsson är 16 år och har varit med i ungdomsrådet i flera år.

– Jag tycker det är kul att vara med och påverka, men många ungdomar tycker det är trist med möten. Det tar för lång tid att få igenom sina förslag och då hoppar man av. Man kan känna att de vuxna tycker att vi ungdomar inte vet vad vi pratar om, menar Sara.

Vi träffas på ungdomshuset Musteriet, mitt i Båstad – staden som på vintern är hemvist för 15 000 människor, men där invånarantalet mer än fördubblas på sommaren. Sara Pålsson har fått förtroendet att öppna och larma av lokalen denna lördagseftermiddag. *”Men jag skulle ju få öppna själv idag!”* säger hon lite förtörnat när ungdomsledaren Kent Larsson oväntat dyker upp. Och var är Oscar Darpö och Emma Lennwall? Emma har lämnat återbud och Oscar sover sött efter en lång natt på det lokala discot Madison. Kent väcker honom via mobilen. En kvart senare släntrar en yrvaken 18-åring in genom dörren.

Raka budskap

I Båstads kommun har satsningen på ungdomar några år på nacken. År 1997 anställdes ungdomssamordnaren Katarina Viebke, vars tjänst placerades direkt under kommunstyrelsen för att få en starkare koppling till det forum där besluten fattas. Ett år senare drog ungdomsrådet igång. På några få år har man fått kommunens ungdomar intresserade och idag röstar mer än 500 ungdomar vid årliga val. Rådet består av nio ordinarie medlemmar och nio suppleanter – både medlemmar och väljare är mellan 14–24 år. Ungdomsrådet träffas en gång i månaden – uppgiften är att kommunens ungdomar ska ges inflytande i beslut som fattas, komma med förslag, genomföra aktiviteter med mera. Oscar Darpö är vice ordförande och har blivit omvald flera gånger. En långhårig och öppen kille, som efter ett par koppar kaffe pratar mycket och gärna, men som avskyr politiskt runds snack.

– Många ungdomar orkar inte höra när politikerna blajar runt och snackar skit i stället för att svara på frågan. Jag tror mer på raka budskap,

FOTO: MUSTERIET

*Musteriet har
Noreuropas
coolaste toalett.*

Oscar Darpö och Sara Pålsson tycker att politiker ska stimulera och stötta ungdomarnas egna initiativ.

FOTO: MUSTERIET

vet man inte svaret ska man säga det. Då får man också en bättre kontakt med varandra, på en mer jämn nivå, menar Oscar.

– Ja, och man slipper den där ”ni-vet-inte-vad-ni-pratar-om”-känslan, att bli överkörd. Men ungdomar i min ålder är tyvärr inte politikernas målgrupp. Vi har ju ingen rösträtt, säger Sara torrt.

En ny mötesplats

För Sara är det viktigare med handling än med snack. Under sommaren låg hon inte och pressade på stranden, nej, det var målarfärg och möbelinköp som gällde. På ett par månader genomgick det gamla äppelmusteriet i centrala Båstad en total renovering. En oansenlig fabrikslokal i trä

fick liv igen och har blivit både hemtrevlig och originell, en blandning av gammalt och nytt. Sara förevisar stolt sitt verk, mysiga rum i glada färger ger en klar hemkänsla. Här finns också "hängelhörnan", med hjärtlampetter och en snirklig divan. Namnet har fått en del vuxna att snörpa på munnen.

– Kolla här har du Nordeuropas coolaste toalett med en kompisfätölj bredvid. Vi tjejer går ju alltid på toa ihop.....

En graffititag är sprayad på väggen av ett göteborgsprofvs – en extratoa fylld med sand med en trotsig minipalm i mitten för tankarna till Andy Warhol. En handfull ungdomar och ungdomsledaren Kent Larsson har på några få månader fått ordning på huset som, trots att det bara har varit öppet i några veckor, har blivit en megahit. Gårdskorten skrivs på löpande band. "Vi är väl uppe i 90 kort, eller hur Sara?" säger Kent Larsson som kikar förbi för att se att allt är OK inför intervjun. Att han egentligen inte jobbar idag saknar betydelse.

Fortfarande är mycket ofärdigt. Det är iskallt i biljardrummet, en brandstege ska förbättras, städning finns inte med i budgeten. Kent jobbar heltid på Musteriet och får extrahjälp några timmar i veckan, men vikariepengar saknas. Ungdomarna oroar sig redan över om de ska kunna hålla öppet nästa sommar. För någon gång måste till och med Kent ha semester....

Men det positiva överväger trots allt. Vuxenvärlden öser beröm över ungdomshuset och imponeras av ungdomarnas kreativitet och framåtanda. Att en klumpig politiker i förbifarten ska ha sagt att ungdomarna bara "kladdat lite på väggarna" är något Sara inte glömmer i första taget. Och hon är besviken över att många inbjudna vuxna uteblev från invigningen.

– Jag tror att många politiker inte vill komma hit eftersom de är rädda för att bli alltför positivt överraskade. Vi har lovats att få vara här till april 2003, marken tillhör en planerad gymnasieskola, och jag tror det är därför man väljer att inte komma hit. Det är jobbigt att riva något man tycker är bra, menar Sara Pålsson.

Erik in action!
Före...

FOTO: MUSTERIET

Flera politiska partier har hållit möten i huset och det gillar ungdomarna, på så sätt får de en känsla för stället. Hotet från framtiden vilar över det nyöppnade ungdomshuset – beslutet om en ny gymnasieskola är i skrivande stund inte fattat – men det bekymrar inte ungdomarna. Nu slipper de se småsyskonen stå och hänga på "plattan" utanför mataffärn, och ungdomarna har en fredad zon i kommunen. Musteriet är än så länge bara öppet två dagar i veckan mellan 14.30 och 22.00 och ändrar skepnad allt eftersom dagen lider. Några använder det som värmestuga tills bussen kommer, de yngre som ett spännande fritids och på kvällen är det de äldre tonåringarnas tid.

Först så går vi framåt...

Sara Pålsson beskriver ungdomsinflytandet i kommunen som en slags *two-step*, med två steg framåt och ett tillbaka. Tålamod och humor är två bra egenskaper att väpna sig med när beslutena valsar runt i byråkratin.

...efter!

FOTO: MUSTERIET

Men vilka ungdomar vill vänta i evigheter på resultat? Sara och Oscar ger groteska exempel på väggar man har stängats emot. Innan ett simpelt volleybollnät kunde komma upp var det en mängd frågetecken som skulle rätas ut. *"Men där kan det inte stå" "Och inte där", "Neej, inte där heller"*. I ungdomsrådet slet man sina hår. Till slut fick Oscar och Emma själva rycka ut för att få upp nätet. Such things sucks. Och gör att vissa ungdomar ger upp.

– Man borde lyssna mer på ungdomarna från politikernas sida, sätta sig in i vad vi tycker och behöver. Livet är inte alltid så lätt när man är tonåring, säger Sara eftertänksamt.

Att hitta balansen mellan att ge och ta verkar vara nyckeln till framgång i ungdomssamverkan. Att lägga fram färdiga förslag tror inte Sara och Oscar är den bästa modellen. Smartare är då att stimulera och stötta ungdomarnas egna initiativ.

– Jag var med och drog igång ungdomsgymnastik för några år sedan. Vi startade i liten skala och fick först hjälp med trampett och mattor och lite senare med en air-tracker, en 15 meter lång matta, som drog massor av folk. Det handlar om hjälp att komma igång. Man ska ha något att jobba med själv, tror Oscar Darpö.

Men det finns inga färdiga recept på ungdomssamverkan. För ungdomar är inbördes lika olika som alla andra grupper i samhället. Oscar och Sara är bra exempel – de rör sig i vitt skilda kretsar och tycker olika i många frågor. För Sara är Musteriet en viktig del av hennes fritid medan Oscar inte använder det alls. Oscar håller på att blåsa liv i de lokala ungdomsorganisationernas förening, medan Sara har ett Afrikamärke i metall om halsen – ”för musikens skull”. Oscar tycker för det mesta att det är lätt att påverka, medan Sara menar att det kan vara tungt mellan varven. Hon har sina rötter i bygden och ser med kritiska ögon på ”turisterna och överklassen som tar över” på sommaren, medan Oscar obekymrat växlar mellan en sommar- och en vinteridentitet.

Sara och Oscars vägar hade förmodligen aldrig korsats utan arbetet i ungdomsrådet, men trots deras olika åsikter finns gemensamma hållningar. När vi pratar droger är de rörande eniga. Skrämselpropaganda ger motsatt effekt:

– Att rökning gör att fingrarna ramlar av är bara ett exempel. Och att hasch är lika farligt som heroin ett annat. Information är bra, men den ska hållas på en rimlig nivå, menar Oscar.

I somras var Oscar Darpö anställd som en av Båstads kommunvärdar, där uppgiften är att finnas med ute på gator och torg – skapa trygghet och ge turisterna service. Det var efter en stökig midsommarafton för några år sedan som kommunen kläckte idén att anställa utevana ungdomar av båda könen. En av uppgifterna har varit nolltolerans vad gäller alkohol utomhus för ung som gammal – resultatet har blivit mer än gott:

– Ja, det har nästan fått motsatt effekt. Det var faktiskt lite tråkigt när jag var ute och jobbade i somras. Allt liv och rörelse har försvunnit från gatorna och det var ju inte meningen. Nu sitter folk hemma och dricker

EMPOWERMENT

Musteriet är en "megahit" för många unga i Båstad.

FOTO: MUSTERIET

"Att ha ett ungdomsråd räcker inte, politikerna måste ge oss verkligt inflytande", säger Emma Lenwall ordförande i ungdomsrådet

FOTO: MUSTERIET

i stället. Det har faktiskt dödat lite av den speciella stämningen i Båstad, tycker Oscar.

Den paradoxala erfarenheten blir alltså att man har lyckats för bra. Nu gäller det att hitta andra vägar. Totalt alkoholförbud är inte realistiskt.

– Alkohol går alltid att få tag på. Många "turar" till Helsingör, i tjejernas vida byxor får man enkelt plats med många småflaskor. Och i skogen uppe på åsen finns svampar som säljs för ett par kronor per styck. Vill man ha tag på sprit och droger så går det, menar Sara.

... och sedan två steg till Båstad kommun har av Ungdomsstyrelsen valts ut som ett av 15 pilotprojekt.

Här finns en medveten strategi, på postmodern svenska ett "tänk", omkring kommunens ungdomsarbete, som har gjort att man lyfts fram som nyskapande på området. Bra, men långtifrån perfekt, menar många ungdomar.

– I början tyckte man att ungdomsrådet var häftigt, wow, liksom. Men sedan kom en del bakslag och vi ungdomar kände oss som gisslan. En fin grej som kommunen kunde visa upp utåt, berättar Oscar.

Emma Lennwall är ordförande i ungdomsrådet. Via telefon ger hon sin syn:

– Visst är det bra med ungdomsrådet, men nu gäller det att kommunen inte bara går ett, utan två steg framåt, och ger oss verkligt inflytande. De vuxna har svårt att lyssna på oss ungdomar, ”ni har inte varit med om något i livet”, typ.

Emma tar gymnasieskolan som exempel. Majoriteten i ungdomsrådet vill inte ha en gymnasieskola i Båstad – elevunderlaget är för litet, programmen för traditionella – men vilka lyssnar på deras åsikter? Bara för att man i ungdomsrådet tidigare varit negativ till en skola i Förslöv, som sedermera blev en solid succé, får man det i ryggen. ”Ni ville ju inte ha den skolan heller och se så bra det blev”.

– Vi vill hellre ha ett badhus. Ungarna här i Båstad får ingen hjälp med att lära sig simma, som vi fick när vi var små. Man säger att det är för dyrt. Absurt, tycker Emma.

Emma Lennwalls pappa är kommunalråd i Båstad och debatterna runt köksbordet kan bli hårda emellanåt, men Emmas engagemang verkar ha kommit för att stanna. ”Jag älskar att hålla på med sånt här”, säger hon.

Finns inte risken att ungdomsråden bara består av elitungdomar?

– Jo, visst kan man kalla oss elitungdomar. Det är de så kallat ”populära” ungdomarna som väljs och som väljs om. Många av oss har varit med från första början och det är inte så lätt att ändra på det, menar Emma Lennwall.

Vilket reellt inflytande har det kommunala ungdomsrådet i Båstad?

Emma ger ifrån sig en suck i telefonen – hon är besviken över att inflytandet mest blivit en papperstiger. Tjusigt att vifta med utåt, men till intet förpliktande. Visst finns ungdomarna representerade i olika nämnder, men det är bara i kultur- och fritidsnämnden det fungerar. Varför kan inte ungdomarna själva konsulteras i frågor som angår dem?

– Här i kommunen finns en del problem med ungdomar. Det borde vara självklart att vi som själva är ungdomar rådfrågas, man borde ta hjälp av vår egen kraft och erfarenheter, men problemet är att de vuxna inte vet vad de ska använda oss till. Att ha ett ungdomsråd räcker inte, de måste ge oss ett verkligt inflytande, menar Emma Lennwall.

I Musteriet går intervjun mot sitt slut. Hur man ska få med "vanliga" ungdomar i arbetet blir sista frågan. Oscar är snabbast att svara:

– Vi har haft några ungdomshearingar i skolan dit vi bjudit in politiker och det har funkade riktigt bra. Varje klass fick först välja ut två representanter som sedan tog upp de frågor klassen ville diskutera. Jag och Emma ledde mötet. Politikerna var faktiskt chockade över hur intresserade ungdomarna var.

Ett annat förslag är att låta ungdomsrådets möten vara öppna för alla ungdomar. Annonsera i lokalpress och på skolor och låta alla intresserade delta. Processen att få bästadsungdomarna engagerade i sin bygd är i rörelse, och framgångar och bakslag tillhör vardagen. Jämfört med grannkommunerna har man hunnit långt, menar både Sara Pålsson och Oscar Darpö.

Thomas Östlund **Råbys nya hjärta**

I stadsdelen Råby i Västerås har invånarna varit med om att skapa ett nytt centrum. Resultatet har blivit en galleria med kommersiell och offentlig service. Men husets hjärta tillhör föreningarna i Råby. Det stora allaktivitetshuset drivs av ett föreningskooperativ.

Kommunalrådet är där. Arkitekten likaså. Politiker, byggherrar och kommunala tjänstemän. Och så förstås en hel massa Råbybor som nyfikna och förundrade vandrar genom sitt nya centrum.

Råby byggdes i början av sjuttioalet och här bor idag knappt 6 000 människor. Råby delar många villkor med liknande bostadsområden i andra städer, med hög andel socialbidragstagare, många arbetslösa och stor omflyttning. Det gamla nedslitna centrumet var som ett utrops-tecken för Råbys dåliga rykte.

Men denna lördag i december vänds alltså ett nytt blad i Råbys trettioåriga historia. I det nya centrumet trängs människor på inomhusgatan, där pizzeria, familjecentrum, ICA, bankomat och spelbutik ligger vägg i vägg. Vid det lilla torget finns ett café, som också bildar entré till fritidsgården. Torget har dagen till ära fått en liten scen och där ska strax kommunalrådet Åke Hillman invigningstala. Invid torget ligger det nya biblioteket.

– Visst är det fint. Öppet och luftigt. Och att vi ligger här mitt i huset gör att vi kommer att nå många fler än tidigare, tror bibliotekarien Camilla Vesterlund.

Bara några steg från bibliotekets välfyllda bokhyllor öppnar sig allaktivitetshuset, som domineras av den stora idrottshallen, men även rymmer lokaler för föreningar och andra aktiviteter. Ett handskrivet anslag vid ingången förkunnar:

”I mer än 15 år så har Råbyborna kämpat för en idrottshall. Det gav resultat. Nu har vi fått förtroendet att driva vårt eget fina allaktivitetshus. Det är vårt – vi måste vara rädda om det!”

Politikerna frågade de boende

Nya Råby Centrum är inget som kommit till Råbyborna som en skänk från ovan. De har själva kämpat för det och i hög grad varit med om utformningen.

Inför valet 1998 gick flera partier i Västerås ut och lovade satsningar på stadsdelarna. Ett försämrat valdeltagande i en del stadsdelar, bland annat Råby, kombinerat med förbättrad ekonomi efter krisåren i början av nittiotalet, fick politikerna att stå fast vid sina vallöften.

En arkitekttävling utlystes för ett nytt centrum i Råby men innan det slutgiltiga beslutet togs bestämde politikerna att fråga de boende vad de ville ha ut av ett nytt centrum.

”Tyck om Råby”, blev namnet på satsningen där David Schanzer-Larsen med sina kollegor har han träffat över 2 000 Råbybor – främst genom möten och dörknackning. Målet var att fånga upp de idéer som fanns om hur områdets fysiska miljö kunde förbättras.

FOTO: SIMON YDHAG

”Går man ut och frågar människor vad de vill ha, måste man ju vara beredd att satsa”, säger David Schanzer-Larsen.

– En uttagsautomat och en bra mataffär var det som stod högst på önskelistan, säger David.

Mötesplatser i området var också något som efterfrågades.

”Tyck om Råby” fick ett blandat mottagande av Råbyborna.

– Ungdomar, invandrare och pensionärer var mest positiva och optimistiska. Mest desillusionerade var väl svenskar i medelåldern. Men de allra flesta som bor i Råby trivs här och försvarar sin stadsdel. De vill att det ska vara fint här, säger David.

Även David var misstänksam mot ”Tyck om Råby” i början.

– Jag frågade mig själv: Kommer jag att bli en politruk nu? Går man ut och frågar människor vad de vill ha, måste man ju vara beredd att satsa.

”Tyck om Råby” blev även en skola i demokrati och politik.

– Kunskapen är i allmänhet ganska låg om vem som beslutar vad.

Människor blir förbannade på politikerna för att Konsum stänger eller Posten lägger ner. Man blev pedagog och fick förklara en massa.

Kul att vara med och påverka

När de politiska signalerna om ett nytt Råby centrum blev allt tydligare började också ungdomarna i området reagera. På fritidsgården hade man sedan tidigare jobbat aktivt med demokrati och inflytande. Nu ville ungdomarna ha ett allaktivitetshus. En av dem som engagerade sig mest var Edin Muchic, 19. Han hade kommit till Sverige från Bosnien några år tidigare. Nu, 1999, gick han på gymnasiet.

– Jag hade varit med och påverkat på fritidsgården och varit kamratstödjare i skolan. Tyckte det var kul och viktigt att vara med och påverka, säger han.

För politikerna var det inte alls självklart att det skulle bli något allaktivitetshus i Råby Centrum.

– Jag gick runt på skolan och pratade och propagerade. Folk var intresserade och aktiverade sig.

Någon kom med idén att man skulle starta en namninsamling.

Ungdomarna samlade in 1 042 namnunderskrifter för ett allaktivitetshus. Listorna skickades sedan in till politikerna i stadshuset.

Jenny Ekström och Nadja Landin, som bor i en annan stadsdel, passade på att kolla in Råbys nya centrum på invigningsdagen.

FOTO: SIMON YDHAG

- Jag tror att det spelade roll för hur det sen blev. Särskilt för att det nästan bara var ungdomar som hade skrivit under, säger Edin.
- Idag är han inte så lite stolt när han går genom det nya Råby Centrum.
- Att ha påverkat något så här stort känns bra, säger han.
- Att ungdomar skulle vara oengagerade tror han inte alls på.
- Det gäller bara att ha något konkret mål att jobba mot.

Fin miljö ger bra tankar

De flesta vi möter den här dagen uttrycker samma sak: Råby Centrum är fint och något att vara stolt över. Det gäller även ungdomarna på den nya fritidsgården.

Tomas Dag och Sandra Rockström är aktiva i gårdsrådet.

- Råby är ett slumområde med knarkare, det är folks inställning i alla fall, säger Thomas.
- Men det stämmer inte. Det här är ju mitt hem alltså. Jag känner mig hemma här, säger Sandra.

Full fart.

FOTO: SIMON YDHAG

Tomas och Sandra är ändå inte helt nöjda med centrumet.

– Vi som går på fritidsgården har fått en nitlott, det är mycket mindre här än på gamla Råbygården, säger Tomas. Det är klart att vi har tillgång till sporthallen också, men vi får slåss om tiderna.

– Undrar bara hur länge det dröjer innan klottret kommer, säger Sandra.

– Högst en månad, tror Tomas.

Att de ljusa träslagen och stora målade ytorna kommer att inbjuda till klotter är det flera som befarar.

Ett gäng ungdomar har snabbt intagit fritidsgårdens hörnsoffa i brunt skinn. Alla nickar instämmande på frågan om de gillar sitt nya centrum.

– Vi är ofta på gården, kollar tv, umgås och så, säger Fredrik, 15.

Både i skolan och på fritidsgården har de varit med och haft åsikter om hur det nya centrumet ska se ut. Men också de tänker på klottret.

– De som klottrar måste få sitt straff. Det här är ju vårt hus och vi vill att det ska vara fint här, säger Jacqueline, 14.

EMPOWERMENT

*Kommunrådet
Åke Hillman
invigningstalar.*

Nöjda glassätare.

*"Vi säger till alla
att det ska vara
fint här i Råby"*

FOTO: SIMON YDHAG

Hon tror knappast att några från Råby kommer att förstöra.

– Men det har redan spridit sig i stan vad fint vi fått det. Några blir kanske avundsjuka.

Inne i den stora sporthallen avlöser aktiviteterna varandra denna invigningsdag. Fotboll, discodans, innebandy... Och precis så är det också tänkt att fungera i framtiden. Hallen drivs av ett kooperativ med ett tiotal föreningar. Kurt Johansson är kooperativets heltidsanställda samordnare.

– Just idag är vi lite trötta. Som strax efter målsnöret efter ett långlopp, säger han.

En vacker, fysisk miljö tror Kurt Johansson är betydelsefullt, men kanske lite underskattat. Det gäller i skolan och det gäller även i ett bostadsområde.

– Människor får bra tankar när de har fint omkring sig. Det gäller att få det trivsamt så att folk söker sig hit. Jag tror att det är lättare att uppnå i och med att föreningarna själva driver verksamheten.

Kurt jobbade tidigare som fritidsledare på en närbelägen gymnasieskola.

– Det var faktiskt ungdomarna från Råby som frågade mig om jag ville börja jobba här, säger han.

”Tyck om Råby” har inte tagit slut bara för att det nya centrumet nu är invigt. Utanför entrén till idrottshallen sitter en av Råbys unga invånare. Nour Alamei, 10, deltar i projektet ”Ung i nya Råby” som idrottens studieförbund SISU driver i några skolklasser i Stenkullaskolan och Fredriksbergsskolan.

– Vi bjuder på karameller och säger till alla att det ska vara fint här i Råby, säger hon.

Nour berättar att de har fått vara med och tycka till om hur lekparkerna ska se ut.

– Det ska vara mycket träd och inget skräp, säger hon.

Bilar då, får det finnas sådana i Råby? Nour tänker efter lite och nickar sedan bestämt.

– Men det ska vara fina bilar!

RåbyPlus – Samverkansprojektet i Västerås

Råby har varit ett av delprojekten i Ungdomsstyrelsens Samverkansprojekt. RåbyPlus, som delprojektet kallats, har på flera sätt varit länkat till omdaning av Råby Centrum.

En bärande tanke i projektet har varit att öka samverkan mellan olika aktörer i området – föreningar, kommunala förvaltningar etc. Det föreningskooperativ som driver allaktivitetshuset, liksom det demokratiarbete på fritidsgårdarna som bildade bas för ungdomarnas engagemang i kampen för huset, har båda fått aktivt stöd genom RåbyPlus.

– Våra tankar i Samverkansprojektet gick hand i hand med politikernas planer att göra om Råby Centrum, säger Roland Axelsson på Kultur- och fritidsnämnden i Västerås, som arbetat med RåbyPlus.

Den modell för ökat medborgarengagemang som vuxit fram i Råby tjänar nu som exempel i andra bostadsområden i Västerås.

– Det är viktigt med en förbättrad fysisk miljö för att höja statusen i ett bostadsområde. Och i exemplet Råby är det viktigt att framhålla ungdomarnas arbete. Det är genom deras medverkan vi nu har ett fint allaktivitetshus i Råby centrum, säger Roland Axelsson.

FOTO: SIMON YDHAG

Projektledaren Roland Axelsson hyllar ungdomarnas engagemang.

Att tänka på...

Sex erfarenheter av boendemedverkan vid förändringsarbete i stadsdelar

Att inbjuda boende att bidra med sina åsikter när en stadsdel ska förnyas har prövats på många håll, med varierande framgång. Utifrån erfarenheterna av arbetet i Råby ger David Schanzer-Larsen från projektet "Tyck om Råby" här några råd till dem som vill få med människor i ett förändringsarbete av bostadsområden:

1. Det måste finnas en politisk vilja att förändra och lyssna på människors önskemål, men det gäller kanske inte allt i ett område. Gör mycket klart för de boende vad de har inflytande över och vad de inte kan vara med och påverka.
2. Var klar över tidsperspektivet. En process där många människors åsikter ska jämkas samman tar tid.
3. Glöm inte de med svaga röster; barn, ungdomar och invandrare. Lyssna inte mest på dem som skriker högst.
4. Möt människorna på deras hemmaplan. Dörrknackning och personliga möten är bättre än enkäter och webbplatser. Men det är också mer resurskrävande.
5. Var noga med dokumentationen. Samla in, strukturera och spara ert material.
6. Ge feedback. Gå tillbaka till människorna och presentera de slutgiltiga förslagen. Klar gör att det alltid handlar om att jämka samman olika intressen och att ingen kan få sin vilja igenom helt och hållet.

Rapporter

Slutrapport

*Anders Kassman

Samverkansprojektet

– att hitta former för arbete kring utsatta ungdomar

Forskarrapporter

*1. Solveig Perjos

"Klart det betyder något att folk bryr sig"

– samverkan för ungdomar i Lindsberg

Projekt och fast kommunal verksamhet – hur går det ihop? I rapporten analyseras vad som hände i Lindsbergs kommun. Fick projektledarna stöd och eldsjälarna som satsade på ungdomarna – hur var kommunens kontakt med dem? Sist men inte minst ungdomarnas åsikter om ett samhälle som skapar aktiviteter för dem: "Klart det betyder något att folk bryr sig".

*2. Ola Nordlund

En utvärdering av Gamla Tingshusets samverkansprojekt

med Wargentinskolans Individuella program

Vad krävs för att lägga grunden till ett bra främjande program? I Östersund har ett samarbete mellan arbetsförmedling, skola och olika föreningar skapat nya möjligheter för arbetslösa unga och för elever vid Individuella programmet. I rapporten jämförs det på många sätt framgångsrika arbetet vid Gamla Tingshuset med internationell forskning inom utvecklingspsykologi och beteendevetenskap.

*3. Gunnell Rönnsols

"Det är väl bara för de duktiga"

– ett samverkansprojekt för "utsatta ungdomar" i Umeå

Rapporten beskriver det samtida korsdrag som ett utvecklingsprojekt av idag befinner sig i. Olika discipliner har sina sätt att beskriva problem och möjligheter. Vad händer när socialarbetare, fritidspedagoger och polis samarbetar? Förändras deras praktik och deras sätt att prata om problemen? I rapporten diskuteras också begreppet "utsatta ungdomar" och om det kan vara så att samhället skapar möjligheter för de redan gynnade, men fortsätter att kontrollera de missgynnade.

*4. Jan-Erik Perneman/Maria Branzell Hermelin

Inuti mötet – om nätverk och

medskapande som frigörande kraft

Rapporten handlar om det medskapande mötet som fenomen och som förändrande kraft. Utgångspunkten är Nexus öppenvårdsprojekt i Söderköping som arbetar nätverksinriktat för att möta ungdomar med olika problem. I fokus finns det medskapande, samverkande och frigörande mötet. Att reflektera över mötet med andra människor är betydelsefullt, särskilt när man som vuxen ska hjälpa en ung människa med problem. Men det är också viktigt att ha i åtanke när olika aktörer, på lika villkor, ska samverka i olika typer av projekt.

* Kan laddas ner från webbplatsen

Ungdomsstyrelsens slutrapport till regeringen. Rapporten ger en bakgrund till projektet och redovisar de slutsatser som kunnat dras av fyra års projektarbete.

*5. Anders Bjerkman/Tore Brännberg

Ungdomsprojekt i brytningstid

– på spaning efter en senmodern offentlig sektor

Finns det en modell för samverkan eller flera? Efter att ha följt både Plus-projektet och Samverkansprojektet drar författarna slutsatsen att det finns flera olika modeller av samverkan, bland annat därför att kommunernas arbete utgår från lokala förutsättningar. Faktorer som spelar in är hur kommunerna är organiserade och vilken kommunal tradition som finns av samverkan med andra organisationer och med brukarna, det vill säga människor som bor och verkar i samhället. Rapporten ger en inblick i olika teorier och belyser en rad begrepp, till exempel empowerment, civilt samhälle, demokrati och samverkan.

*6. Carina Pettersson

"Sektorsövergripande arbete är så svårt alltså"

– erfarenheter och lärdomar från Ronneby och

Växjö kommuners samverkansprojekt

Rapporten är en studie av hur två kommuner organiserade sina samverkansprojekt och hur detta kom att påverka de olika verksamheter som kom till stånd. Vilka faktorer visade sig betydelsefulla för att nå framgång med samverkan? Hur tog till exempel de två sinsemellan olika projektorganisationerna tillvara eldsjälarna och projektmakarnas idéer och engagemang? Rapporten avslutas med en jämförande analys och ger ett förslag till en policy för projektorganisationer vars syfte är att samverka över sektorsgränserna.

*7. Karin Hellström

Smarta Lösningar – en utvärdering av TeenWork.

Barn- och ungdomsarbetare i samarbete i

Gamla Uppsala kommun del

I kommundelen Gamla Uppsala har en grupp inom socialtjänsten under ett tiotal år samverkat med föreningslivet för att hjälpa ungdomar med olika problem. Genom att samarbeta har man hittat de smarta lösningarna där olika parter gemensamt, men på olika sätt bidrar till en bra verksamhet för ungdomarna. Denna utvärdering beskriver deras arbete och hur det utvecklats, men också de utmaningar som ett långvarigt samverkansprojekt med en grupp engagerade människor kan möta.

Andra rapporter

Andersson, Carola. Andersson Katarina. Emanuelsson, Linda. (2000): *Empowerment & Ungdomar. En studie om samverkansprojektet i Båstad*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

* Andersson, Patrik. Perneman, Jan-Erik. (2002): *Att frigöra engagemang*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

* Björck, Eva. Wendel, Marie. (2001): *Samverkan – en studie om ungdomsarbete i Råby*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Efvergren, Maja. Richter, Maria. (2000): *I spåren på ungdomars delaktighet – en studie av ungdomars upplevelse av delaktighet och makt i arbetet med ett ungdomspolitiskt program*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Eliasson, Helene. Holmertz, Helén (2001): *Att handla för en framtidstro – en studie av ungdomars upplevelser i ett demokratiprojekt i Råby*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Eriksson, Susanne. Karlsson, Åsa. Strid, Helene. (2001): *Samverkan mellan offentlig sektor och civilt samhälle – Gamla Uppsala, ett exempel*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Fritzson, Åsa. Lundström, Kerstin. (2000): *"Tjejer är bra som de är – det är bara det att de inte vet om det"*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

* Kan laddas ner från webbplatsen

Fogdestam, Ilona. Wenzelius, Åse. (1999): *Ungdomsstyrelsens samverkansprojekt i Staffanstorps kommun – implementeringsstudie av visioner om samverkan*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Karlsson, Eva. Gustafson, Peter: *Tankar i möte – om ungdomars upplevelse av utsatthet*. Högskolan Trollhättan/ Uddevalla: Institutionen för individ och samhälle.

Kjellberg, Anna. Stolpe, Lisa. (1999): *"Tänket och Väntet" – en studie om ändrade maktförhållanden i en kommun där begrepp som civilsamhällets resurser och medinflytande sätts i förgrunden*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

Larsson, Ann-Christine. (2000): *Samarbetsformer och mötets gestaltning – rapport från projektet Nexus i Söderköpings kommun*. Linköpings universitet: Institutionen för pedagogik och psykologi.

Larsson, Ann-Christine. Lindgren, Lotta. (2000): *Samarbetspartners som reflekterande team – rapport från utvärdering av samverkansprojektet Nexus*. Linköpings universitet: Institutionen för beteendevetenskap.

Setterberg, Sara. Örtberg, Kerstin. (2001): *"...sen går man typ bara hit." – en studie av tre fritidsgårdar i Gamla Uppsala kommun*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.

* Vuorinen, Matti. (2001): *Möten med utsatthet – erfarenheter och tankar från arbete bland barn och ungdomar i en svensk kommun*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Rapporterna kan beställas från Ungdomsstyrelsen. De kan även laddas ner via

www.ungdomsstyrelsen.se

Ungdomsstyrelsen, Box 17801, Ringvägen 100, 118 94 Stockholm, tfn 08-462 53 50, fax 08-644 88 13